

universität
wien

DIPLOMARBEIT

Titel der Diplomarbeit

„Sprachliches und ethnisches Bewusstsein
der Schlesier“

Verfasserin

Elżbieta Wyszowaty

angestrebter akademischer Grad

Magistra der Philosophie (Mag.phil.)

Wien, 2013

Studienkennzahl lt. Studienblatt: A 243/375

Studienrichtung lt. Studienblatt: Diplomstudium Slawistik Polnisch

Betreuer: Ao. Univ.-Prof. Mag. Dr. Michael Moser

Pragnę serdecznie podziękować

*Mojemu promotorowi
Panu Profesorowi Michaelowi Moserowi
za okazaną pomoc oraz cenne wskazówki
podczas pisania poniższej pracy*

oraz

*Moim najdroższym rodzicom: Zofii i Jerzemu,
a także mężowi Sławomirowi
za cierpliwość i wsparcie.*

Spis treści

1.Wprowadzenie	7
1.1.Cel pracy.....	9
1.2. Metodyka pracy	10
1.3. Budowa pracy	11
2. Historyczno-geograficzny zarys Śląska.....	12
2.1. Górny Śląsk	14
2.2.Dolny Śląsk i Śląsk Opolski	16
2.3. Cieszyn i Śląsk Cieszyński	17
3.Charakterystyka dialektu śląskiego	19
3.1.Zasięg terytorialny i podziały	22
3.2. Cechy dialektu śląskiego	25
3.2.1. Mazurzenie.....	25
3.2.2. Samogłoski.....	26
3.2.3. Spółgłoski i grupy głosek.....	28
3.2.4. Czasowniki.....	28
3.2.5.Przymiotniki i liczebniki.....	30
3.2.6. Rzeczowniki.....	30
3.2.7 Zestawienie cech fonetycznych w niektórych podregionach Górnego Śląska	32
3.2.8. Akcent na Śląsku.....	34
3.2.9. Składnia.....	35
3.2.10. Słownictwo i słowotwórstwo	35
3.2.11. Naleciałości i zapożyczenia z innych języków w gwarze śląskiej.....	38
4. Zróżnicowanie kulturowe i społeczne Śląska	41
4. 1. Historia i jej wpływ na kształtowanie tożsamości mieszkańców Śląska.....	42
4.2.Świadomość językowa i etniczna ludności zamieszkującej Śląsk	45
4.3. Wpływ kształtowania wielokulturowości Śląska Cieszyńskiego	45
5. Współczesne kontrowersje polityczne na temat języka śląskiego	47
5.1. Spory prawne dotyczące pojęcia narodowości śląskiej	51

5.2. Istnienie „narodu śląskiego” w oczach socjologów oraz w świadomości mieszkańców tego regionu.....	52
6. Mowa Górnolązaków- samodzielny język czy gwara języka polskiego?	54
6.1. Teoria kreoli górnolązkich oraz polemika na jej temat.....	54
6.2. Argumenty za uznaniem śląskiego odrębnym językiem regionalnym	57
6.3. Argumenty za uznaniem śląskiego dialektem języka polskiego	60
7. Stosunek mieszkańców Śląska do gwary.....	62
7.1. „Jestem ślązakiem”- Narodowe Spisy Powszechne, analiza wyników	65
7.2. Narodowość śląską na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002 ..	67
7.3. Prognozy Spisu Powszechnego z roku 2011	70
7.4. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z roku 2011 oraz analiza jego wyników ...	71
6.5. Porównanie wyników Narodowych Spisów Powszechnych z lat 2002 i 2011 przeprowadzonych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej	75
7.6. Narodowość Śląska w Czechach	77
8. Zainteresowanie tematyką gwary śląskiej oraz tożsamość narodowa w obszarze Dolnego oraz Górnego Śląska na podstawie ankiety własnej	79
8.1. Charakterystyka metody badawczej	79
8.2. Wyniki przeprowadzonego badania	80
9. Podsumowanie	87
10. Deutsche Zusammenfassung	94
11. Załączniki	103
11.1. Spis rycin	103
11.2. Spis wykresów	103
11.3. Spis tabel.....	104
11.4. Aneks- kwestionariusz ankiety	104
11.5. Abstract.....	106
12. Bibliografia.....	107
12.1. Literatura	107
12.2. Prasa.....	111
12.3. Internet.....	111

12.4. Źródła danych statystycznych	113
--	-----

1. Wprowadzenie

*„...To ziemia, na której rodzą się diamenty
Pragnę was jeszcze zachęcić, abyście nadal strzegli swojej tożsamości, pielęgnując więzi
rodzinne, pogłębiając znajomość swojego języka i starając się przekazywać swą bogatą
tradycję młodemu pokoleniu.”
(Jan Paweł II – Papież)*

Śląsk stanowi jeden z najbardziej specyficznych obszarów Polski. Samo wyznaczenie jego granicy jest często kwestią sporną, pozostawiającą wątpliwości. Inaczej granice Śląska wyznaczają politycy, inaczej językoznawcy, czy też sami mieszkańcy tego terenu, a jeszcze inaczej granice tego terenu znaczyła historia, stanowiąc podstawę rozważań oraz współczesnych dylematów.

Z punktu widzenia współczesnej geografii Śląsk podzielony jest na trzy obszary: Górny Śląsk, Dolny Śląsk oraz Śląsk Opolski. Regiony te znacznie różnią się od siebie, nie tylko pod względem ich historii, ale przede wszystkim pod względem mentalności zamieszkującej ich ludności. Pomimo to, mieszkańcy tych regionów, bez względu na swoje pochodzenie, bardzo często określają się mianem „ślązaków”.

Mówiąc jednak o ślązakach większość skojarzy z tym terminem mieszkańców południowo-wschodniej części tego regionu, czyli Górnego Śląska. Dla większości mieszkańców innych rejonów Polski, „Ślązak” to „zaciągający gwarą”¹ mieszkaniec Katowic lub jednego z innych miast aglomeracji.

Poniższa praca koncentruje się właśnie przede wszystkim na terenach Górnego Śląska, Śląska Opolskiego, Cieszyńskiego oraz Zaolzia, gdyż to właśnie na tych terenach miały oraz mają miejsce najintensywniejsze procesy językowe, związane z gwarą śląską oraz kształtowaniem tożsamości mieszkańców tego regionu. Procesy te nie dotyczą tylko zmian językowych, czy też kształtowania się gwary śląskiej. Pod pojęciem procesy rozumie się również mające miejsce chwile obecnej kontrowersje na temat tego języka.

W mentalności większości naukowców oraz mieszkańców pozostałej części Polski Górny Śląsk jest bardzo specyficznym rejonem Polski. Kogoś, kto postanowi wybrać się w tamtejsze

¹ Zaciągać gwarą- zwrot stosowany szczególnie w stosunku do gwar wschodnich i oznacza długie wymawianie samogłoski akcentowanej z wyraźnym tonem opadającym. Potocznie przyjęło się jednak, iż „zaciąga” również każdy, kto używa jakiegokolwiek innej gwary Polskiej.

okolice, nie zachwyci raczej przepiękny, górzysty czy też przepełniony jeziorami i naturą krajobraz. Region ten w przeciwieństwie do Dolnego Śląska nie jest bogaty w pomniki przyrody, zabytkowe klasztory, czy też tajemnicze zamki. Przekraczając granice Górnego Śląska od razu poczuć można zanieczyszczone spalinami powietrze i ujrzeć piętrzący się nad miastem specyficzny smog. Wrażenie za to robi tamtejszy przemysłowy krajobraz. Siedemnaście miast, których granice pokrywają się ze sobą, tworzy jedyną w Polsce aglomerację, liczącą ponad 3 mln mieszkańców i funkcjonującą pod nazwą Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Miasta te łączy ze sobą doskonała komunikacja i, przede wszystkim, gospodarcza i regionalna współpraca. Górny Śląsk daje wiele możliwości edukacji. To właśnie tutaj swoje siedziby mają najlepsze polskie uczelnie m.in. Uniwersytet Śląski. Jest to region bardzo chętnie odwiedzany przez mieszkańców innych części Polski.

Cechą Śląska, która niewątpliwie przyciąga moją uwagę jest wspomniany język, jakim posługują się mieszkańcy tego regionu, oraz ich specyficzny „sposób bycia”. Pomimo, że mieszkańcy Górnego Śląska są ludźmi zazwyczaj zamożnymi i wykształconymi, przeważnie pracującymi na wysokich stanowiskach, cechuje ich pewnego rodzaju „swojskość”: są mili, uczynni i bardzo rodinni. W „śląskich” urzędach, bankach i sklepach porozumiewać się można czystą polszczyzną, natomiast wokół słyszy się specyficzną gwarę, w której ludzie rozmawiają ze sobą. Gwarę śląską znają zarówno młodzi jak i starsi ludzie. Osoby te używają gwary rozmawiając między sobą, natomiast z przybyszami porozumiewają się czystym językiem polskim. Powoduje to wrażenie przebywania w odrębnym państwie, którego obywatele znakomicie władają dwoma językami.

Ponieważ pochodzę z Dolnego Śląska, zjawisko to zawsze intrygowało mnie i skłaniało do poszukiwania informacji na ten temat, których, co prawda jest sporo, jednak nie zawsze są one spójne, a opinie językoznawców jednogłośnie. Decyzję o wyborze tematu poniższej pracy podjęłam po uczęszczanym przeze mnie seminarium dotyczącym dialektologii polskiej. Właśnie to zaintrygowało mnie oraz posunęło do poszukiwań dalszych informacji na temat dialektu śląskiego oraz świadomości językowej mieszkańców tego rejonu Polski.

1.1.Cel pracy

„Gwara to język rodzinny, język żywy (...). Ktokolwiek nie badał starannie gwar swego języka, zna go tylko do połowy”.

(Witold Doroszewski za Charlesem Nodierem)

Zarówno kwestia języka śląskiego jak również tożsamości mieszkańców tego regionu jest w chwili obecnej tematem dosyć popularnym, nie tylko wśród mediów, ale również w środowiskach skupiających językoznawców oraz towarzystwach językowych i politycznych. Wybrany temat jest tematem traktującym o zjawiskach mających miejsce również w chwili obecnej.

Z tego powodu literatura jego dotycząca nie jest zbyt obszerna. Rozważając na temat aktualnej sytuacji języka śląskiego trzeba wziąć pod uwagę, iż dostępne, przede wszystkim w mediach, źródła, bardzo często bywają sprzeczne, zawierają wiele subiektywnych opinii, bywają nierzetelne. Poniższa praca ma na celu zestawienie zdobytych informacji, ich porównanie oraz podsumowanie. W żadnym wypadku nie chodzi tutaj o obalenie lub potwierdzenie teorii nie tylko językoznawców, historyków, badaczy, ale także mediów, których przekaz nierzadko bywa dość subiektywny. Warto tutaj dodać, iż część pracy stanowiąca zarys geograficzno-historyczny regionu Śląska bazuje na źródłach starszych.

W poniższej pracy zostaną przedstawione nie tylko najważniejsze czynniki, wpływające na mentalność mieszkańców Śląska, ale również opinia mieszkańców tego regionu na temat języka, którym się posługują. Pod uwagę zostaną również wzięte wyniki ostatnich Spisów Powszechnych, przeprowadzonych na terenie Rzeczypospolitej Polski, a także w Republice Czeskiej. Ich porównanie ma na celu zaprezentowanie przemian, a tym samym wzrostu lub spadku „popularności” języka śląskiego oraz liczby osób określających swoją narodowość jako śląską, a tym samym identyfikujących się z tym regionem bardziej niż z państwami, których obywateli stanowią.

Celem poniższej pracy jest przedstawienie różnych czynników, mających wpływ na kształtowanie się dialektu śląskiego oraz mentalności mieszkańców tego obszaru. Dodatkowo została zastosowana ankietę, której celem jest przedstawienie opinii niezależnych, przypadkowych mieszkańców terenów Dolnego oraz Górnego Śląska, na temat języka którym się posługują oraz przede wszystkim ich zainteresowania tematyką kontrowersji na ten temat.

1.2. Metodyka pracy

Poniższa praca została napisana po analizie literatury dotyczącej języka śląskiego oraz tożsamości mieszkańców tego regionu. Książki, mapy oraz pozostałe materiały dotyczące Śląska w przeważającej mierze są napisane w języku polskim oraz niemieckim, a zostały pozyskane w bibliotekach: Uniwersytetu Wiedeńskiego, Opolskiego, Wrocławskiego oraz Bibliotece Głównej w Wałbrzychu.

Do literatury podstawowej należą prace profesorów Uniwersytetu Opolskiego zajmujących się badaniem języka śląskiego. W kwestii pozyskania literatury, osobiście skontaktowałam się również z prof. Bogusławem Wyderką, jednym z językoznawców, którego przedmiotem badań jest właśnie obecna sytuacja języka i tożsamościowa na Śląsku.

Ze względu na to, iż kwestia językowa Śląska jest tematem aktualnym, a podczas pisania pracy ciągle pozostawała zmienna, konieczna jest systematyczna analiza i śledzenie aktualnych wiadomości dotyczących przemian występujących na Śląsku, mających bardzo duże znaczenie w opisywanych przeze mnie zjawiskach. Z tego powodu sporą część materiałów wykorzystanych w celu analizy tego tematu stanowią artykuły pozyskane z prasy oraz z Internetu.

Generalnie, źródła, na bazie których jest napisana poniższa praca, jak i ją samą, podzielić można na dwie części. Pierwsza część pracy skupia literaturę nieco starszą, można powiedzieć rzetelniejszą, powszechnie znaną wśród dialektologów, natomiast kolejna bazuje na źródłach współczesnych dialektologów, językoznawców, a także dziennikarzy opisujących w swych artykułach własne opinie, wyniki badań oraz bieżące wydarzenia jakie mają miejsce na Śląsku.

W celu przeprowadzenia badania własnego zastosowana została ankieta, składająca się z pytań zamkniętych zawierających skalę jakości oraz z pytań otwartych.

Pełny wykaz wykorzystanej w celu napisania pracy literatury znajduje w bibliografii, na końcu pracy, natomiast treść zastosowanej ankiety dostępna jest w aneksie.

1.3. Budowa pracy

Treść poniższej pracy podzielić można na trzy części. Pierwsza z nich opisuje Śląsk z punktu historycznego oraz geograficznego, a także zawiera informacje na temat właściwości dialektu śląskiego. Szczegółowo opisana jest gramatyka, wymowa, akcent, a także zapożyczenia z innych języków. Rozdział poświęcony charakterystyce dialektu śląskiego został opisany głównie w oparciu o analizę książki Stanisława Bąka „Mowa polska na Śląsku”. Część tej pracy jest pewnego rodzaju wprowadzeniem do całości, skupiającą się na temacie pracy.

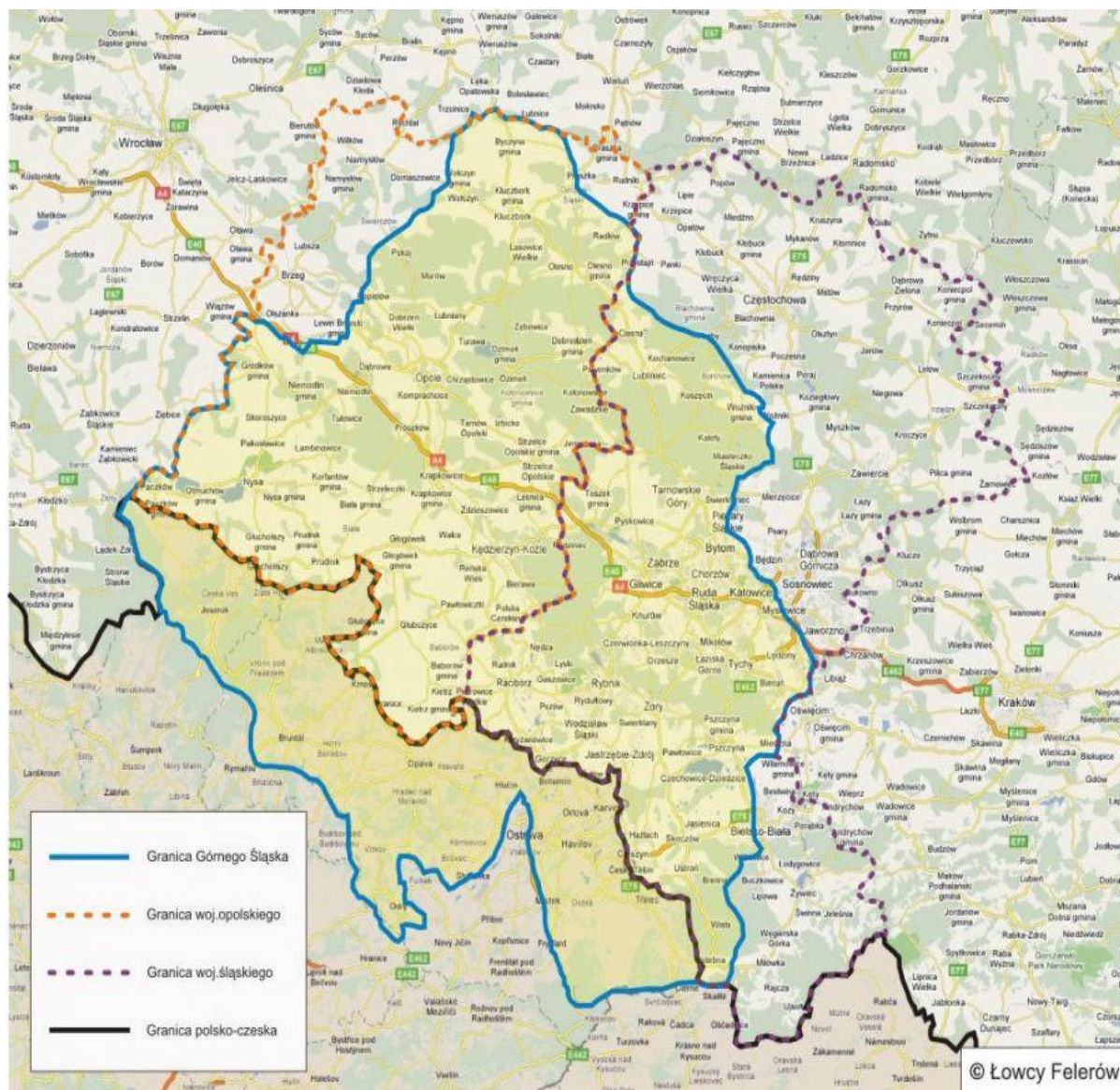
Następna część pracy dotyczy również kontrowersji oraz konfliktów jakie obecnie mają miejsce w środowisku polityków oraz językoznawców, a dotyczą języka śląskiego oraz kwestii uznania go odrębnym, samodzielny językiem. Wokół tego tematu zaobserwować można gorące polemiki wyżej wymienionych środowisk. Opracowanie tej części pracy bazuje głównie na źródłach aktualnych, czyli mediach, Internecie oraz prasie. Przedstawione zostaną tutaj koncepcje, stanowiska wobec języka śląskiego, oraz wymienione i krótko scharakteryzowani zostaną najważniejsi badacze, językoznawczy i organizacje oraz ich stanowiska wobec „oficjalności” języka śląskiego.

W tej części pracy uwaga zostanie poświęcona przede wszystkim mentalności oraz świadomości językowej ludności zamieszkującej Śląsk. Szczególna skoncentruję się tutaj na wynikach ostatnich Narodowych Spisów Powszechnych przeprowadzonych na terenie Polski oraz Czech i ich porównaniu. Wyniki te ukazują ilość osób określających swoją tożsamość jako śląską, a tym samym stanowią podstawowe i zarazem oficjalne dane na temat liczebności ślązaków w Polsce i w Republice Czeskiej w chwili obecnej. Kwestią niewątpliwie interesująca jest różna interpretacja tych wyników.

Ostatnia część to rozdział badawczy. Pomimo, iż praca ma charakter typowo opisowy zdecydowałam się na tę formę, aby w obiektywny sposób przedstawić nastawienie oraz ustosunkowanie młodych, niezależnych osób do gawry śląskiej oraz do terenu samego Śląska. Ma to na celu porównanie wyników niezależnie przeprowadzonej ankiety z wynikami badań oficjalnych, na których skupia się literatura oraz media nawiązując do tematyki języka śląskiego oraz „śląskości” mieszkańców tego regionu.

Grupą docelową ankiety jest 60 osób w wieku 25-37 lat, którzy w chwili obecnej zamieszkują oraz żyją na terenie Śląska.

2. Historyczno-geograficzny zarys Śląska.

Ryc. 1. Granice górnego Śląska²

Nazwa *Śląsk* nie jest w rozumieniu wszystkich jednoznaczna. Najczęściej rozumiana jest jako teren będący dzielnicą Polski, zmieniający często przynależność państwową. Samo pojęcie Śląska zmieniało się z czasem, jak zresztą cały ten region oraz mentalność jego mieszkańców.

² <http://www.stolica.opole.pl/?4>.

Inaczej pojęcie Śląska rozumiane jest przez mieszkańców Republiki Czeskiej, inaczej przez Słowian, a jeszcze inaczej przez Niemców. Niemcy pod pojęciem Śląsk uwzględniają zapewne przede wszystkim obszar Dolnego Śląska, który od XV wieku, do zakończenia drugiej wojny światowej znajdował się w granicach tego państwa.

Pod względem historycznym Śląsk podzielić można na dwa regiony: na dwa regiony: Dolny Śląsk (Niederschlesien, Silesia Inferior) i Górny Śląsk (Oberschlesien, Silesia Superior), natomiast większa część tego regionu zajmuje województwa: śląskie, opolskie, dolnośląskie oraz lubuskie, a także nieznaczące części obszaru województwa wielkopolskiego.

Pojawienie się terminu Górny Śląsk miało miejsce dopiero w wieku XV. Wtedy również podzielono Opolszczyznę i Śląsk. Podział ten jednak nie trwał długo, ponieważ kilkadziesiąt lat później uznano, iż te dwa regiony to po prostu Śląsk. Nazwa Śląska Opolskiego powstała dopiero w okresie dwudziestolecia międzywojennego.³

Na terenie Republiki Czeskiej położony jest Śląsk Czeski, w którego skład wchodzi Śląsk Opawski oraz Zaolzie. Śląsk Czeski zajmuje ziemie obszaru kraju morawsko-śląskiego oraz kraju ołomunieckiego.

Śląsk zajmuje również tereny Niemiec i funkcjonuje tam jako Schlesische Oberlausitz (*Śląskie Łużyce Górne*), stanowiąc obecnie części landu Saksonia. W przeszłości był to obszar Łużyc, należący do prowincji śląskiej od roku 1815. Warto przypomnieć, iż ziemie te uzyskały Prusy po postanowieniach Kongresu Wiedeńskiego.

Jednak do chwili obecnej teren ten utożsamiany jest ze Śląskiem, o czym świadczą nazwy administracyjne podregionów m.in. Niederschlesischer Oberlausitzkreis⁴, jak również wiele organizowanych imprez kulturalnych charakterze Śląskim. Miastem, które jest najczęściej utożsamiane ze Śląskiem stanowi przygraniczne miasto Görlitz.⁵

W dalszej części pracy zostaną omówione poszczególne regiony Śląska, których dotyczy temat. Z racji na to, iż praca koncentruje się na mieszkańcach, przede wszystkim, Górnego Śląska, szczegółowa charakterystyka Śląska Niemieckiego, jak również dialektu śląskiego na tamtych terenach, a także nowych dialektów mieszanych na Dolnym Śląsku, zostanie tutaj pominięta.

³ Reiner T.: *Wyznania i związki religijne w województwie śląskim 1922-1939*, Opole 1977, s. 15.

⁴ Nazwa ta została zlikwidowana dopiero w roku 2008.

⁵ Bahlcke J.: *Schlesien und die Schlesier*, Langen Müller, München 2000, s.214.

2.1. Górny Śląsk

Ryc.2. Mapa Polski uwzględniająca położenie Śląska⁶

Polacy mówiąc o Śląsku mają najczęściej na myśli tereny, określane w języku niemieckim jako „Górny Śląsk”. Zarówno tereny Śląska Opolskiego (występującego obecnie pod nazwą Opolszczyzna) jak i Dolnego Śląska traktowane są jako odrębne historycznie obszary Polski.

Górny Śląsk to we współczesnej mentalności społecznej obszar znajdujący się w granicach nieistniejącego już województwa katowickiego, za którego centrum uznać można Górnośląski Okręg Przemysłowy.⁷

GOP jest to jedyna w Polsce konurbacja przemysłowa, złożona z 17 miast, z czego 12 liczy powyżej 100 tys. Mieszkańców. Zajmuje obszar 1 140 km².⁸

Nazwa województwa śląskiego oraz jego nowy aktualny obszar powstał 1 stycznia 1999. Nastąpiło to w wyniku reformy administracyjnej, mającej na celu zmniejszenie liczby województw w Polsce (z 49 na 16), a tym samym połączenie istniejących województw w jedno obszary. W skład nowego województwa śląskiego weszło: „86% obszaru byłego Województwa Katowickiego, 70% Częstochowskiego oraz 60% Bielskiego.”⁹

⁶ http://www.codeconcept.pl/pl/Outsourcing_Poland.php?s=m.

⁷ Wyderka B.: *Śląsk Opolski jako region językowy*, (w:) Nowakowska- Kempna I. *Śląsk w badaniach językoznawczych: badanie pogranicza językowo-kulturowego polsko-czeskiego*, Katowice, s.80-88.w: Sagan-Bielawa, M: *Polszczyzna mówiona inteligencji pochodzenia kresowego na Górnym Śląsku*, Kraków 2004, s.11.

⁸ Sagan-Bielawa, M: Op. Cit. s.11.

⁹ http://www.slaskie.pl/pow/pow_1.htm.

Województwo śląskie, stanowiące 3.9% obszaru całego kraju, położone na 12294 km² graniczy z województwem opolskim, świętokrzyskim, łódzkim oraz małopolskim i zajmuje południowe tereny Rzeczypospolitej Polski.

Obszar ten podzielić można na 4 podregiony, stanowiące tereny polityki rozwoju. Są nimi:

- „Obszar częstochowski tzw. północny (o powierzchni 3.047 km²)
- Obszar bielsko - bialski tzw. południowy (2.352 km²)
- Obszar centralny śląski tzw. centralny (5.578 km²)
- Obszar rybnicko - jastrzębski tzw. zachodni (1.354 km²)”¹⁰

Górny Śląsk jest terenem posiadającym specyficzne tradycje, od wieków stanowiącym pogranicze niemiecko-czeskie.

Do połowy XIV wieku ziemie śląskie znajdowały się pod panowaniem Czech, a od roku 1526 przeszły pod granice cesarstwa Habsburgów. W roku 1972 Śląsk został przypisany Prusom, Miasta Gliwice, Bytom i Zabrze uznane zostały jako miasta polskie dopiero po roku 1945, czyli po zakończeniu drugiej wojny światowej. Tereny te zawsze były terenami przygranicznymi, co miało wpływ na wykrystalizowanie się specyficznej tożsamości ludności rodzimej. Na wpływ kształtowania się tutejszej kultury wpływ miały w największej mierze rządy pruskie. Pomimo to tradycje polskie były tutaj szczególnie pielęgnowane. Szczególną wagę przykładano do instytucji rodziny, jak również do kontaktów społecznych. Szczególnie pielęgnowana była kultura osobista, zasady moralne, a także życie duchowe. Dbano również o język, ponieważ to on był głównym wyznacznikiem identyfikacji śląskiej.

W latach 1919-1921 miały na tych ziemiach miejsce tzw. powstania śląskie, które były bardzo ważnymi wydarzeniami w dziejach tego regionu. Miały one na celu przyłączenie tych ziem do Polski, która niecałe dwa lata wcześniej odzyskała niepodległość. Zakończyły się one jednak fiaskiem- ziemie te zostały bowiem do Polski przyłączone dopiero po roku 1945.

Ważne dla tego regionu były również lata 50-te, kiedy większość ludności Niemieckiej wyemigrowała do swojego państwa.

Jednak o najintensywniejszych dążeniach narodowościowych ślązaków można mówić dopiero po roku 1989, kiedy nastąpił rozpad ustroju komunistycznego. Rozpoczęto wówczas tworzenie organizacji, które do dziś wspierają kwestię autonomizacji tego regionu.¹¹

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ Sagan- Bielawa, M: Op. Cit. S 12.

2.2.Dolny Śląsk i Śląsk Opolski

Tak, jak wspomniane zostało na początku tego rozdziału, w Polsce nazwa Śląsk utożsamiana jest z terenami opisanymi powyżej- figurującymi na mapie jako Górny Śląsk. Jednak Śląsk widziany oczami Niemców to przede wszystkim tereny Dolnego Śląska, istniejące do 1945 roku jako tereny Niemieckie. Minęło niecałe 100 lat od momentu kiedy obszar ten został przypisany do państwa Polskiego, pomimo to, to właśnie tutaj świadomość regionalna jest ma bardzo wielkie znaczenie, a szczególnie w bieżącym okresie dużą wagę przykłada się do jej rozwoju. Pomimo, że obyczajowość, jak i zarówno tradycje wydawać by się mogły stricte niemieckie, tożsamość ludności zamieszkującej ten teren jest przede wszystkim polska.¹³

Granice tego regionu podobnie jak całego Śląska zmieniały się, a teren ten przekazywany był z rąk do rąk i stanowił od zawsze bardzo cenny nabytek. W 1999 roku w skład nowego

¹³ Parak, M.: *Dolny Śląsk i Górne Łużyce. Tożsamość regionalna w polsko-niemieckim regionie przygranicznym*, w: Ploch, G.: *Die ethnisch-nationale Identität der Bewohner Oberschlesiens und des Teschener Schlesiens*, Polskie Towarzystwo. Münster / Westfs., 2008, s. 28-31.

2.3. Cieszyn i Śląsk Cieszyński

Z pewnego punktu widzenia region Śląska traktować można jako całość, jednak sięgając w szczegóły widać jednak wyraźne różnice. Obecny Śląsk Cieszyński od wieków stanowił pogranicze całego regionu.

Znaczącym wydarzeniem dla Cieszyina była reformaia, po której rozwój tego regionu znacznie różnił się od rozwoju pozostałej części Śląska. Z cieszyńską linią książęcą związany

¹⁴ http://www.zebrok.neostrada.pl/strona_koscioly/page22.html.

był protestantyzm. Linia ta wymarła w roku 1625, a Śląsk Cieszyński jako pod względem kulturowo-społecznym oraz gospodarczym rozwinął się za czasów panowania dynastii Habsburgów, którzy region ten przejęli w 1653 roku.¹⁵

Wiek XIX i XX stanowi apogeum rozwoju miasta Cieszyna, będącego wówczas centrum handlu, stanowiącego kolebkę urbanizacji, komunikacji, rozkwitu przemysłu, kultury i nauki, określanego „Małym Wiedniem”, z racji na to, iż jego mieszkańcy wzorowali się na stylu życia mieszkańców dzisiejszej stolicy Austrii.¹⁶

28 czerwca 1920 w Spa odbyło się spotkanie Konferencji umowy, na którym ustalono granice Śląska Cieszyńskiego. Teren ten został podzielony pomiędzy państwo Czesie, a polskie. Większa część tego obszaru znalazła się w granicach Czeskich. Wiązało się to również z pozostaniem ludności pochodzenia polskiego na tych terenach. W momencie wybuchu drugiej wojny światowej tereny te zostały przejęte przez Rzeszę Niemiecką.

Warto dodać, iż podział granic tego regionu z roku 1920 został przywrócony w roku 1958 i jest aktualny do dnia dzisiejszego z uwzględnieniem Zaolzia, które po 1993 roku, czyli po upadku Czechosłowacji zostało przypisane Republice Czeskiej.

Jeśli chodzi o dzieje współczesne tego regionu to 22 kwietnia 1998 powstał tak zwany Euroregion Śląsk Cieszyński. Do jego obszaru włączone m.in. Jastrzębie-Zdrój, a część historycznych terenów Śląska Cieszyńskiego należy do Euroregionu Beskidy.

Celem Euroregionu jest jego rozwój, wymiana informacji oraz integracja.¹⁷

¹⁵ Kaiser, S.: *Cieszyn i Śląsk Cieszyński-wprowadzenie*, w: Ploch, G.: Op. Cit., s. 148-151.

¹⁶ Rusek, H.: *Tożsamość etniczna i kulturowa Śląska w procesie przemian*, w: Ploch, G: Op. Cit., s.165.

¹⁷ *Ibidem*.

3.Charakterystyka dialektu śląskiego

Zanim przejdę do charakterystyki gwary śląskiej przedstawię ogólnie jak wygląda podział oraz zasięg gwar na terenie Polski.

Zróznicowanie dialektalne Polski jest zauważalne już w pierwszych zabytkach języka polskiego. Historycy i dialektolodzy są jednogłośnie przekonani iż gwary języka polskiego kształtować się zaczęły jeszcze przed powstaniem państwa polskiego, w tzw. dobie przedpolskiej. Kształtowanie się gwar oraz różnych odmian polszczyzny spowodowane były powstawaniem jednostek administracyjnych, a tym samym granic między nimi, ograniczając kontakt mieszkańców z poszczególnych ziem. W każdym z dialektów powstawały typowe cechy dialektalne charakterystyczne dla mowy mieszkańców danego regionu. Były to cechy przede wszystkim leksykalne, mające wpływ z rozwojem kultury oraz strukturą i specyfiką kontaktów między mieszkańcami poszczególnych regionów.

Zmiany polityczne oraz ustrojowe miały wpływ na rozwój lub zanikanie gwar lub ich niektórych cech. Istotne zmiany w obrębie języka miały miejsce po drugiej wojnie światowej. W wyniku zasiedlenia części ziem polskich przez ludność napływową, powstały tak zwane nowe dialekty mieszane, natomiast rozwój oświaty, a przede wszystkim mediów spowodował znaczne rozszerzenie się języka ogólnopolskiego.¹⁸

Obowiązujący podział dialektów polskich został zarysowany przez K. Nitscha i obowiązuje do dnia dzisiejszego.

Poniżej przedstawiam, jak wygląda wspomniany podział, a tym samym zasięg gwar polskich.

¹⁸ Gajda, S.: *Język Polski..Najnowsze dzieje języków słowiańskich.*, Opole 2001, s.409.

terminach „gwara śląska”, „dialekt śląski” lub „język śląski”, co nie ma na celu wyrażenia mojej osobistej opinii dotyczącej tego języka.

Poniższy rozdział, jak również przytoczone w nim przykłady zostały opracowane na podstawie następujących źródeł:

- Bąk, P.: *Gramatyka języka polskiego*, Wiedza Powszechna, 2004.
- Bąk, S.: *Mowa Polska na Śląsku*, Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1974. s. 34-100
- Bąk, S.: *Z badań nad przeszłością dialektu śląskiego*, Wrocław, 1958.
- Bąk, S.: *Teksty gwarowe z polskiego Śląska*, Teksty z 12 wsi w powiatach rybnickim i pszczyńskim, 1939.
- Bąk, S., Rospond S.: *Słownik gwarowy Śląska*, Opole, 1962.
- Czastka-Szymon B., Ludwig J., Synowiec H., *Mały słownik gwary Górnego Śląska*, Katowice 2000.
- Dubisz, S., Karaś H., Kolis N.: *Leksykon. Dialekty i gwary polskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1995.
- Skudrzykowa A, Tambor, J., Urban, K., Wolińska, O: *Gwara śląska- świadectwo kultury, narzędzie komunikacji*, Katowice 2001.s.35-200.
- Wyderka B.: *Język dialekt czy kreol*, w: Nijakowski L.: *Nadciągają Ślązacy, czy istnieje narodowość śląska*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa s.208-215.
- Wyderka B., *Słownik gwar śląskich*, Opole 2000.
- Zaręba A., *Atlas językowy Śląska*, Kraków-Warszawa 1969-1989.
- Urbańczyk S., *Zarys dialektologii polskiej*, Warszawa 1962.
- Winiarska, I.: *Cechy dialektu śląskiego* w: <http://www.dialektologia.uw.edu.pl>
- http://pl.wikipedia.org/wiki/Etnolekt_%C5%9Bl%C4%85ski.
- http://pl.wiktionary.org/wiki/Aneks:Cechy_j%C4%99zyka_%C5%9Bl%C4%85skiego
- http://www.naukowy.pl/encyklo.php?title=Etnolekt_%C5%9Bl%C4%85ski

3.1. Zasięg terytorialny i podziały

Obecnie gwary śląskie zajmują obszar Polski południowo-zachodniej, wykraczają też na teren Czech, a w okolicy Czadcy – Słowacji.

W przybliżeniu współczesny zasięg tego dialektu można opisać następująco:

- *od zachodu: linia Syców – Niemodlin – Prudnik*
- *od południowo-zachodu: Prudnik – Bogumin (Bohumín) – Jabłonków (Jablunkov w Czechach) – słowacka Czadca*
- *granice wschodnią wyznacza linia: Lubliniec, Tarnowskie Góry, Piekary, Bytom, Siemianowice, Katowice, Mysłowice, okolice Pszczyny, Bielsk, Szczyrk*
- *granice północno-wschodnią wyznacza linia: Syców – Kluczbork – Lubliniec.*²³

Wyznaczenie precyzyjne granic geograficznych języka śląskiego jest skomplikowane ze względu na zróżnicowany rozwój poszczególnych gwar. Można jednak przypuszczać, iż zasięg tego dialektu był o wiele większy. W przeszłości język ten zajmował o wiele większy obszar, praktycznie cały historyczny Śląsk.

Obszar ten kurczył się jednak z biegiem czasu, szczególnie na zachodzie ze względu na ekspansję języka niemieckiego oraz dominację kulturową i polityczną.

Nie należy więc porównywać zasięgu gwar śląskich czasów obecnych z zasięgiem podawanym w źródłach historycznych. Współcześnie gwary śląskie zajmują praktycznie jedynie tereny Górnego Śląska (chodzi tutaj o Górnośląski Okręg Przemysłowy, czyli centrum województwa), części Opolszczyzny oraz Śląska Cieszyńskiego.

Warto tutaj również dodać iż sytuacja taka spowodowana jest faktem, iż tereny Dolnego Śląska, nie dość, że poddane były bardzo silnej dominacji niemieckiej, to po drugiej wojnie światowej zasiedlone były głównie przez ludność napływową z terenów centralnej Polski lub z Kresów. W chwili obecnej zauważyć tam można kształtowanie się nowych dialektów mieszanych, gwarę śląską można tam natomiast spotkać raczej tylko reliktoowo. Ludność tam przybyła bardzo szybko pozbyła się jakichkolwiek naleciałości gwarowych i posługuje się raczej literackim językiem polskim.

Do początków XX miasta Nysa i Kluczbork nie były częścią Górnego Śląska. Ich włączenie nastąpiło dopiero w wieku XIX. Wcześniej powiaty te należały do terenów Dolnego Śląska.²⁴

²³ Winiarska, Op. cit., 11.02.2011.

Kształtowanie cech swoistych regionu Górnego Śląska wyglądało znacznie inaczej niż na innych terenach Polski. Było to spowodowane przede wszystkim oddziaływaniami o różnym charakterze: politycznym, gospodarczym, kulturowym oraz językowym ze strony Polski, Czech, Moraw oraz Niemiec.²⁵

Dialektolodzy są zdania, iż znaczny wpływ na kształtowanie się gwar śląskich, a tym samym na utworzenie się odrębności społecznej tego regionu miała rozwijająca się, szczególnie w XX wieku industrializacja Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Skutkowało to tym, iż gwara przestawała być językiem ludności zamieszkującej tereny wsi, ale wkroczyła również w obszary miejskie. Zaczęła służyć jako język potoczny, przede wszystkim, wśród pracowników przemysłowych, mieszkańców osiedli robotniczych. Warto zauważyć iż zaczęło się kształtować specyficzne słownictwo typowe dla tej warstwy społecznej, dotyczące właśnie przemysłu i techniki. Do dnia dzisiejszego osoba przybywająca do pracy na tereny śląska, musi nauczyć się całej „gwarowej terminologii” ponieważ szczególnie słownictwo tej dziedziny jest różne od języka ogólnopolskiego.

²⁴ <http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl>, 10.02.2011.

²⁵ *Ibidem*.

3.2. Cechy dialektu śląskiego

*„To nie jest jakaś zepsuta gwara,
Lecz samo jądro i rdzeń polskiej mowy.
To język Rejów i Kochanowskich”*

(Prof. Aleksander Brückner)

W poniższym podrozdziale opisane zostaną najważniejsze cechy dialektu śląskiego. Informacji na temat właściwości gramatycznych i leksykalnych tego dialektu jest bardzo dużo. Szczególną uwagę poświęcił temu Stanisław Bąk w książce pt. „Mowa Polska na Śląsku”. Znaleźć w niej bowiem można charakterystykę poszczególnych części mowy i zdania w dialekcie śląskim. Dokładnie opisane są wszystkie zjawiska językowe w różnych regionach śląska. W związku z tym, że wiadomości na ten temat jest bardzo dużo, a tematyka pracy nie koncentruje się tylko i wyłącznie na językoznawczych cechach dialektu śląskiego, podane informacje zostały ograniczone do najważniejszych i tych najbardziej istotnych zjawisk występujących w dialekcie śląskim.

Ważny jest również fakt, iż system językowy oraz leksykalny jest w dużej mierze podobny do innych systemów językowych zaliczanych do języka polskiego etnicznego.

Jak pisze w jednej ze swoich prac Bogusław Wyderka

„Sumując, nie ma w gwarach śląskich takich właściwości systemowo językowych, które uprawnialyby do mówienia o gwarach śląskich jako niepolskich, bądź pozwalalby na przypisanie im statusu odrębnego języka słowiańskiego”.²⁷

3.2.1. Mazurzenie

Jedną z najważniejszych cech, występujących zarówno w dialekcie śląskim, jak i w innych polskich dialektach i gwarach jest mazurzenie.

Mazurzenie polega na wymowie spółgłosek dźwiękowych *sz, ż, cz, dż* jako przedniojęzykowo-zębowych *s, z, c, dz*. Podczas mazurzenia następuje zmieszanie dźwięków odpowiadającym

²⁷ Wyderka, S.: *Język dialekt czy kreol* w: Nijakowski L.: *Nadciągają Ślązacy, czy istnieje narodowość śląska*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s.211.

literom "sz", "ż", "cz", "dż" z dźwiękami odpowiadającymi literom "s", "z", "c", "dz" i jednolite wymawianie wyrazów tak pisanych przez "s", "z", "c", "dz". Oznacza, że w gwarze, która mazurzy, wyrazy takie jak "szyja", "żyto", "czysty", "drożdże" brzmieć będą: "syja", "zyto", "cysty", "drozdze".²⁸

Mazurzenie jest w dialektologii polskiej cechą bardzo istotną, ponieważ dzieli ona dialekty i gwary polskie na „mazurzące” oraz na te które tej właściwości nie posiadają.

Na Śląsku cecha ta występuje w północnej i wschodniej części regionu (od granicy z Wielkopolską do linii na południe od Lublińca, Opola, Niemodlina). Nie występuje natomiast na terenach Śląska środkowego oraz południowego. Na tych terenach charakterystyczne jest występowanie zjawiska pokrewnemu mazurzeniu czyli jabłonkowania, znanego również jako szikanie lub sikanie. W jabłonkowaniu następuje wymowa spółgłosek dźwiękowych czyli: sz, ż, cz, dż oraz spółgłosek środkowojęzykowych tj. ś, ź, ć, dź jako zmiękczonej dźwiękowych sz', ż', cz', dż', na przykład: *szare sziano* = *szare siano*. Zjawisko to po raz pierwszy zaobserwowano w gwarze jabłonkowej na południowym Śląsku, skąd zawdzięcza ono swoją nazwę, a tłumaczono je wpływami słowackimi oraz niemieckimi.²⁹

3.2.2. Samogłoski

-Dyftongizacja samogłoski *á* pochylonego. Samogłoska wymawiana jest (na zachodnim dwugłoskowo : *o^u* lub *á^u*. np. *tro^uwa* (trawa), *dro^użki* (dróżki) natomiast w gwarach północno-śląskich posiada brzmienie jak *oł*. (*naszoł*)³⁰ Taka wymowa tej samogłoski występuje regularnie:

- ✓ w zakończeniach form mianownika liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego niektórych zaimków, przymiotników i imiesłówów przymiotnikowych: *biednoł*, *ukochanoł*, *naszoł* (wymowa taka dotyczy gwar: sycowskich, opolskich, niemodlińskich, prudnickich), *staro*, *dobro*, *naso* || *naszo* (pozostałe regiony Śląska).³¹

²⁸ Karaś, H: *Mazurzenie*, w:

http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=176

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

- ✓ „w niektórych formach czasowników, na przykład, w trzeciej osobie liczby pojedynczej czasu przeszłego rodzaju męskiego, na przykład: *miejszkoł, mioł, boł sie, widzioł*, tworzy regularne opozycje: *miejszkała, miejszkało, miała, miało*.”³²
- ✓ na końcu niektórych rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych na *-ja* lub *-a*, *wiežo, wiežo^l*, oraz w rzeczownikach zapożyczonych, typu *familijo*. Jednak tutaj coraz częściej pojawia się w wygłosie samogłoska *a* - *familija, wigilija*.
- ✓ „w dopełniaczu liczby pojedynczej niektórych rzeczowników rodzaju nijakiego, typu *pici, jedzynii*, na przykład: *weselo* || *weselo^l, wiesielo*.”³³
- ✓ „w środku wyrazów różnych części: *siemieniotko, chwolić*.”³⁴
- ✓ „*rz (o^lrz)* || *or* bywa odpowiednikiem ogólnopolskiego *-arz*, np. *farorz (fararz ‘proboszcz’), gospodorz*.. Taka cecha występuje szczególnie na Śląski Cieszyńskim. - *ok (o^l)* jako odpowiednik fonetyczny formantu *-ak*, typu *biydok, biydo^lk*, częsty w nazwiskach Ślązaków, typu *Durczok*, podobnie w wielu historycznych już formacjach (z nieużywanym już współcześnie formantem) *-ol*, jak *go^urol, go^uro^l* itp.”³⁵

-Samogłoski *o* i *ó* bywają również wymawiane dwugłosowo *Ůo lub Ůó*, dzieję się tak przeważnie w sytuacji, kiedy pojawiają się one w nagłosie np. *kŮoza (koza.)*

-Samogłoska *é ścieśniona* wymawiana jest często jako *y*, . Ma to miejsce wówczas kiedy pojawia się ona po spółgłoskach miękkich i twardych, ale niekiedy również jako głoska pojawiające między *e* a *y* np. *brzyg (brzeg), śniyg (śnieg)*³⁶

-Ogólnopolska samogłoska *ą* (nosowe *o*) jest wymawiana:

- ✓ jako *ón, óm, óń* , kiedy *ą* pojawia się przed spółgłoskami np. *rómbać (rąbać), sómsiod*.
- ✓ jako *óm*, kiedy *ą* pojawia się na końcu wyrazu np. *sóm (są), rynkóm (ręką)*
- ✓ posiada, tak zwaną zwężoną, wymowę: *ślunski, plundrowali*³⁷

-Ogólnopolska samogłoska nosowa *ę* jest wymawiana

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Winiarska, I.: *Charakterystyka dialektu śląskiego*, w:

http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=858.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ http://www.naukowy.pl/encyklo.php?title=Etnolekt_%C5%9B%C4%85ski.

³⁷ Bąk, S.: *Mowa Polska na Śląsku*, Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1974.

- ✓ przed spółgłoskami wymawiana jest jako *ym, yn, yŋ, yń* np. *gymba (gęba), piyńć (pięć)*. W szczególności tego typu wymowa jest charakterystyczna dla zachodniej części Górnego Śląska (Opolskie, Kozielskie, Prudnickie, Strzeleckie)³⁸
- ✓ na końcu wyrazu jako *a* lub *e* bez rezonansu nosowego bądź *ym* np. *ida/idym (idę), robia (robię), sie (się), jegle/jegłym/jegła (igłę), mom ciotka Mańcia, maluja, na msza, już robia*. Ta wymowa charakteryzuje północną część Śląska.
- ✓ jak nosowe *a, an || an*, na przykład: *rankouma*.
- ✓ Samogłoski w nagłosie mogą również być poprzedzane przez tzw. przydech, zwłaszcza przed samogłoską *a*: *hapteka, harmata*, lub przed *u*, np. *hulica = ulica*³⁹

-Cechą charakterystyczną dialektu śląskiego tzw. wtórnych samogłosek nosowych. Tworzone są one zazwyczaj na końcu słów np. *wiem- wian, umiem- umian*.

-Przed *ł* w miejsce *i* pojawia się dość często samogłoska *y* lub *ó* np. *piyła (piła)*.

-W gwarach śląskich zaobserwowano zmianę barwy samogłosek występujących w niektórych połączeniach:

- ✓ W przypadku, kiedy *-aj*, pojawia się na końcu wyrazu przyjmuje formę *-ej, dej, tukej, Michale, dej pozór na bilet*.

3.2.3. Spółgłoski i grupy głosek

- charakterystyczna jest wymowa *rzi* zamiast ogólnopolskiego *rzy* np. *grziwa (grzywa)*.

- w grupach *kie, gie* zanika niekiedy miękkość *z* czego pozostaje *ke, ky, ge, gy* np. *kedy (kiedy), bokym (bokiem)*.

- występowanie metatezy grup *trot, tlot (broda, strona)*, cechy wspólnej dla całego obszaru polskiego, w języku czeskim kontynuowanej niezmiennie w postaci **trat, *tlat*.

-występowanie głoski *dz*.⁴⁰

3.2.4. Czasowniki

³⁸ http://pl.wiktionary.org/wiki/Aneks:Cechy_j%C4%99zyka_%C5%9B%C4%85skiego.

³⁹ Karaś, H.: Op. Cit.

⁴⁰ Wyderka B.: *Język dialekt czy kreol*, w: Nijakowski L.: *Nadciągają Ślązacy, czy istnieje narodowość śląska*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa s.208.

- Podczas odmiany czasowników zauważalna jest obecność słowa *żeś*. Jest ono odmieniane przez osoby w czasach: teraźniejszym i przeszłym dla czasownika *być*. Czasownik w tych czasach pozostaje w formie nieodmiennej i ma postać 3 osoby liczby pojedynczej lub pierwszej osoby liczby mnogiej. W przypadku 1 osoby liczby pojedynczej słowo *żeś* przechodzi w formę *zech*. Dla 1 osoby liczby mnogiej słowo *żeś* nie występuje. Pojawia się tutaj za to zaimek osoby m. W 2 osobie liczby mnogiej wspomniane *żeś* przechodzi w *żeście*.

-Odmiana:

- ✓ „Forma 1 osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego z końcówką *-ę* odmieniana jest z końcówką *-a* (nie występująca w ogóle na Śląsku Cieszyńskim, gdzie występuje forma *-ym*) np. *siedza, siedzym (siedzę), biera, bierym (biorę) będę – byda (bydym), zobaczę – łoboca (łobejrza), pójdę – pójda (pójdym)*
- ✓ Forma 1 osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego z końcówką *-am* odmieniana jest z końcówką *-om* np. *łykom (łykam), zwracom (zwracam)*
- ✓ Forma 1 osoby liczby mnogiej czasu teraźniejszego ma taki temat jak 1 osoba liczby mnogiej np. *biere (biorę) – bieremy (bierzemy), moga (mogę) – mogymy (możemy)*
- ✓ Forma 1 osoby liczby pojedynczej czasu przeszłego z końcówką *-em, -am* odmieniana jest z końcówką *-ech, -ach* np. *klachałach (klachałam), widziołech (widziałem)*. Jest to dawna końcówka aorystu.
- ✓ W 1 osobie liczby mnogiej przed czasownikiem występuje zaimek *my*, określając przy tym osobę. Czasownik przybiera wówczas formę 3 osoby liczby mnogiej tj. np. *my kurzyli (kurzyliśmy), my szli (szliśmy)*. Zjawisko to pojawia się również w ogólnopolskiej mowie potocznej.
- ✓ Dwojenie lub Trojenie podczas zwracania się do starszych:
- „*mamo, a kupiliście już...*”
- „*starko, zrobiliście mi ta wodzónka już?*”.⁴¹⁴²

⁴¹ http://pl.wiktionary.org/wiki/Aneks:Cechy_j%C4%99zyka_%C5%9B%C4%85skiego.

⁴² Wyderka, S.: Op. Cit. s. 209.

3.2.5. Przymiotniki i liczebniki

-W przymiotnikach rodzaju żeńskiego, w których mianowniku liczby pojedynczej występuje na końcu głoska *a*, wymawiana jest ona jako *o* (pochylone *a*) np. *gryfno (ładna)*, *ekniyto (przekrzywiona)*.

-Zauważalne jest pojawianie się przymiotników archaicznych, które przybierają stopień wyższy: *drogszy*, *dugszy*, *lekszy*, przy czym formy podstawowe zostają zachowane: *drog*, *dlug*, *lek*.

-W przypadku odmiany zaimkowo-przymiotnikowej specyficzna jest odmiana zaimka 3. osoby – *on*, *ona*, *ono*, przyjmującego postacie oboczne. W rodzaju męskim i nijakim *onego*, *unego*, *go*, *niego* w żeńskim: *onej*, *unej* || *ji* || *niyj*. Zaimek dzierżawczy natomiast przybiera formę *jejii*, czyli *jej* oraz *jejich* – *tj. ich*).⁴³

-Niektóre liczebniki posiadają postać staropolskich: *trze*, *cztyrze* || *trzy* *cztery*. Takie liczebniki zachowały się w części gwar. Jeśli chodzi natomiast o liczebnik *dwa* to posiada on często formę: *dwie piwa*.

3.2.6. Rzeczowniki

-W rzeczownikach rodzaju żeńskiego, będących obcego pochodzenia w mianowniku liczby pojedynczej końcówki *-ia*, *-ja* wymawiane są jako *-ija*, *yja*. Taką formę miały one w języku staropolskim oraz w innych językach słowiańskich np. *wilijo (wigilija)*.

-Końcówka *-e* pojawia się w dopełniaczu 1 osoby liczby pojedynczej dla rzeczowników miękkotematowych rodzaju żeńskiego np. *miedze (miedzy)*, *ziymie (ziemi)*⁴⁴.

-W dopełniaczu liczby mnogiej rzeczowników żeńskich pojawia się końcówka *-ów*, na przykład *kur-ów*, *borówk-ów (borówek ‘czarnych jagód’)* itp. Ta sama końcówka *-ów* pojawia się niekiedy w rzeczownikach rodzaju nijakiego: *weselów*, *kozaniów* || *kołzaniów* itp.

-W rzeczownikach rodzaju męskiego w mianowniku liczby mnogiej często występuje zanik formy męskoosobowej np. *chopy (chłopi)*, *doctory (doktorzy)*⁴⁵

⁴³ Winiarska, I.: Op. Cit.

⁴⁴ Wyderka, S.: Op. Cit. s.209.

⁴⁵ Bąk. S. Op. Cit.

-Rzeczowniki, typu *bracia*, *księża* w mianowniku liczby mnogiej przybierają często formy typu: *ksyndzowie* || *ksyndzoł*,

-W rzeczownikach wszystkich rodzajów w narzędniku liczby mnogiej końcówka *-ami* przybiera często końcówkę *-oma* (zjawisko to jest zauważalne w północnej i zachodniej części na Górnego Śląska)np. *bajtloma* (*bajtlami*), *nudloma* (*nudlami*), *nogóma* (*nogami*), *wiadróma* (*wiadrami*).⁴⁶

-Nazwy kobiet tworzone są od nazwisk ich mężów: *Bryszowa*, *Labuska*, *Wagnerka*.

-Przymyki *w/e*, *z/e* występujące w połączeniu z rzeczownikami przybierają formę rozszerzoną, na przykład: *we wodzie pływają wyngorze*, *u nas we Wiedniu*.⁴⁷

⁴⁶ Wyderka, B.: Op. Cit. s.209

⁴⁷ *Ibidem*.

3.2.7 Zestawienie cech fonetycznych w niektórych podregionach Górnego Śląska

Gwary (zespół gwarowy)	Jabłonkowski	Cieszyński	Pogranicze śląsko-laskie	Okręg gliwicki centralny
Mazurzenie (syja,), jego brak (szyja, lub jabłonkowanie szia, cias)	<i>szia, cias</i>	<i>szyja, czapka</i>	<i>szyja, czapka</i>	<i>szyja, czapka</i>
Wymowa EN	<i>ten ciemny dzień tyn ciymny dziyń</i>	<i>ten ciemny dzień tyn ciymny dziyń</i>	<i>ten ciemny dzień tyn ciymny dziyń</i>	<i>ten ciemny dzień tyn ciymny dziyń</i>
Wymowa ę w śródgłosie	<i>pinta / piynta</i>	<i>pinta, zymby</i>	<i>piynta na poł. pianta na półn.</i>	<i>pinta / piynta zymby</i>
Wymowa ę w wygłosie widzę tę krowę	<i>widzym widzem</i>	<i>widzym widzem widze</i>		<i>widzq widza tq ta krowq krowa</i>
Wymowa a pochylonego jak oł stołw, joł lub o stow, jo	<i>stow, jo</i>	<i>stow, jo</i>	<i>stow, jo</i>	<i>stow, jo</i>
Inne	Akcent inicjalny	<i>cioungnie</i> (wymowa ą w śródgłosie)	na półn. gw. przejściowe, cechy polskie i czeskie	

Tabela 1a: Zestawienie cech fonetycznych na Śląsku⁴⁸

⁴⁸ Tabela sporządzona na podstawie źródła: Zareba, A.: *Atlas językowy Śląska*, t.1-7, Kraków-Warszawa 1969-1989.w: <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-slaski&l3=dialekt-slaski-charakterystyka>.

<u>Gwary (zespół gwarowy)</u>	pogranicze śląsko- małopolskie	pogranicze gliwicko- opolskie	prudnickie	opolski
Mazurzenie (syja,) jego brak (szyja, lub jablonkowianie sziary, czias	<i>syja, capka</i>	<i>syja, capka</i>	<i>szyja, czapka</i>	<i>syja, capka</i>
Wymowa EN	<i>ten ciemny dzień tyn ciymny dziyń</i>	<i>ten ciemny dzień tyn ciymny dziyń</i>	<i>ten ciemny dzień tyn ciymny dziyń</i>	<i>ten ciemny dzień tyn ciymny dziyń</i>
Wymowa ę w śródgłosie	<i>pinta zymby</i>	<i>pinta, zymby</i>	<i>pianta zamby</i>	<i>pianta zamby</i>
Wymowa ę w wygłosie widzę tę krowę	<i>widzq widza tq ta krowq krowa</i>	<i>widzq widza tq ta krowq krowa</i>	<i>widzq a</i>	<i>widzq widza</i>
Wymowa a pochylonego jak oł stołw, joł lub o stow, jo	<i>stow, jo</i>	<i>stow, jo</i>	<i>stow, jo</i>	<i>stow, jo</i>
Inne	<i>brak młp. przejścia -ch>- k, bylech, a nie bylek</i>	<i>brak młp. przejścia -ch>- k, bylech, a nie bylek</i>	<i>stari (stary), żywi (żywy)</i>	<i>-cie piszecie</i>

Tabela 1b: Zestawienie cech fonetycznych na Śląsku c.d.⁴⁹

Na podstawie powyższych tabel zaobserwować można, jakie cechy fonetyczne występują w na terenach podanych regionów Górnego Śląska. Cechy te wyodrębnione zostały przez Alfreda Zarębę i wyraźnie przedstawiają, iż gwara śląska, pomimo, iż jest w zasadzie „jednym językiem” tak naprawdę stanowi zespół gwar i znacznie różni się wymową w poszczególnych regionach swojego zasięgu.

⁴⁹ *Ibidem.*

3.2.8. Akcent na Śląsku

Generalnie akcent na Śląsku jest paroksytoniczny, czyli podobnie jak w języku ogólnopolskim padający na przedostatnią sylabę. Wyjątek występuje w południowej części Śląska, czyli w gwarze jabłonkowskiej, ponieważ pada na pierwszą sylabę. Zjawisko takie uwarunkowane jest wpływem języka czeskiego i słowackiego.

Na pozostałym obszarze Śląska Cieszyńskiego taka forma akcentu pojawia się naprzemiennie z akcentem padającym na przedostatnią sylabę wyrazie, czyli takim samym jaki występuje w języku ogólnopolskim.⁵⁰

Warto tutaj podkreślić, iż bardziej charakterystyczny niż akcent jest dla gwar śląskich jest rytm zdania. Wymowa jest tutaj cofnięta ku tyłowi i lekko obniżona. Cecha ta jest zauważalna podczas porównania wymowy w języku śląskim z wymową literackiego języka polskiego: na przykład:

<i>„Która godzina?:</i>	<i>Wela jest?</i>	<i>Kera godzina?</i>
<i>Był Pan tu już?:</i>	<i>Był żeż _już tu?</i>	<i>Chopie, czyś ty już tukej był?</i>
<i>Możesz mi pomóc?:</i>	<i>Mógbyż _mi poumóc?</i>	<i>Czy byż _mi móg poumóc?</i>
<i>Przyda ci się taki?</i>	<i>Nado ci się taki?</i>	<i>Przido ci sie taki?</i>
<i>Wszyscy ludzie tak robili:</i>	<i>Wszystkie tag robili.</i>	<i>Wszyscy ludzie tag_robili</i>
<i>Michale, pilnuj biletu!</i>	<i>Michał, dej pozór na bilet.</i>	<i>Michale, pilnuj mi tego biletu</i>
<i>W kwietniu kwitną kwiatki</i>	<i>Kwiatki kwitno we kwietniu</i>	<i>W kwietniu kwitno kwioty”</i>

Tabela 2: Porównanie wyrażen w języku ogólnopolskim i śląskim⁵¹

Zaobserwowano, iż Cecha ta słabnie, a widoczny jest jej zanik, szczególnie jeśli chodzi o wypowiedzi osób posiadających wyższe wykształcenie, zwłaszcza u ludzi młodych, którzy opanowali polszczyznę literacką i posługują się nią w życiu zawodowym.

⁵⁰ Wyderka B.: Op. Cit. s. 208.

⁵¹ <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-slaski&l3=dialekt-slaski-charakterystyka>.

3.2.9. Składnia

-W inny niż w języku polskim sposób następuje łączenie zdania, co objawia się występowaniem niestandardowych spójników takich jak: *ize* jako ‘że’ (*Powiedział, ize poczeka*), *coby* jako ‘aby, żeby’, *zaczym* jako ‘zanim’.

- Partykuła *ale* przybiera funkcję wzmocnienia. Występuje ona również często w innym miejscu zdania niż w standardowej polszczyźnie: *Tyż_jezd ale gupi*. Ma to związek z wpływem języka niemieckiego.

- Zdania okolicznikowe czasu, oraz zdania warunkowe, często rozpoczynane są partykułą *jak*, na przykład, *Ale my byli na takich ... też na takich...jak choćby wczasy. Jak my tam byli... jak my skokoli....*

- Częściej występują konstrukcje, które zawierają przyimek *do*: *film do dorosłych*.

Przyimek *od* ma często funkcję wyrażenia przynależności np.: *od niego cera*.

- Zdania, które nie zawierają podmiotu przybierają nietypowe formy: *To jest mu dziwne*.

-Nietypowe dla języka ogólnopolskiego łączenie przyimków, na przykład *ku* często występuje razem w wyrazem w miejscowniku, a nie z celownikiem: *ku kościele* . Przyimek *przy* często łączy się natomiast z celownikiem: *przy niymu* (a nie jak w języku oficjalnym *przy nim*).

3.2.10. Słownictwo i słowotwórstwo

Bogusław Wyderka we wstępie do „*Słownika gwar śląskich*” podkreśla:

„W pierwszych powojennych latach słownictwo gwar śląskich znacznie różniło się (przynajmniej w pewnych sferach komunikacyjnych) od słownictwa innych gwar polskich. W leksyce śląskiej zachowała się spora ilość głębokich archaizmów, od wieków nawarstwiało się w niej charakterystyczne wyłącznie dla regionu słownictwo, napływały bohemizmy i kolejne warstwy germanizmów. Począwszy od 1945 r., tj. od chwili kiedy gwary śląskie znalazły się w orbicie coraz silniejszego oddziaływania polszczyzny literackiej i powojennych przemian cywilizacyjnych, w ich słownictwie następowały szybkie zmiany. Do zasobu słownictwa biernego przechodziło dawne słownictwo, zanikały też germanizmy”⁵²

⁵² Wyderka, B.: *Słownik gwar śląskich*, Opole 2000, w:
http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=858&Itemid=19.

Słownictwo stanowi jedną z najważniejszych cech, różniącą dialekt śląski od pozostałych polskich dialektów i języka ogólnopolskiego. Na odrębność słownictwa charakterystycznego dla języka śląskiego złożyło się wiele czynników: historia, położenie regionu, warunki ekonomiczne. Te aspekty wpłynęły na znaczącą ilość pojawiających się w tej gwarze zapożyczeń z innych języków, przede wszystkim czeskiego i niemieckiego, jak również na występowanie archaizmów. Charakterystyczne jest tutaj również słownictwo specjalistyczne, którego wytworzenie było skutkiem funkcjonowania zakładów, fabryk, a także kopalni.

Te ostatnie przyczyniły się do powstawania leksyki typowej dla wydobywania węgla, wysoce rozwiniętego na tych terenach przemysłu górnictwa. Za przykład mogą tutaj posłużyć: *gruba*, *hawiernia* || *hawiyrnia* ‘kopalnia’

Specyficznym zjawiskiem jest obecność podstawowych form języka ogólnopolskiego, które w dialekcie śląskim za pomocą cząstek słowotwórczych przybierają postać innych wyrazów. Poniżej przedstawiam wybrane przeze mnie, najważniejsze właściwości, które cechują słowotwórstwo śląskie:

- ogólnopolskiemu *roz-* odpowiada gwarowe *łoz-*, na przykład: *łozewrzeć* || *łozewrzyć* *rozewrzeć* ‘szeroko otworzyć’, podobnie *łozprawiać* – *rozprawiać* ‘opowiadać’, stąd też rzeczownik *łozprowki* ‘opowiadania, opowieści’. Zachowany został również formant *roz-* (np. *rozpocznąc*), *rozniymoc się* – ‘rozchorować się’, *rozfyrlać* || *rozkfyrłać* ‘rozbełtać’, *rozgniylić się* – ‘rozleniwić się’.⁵³

- formant *-owa-* ma funkcję przedstawienia wielokrotności danej czynności: *szewcować* – ‘naprawiać buty’.

- charakter potoczny i ekspresywny rzeczownikom nadaje formant *-ol*, występujący m. in. w wyrazach: *chapol* ‘samolub’.

- w gwarach centralnych zaobserwować można występowanie formantu *-iczka*: *peśniczka*, *paniczka*.

- Cechą, która występuje w zachodniej części Śląska, a nie jest zauważalna we wschodniej części regionu oraz w sąsiadujących gwarach małopolskich jest występowanie opozycji formantów *-ka* wobec *-ek* (zach. *ogórka* – wsch. *ogórek*), *-ko* || *-ek* (zach. *kwiatko* – wsch. *kwiatek*) czy *-sko* || *-sk* (zach. *Śląsko* – wsch. *Śląsk*).

- Nazwy wykonywanych czynności występują zawierając końcówkę *-a/cie* || *-a/nie*, na przykład: *siacie*, *wianie*, *grzacie*, *Lacie*. Zjawisko to jest charakterystyczne dla gwar Śląska

⁵³ *Ibidem*.

południowego, na pozostałym obszarze czasowniki te wyglądają następująco: *sianie, wianie, grzanie, lanie*. Tutaj również istotna jest obecność imiesłowów biernych, jak: *zasiaty, odziaty, wyśmiany*, które na pozostałej części Śląska przybierają formę: *zasiany, odziany, wyśmiany*⁵⁴

- W dialekcie śląskim charakterystyczne jest występowanie słownictwa potocznego oraz występowanie idiomów nietypowych dla języka literackiego.
- Występowanie archaizmów głębokich, które stanowią słowa typowe dla dawniejszej polszczyzny.

⁵⁴ *Ibidem.*

3.2.11. Naleciałości i zapożyczenia z innych języków w gwarze śląskiej.

Charakterystyczną cechą Śląska jest to, iż zawsze był terenem przygranicznym. Wpływy narodów, których granice przebiegały przez ten region były nieuniknione i są zauważalne do dnia dzisiejszego. Wpływy te widoczne są nie tylko w mentalności czy też problemie narodowościowym, szczególnie jeśli chodzi o Niemcy, ale przede wszystkim w języku.

Wielu językoznawców gwary śląskie utożsamia z językiem niemieckim, z racji na pojawiające się w nich słownictwo niemieckie, jednak charakter słownictwa śląskiego niewątpliwie jest typowo polski. Nie należy tutaj jednak zapomnieć o licznych zapożyczeniach z innych języków, przede wszystkim a języka niemieckiego, obecnych w języku Górnślązaków

3.2.11.1. Wpływ języka niemieckiego na gwary śląskie

Wpływ języka niemieckiego na dialekt śląski miał miejsce szczególnie w XIX wieku, co miało związek przede wszystkim z uprzemysłowieniem tego regionu. W tym czasie mieszkańcy Śląska zaczęli zastępować nazwy przedmiotów niemieckimi odpowiednikami, w przypadku braku znajomości tych przedmiotów. Miało to miejsce nie tylko w przypadku wyrazów związanych z przemysłem, ale również z życiem w miastach np. *fedrować* (= wydobywać, ger. *fördern*, *bana* (= tramwaj, ger. *die Bahn*). Niektóre powstałe wówczas formy zachowały się do dnia dzisiejszego i są używane nie tylko przez osoby identyfikujące się ze Śląskiem.

Zapożyczeni z języka niemieckiego występują przede wszystkim w wyrazach dotyczących życia powszedniego np. *kyjza* (= ser żółty, niem. *die Käse*; ser biały określa się słowiańskim *syr*), *sztrachele* (= zapalki, niem. *die Streichhölzer*).

Warto dodać, iż wyrazy te zawierają formę, koniugację i deklinację charakterystyczną dla języka polskiego.

Zapożyczenia niemieckojęzyczne zadomowiły się na tyle w dialekcie śląskim, iż są praktycznie używane przez osoby kompletnie nieznające języka niemieckiego. Często

przypisywany jest dowcip o mieszkańcu Śląska, który mówi do swojego kolegi w Berlinie: *kupiół bych sie tyn ancug, yno nie wiyam jak sie to po niymiecku nazywo*.⁵⁵

Wiele zapożyczeń ma również swoje korzenie nie w literackim języku niemieckim, ale niemieckiej odmianie gwary śląskiej np. śl. *zymła* pochodząca z regionalnego słownictwa *die Semmel*, a nie z języka niemieckiego *das Brötchen*. Jednym z charakterystycznych germanizmów jest partykuła *ja*, która praktycznie zawsze występuje w tej formie zamiast ogólnopolskiego *tak*.

Naleciałości germańskie występują również w zdaniach zdaniach przydawkowych: *Chłop od moji dżołchy* analogicznie do *der Mann von meiner Tochter*. W języku ogólnopolskim należałoby tutaj zastosować dopełniacz: *mąż mojej córki*.

Podobną sytuację zaobserwować można w zdaniu *przyjechał z samochodem* (ger: mit dem Auto) zamiast *przyjechał samochodem*.

Charakterystyczne jest również, podane w poprzednich przykładach mieszanie języka polskiego z niemieckim: *Mój junge se schlecht auffiruje, ani Se sztyfli nie wixował*.

Specyficzne jest również zdrabnianie wyrazów zapożyczonych i nadawanie im końcówek deminutywnych języka polskiego np. *kusik* (=całus, niem. *der Kuss*), *batki* (=kąpielówki, niem. *die Badehose*), *forsztelować sie* (=wyobrazić sobie, niem. *sich vorstellen*).

Oto niektóre wyrazy w języku śląskim, które pochodzą z języka niemieckiego: *ajnfach* || *ańfach*- 'byłe jak', *ajnfachowy* || *ańfachowy*- 'zwyczajny', *ajmer*, *ajmro* lub *kibel* - 'wiadro', *ausdruk*- 'wyrażenie, powiedzenie', *auslynder* || *auzlynder*- 'cudzoziemiec', *cigareta*- 'papieros', *cug*- 'pociąg', *ek*- 'róg, krawędź', *fajer*- 'uczta', 'święto', *fajerka* 'uczta, przyjęcie' i 'dawniej – żeliwny krążek na piecu węglowym', *familijo*- 'rodzina', stąd *familoki*- 'domy wielorodzinne'.

Bogusław Wyderka podkreśla również podobieństwo zakresów tematycznych oraz słownictwem mającym związek z

„życiem codziennym, środowiskiem, życiem duchowym człowieka, życiem rodzinnym, czynnościami i władzami psychicznymi, życiem społecznym i gospodarczym. Polskie jest również słownictwo funkcyjne. Przyswojone słownictwo niemieckie dominuje zaś w działach takich jak administracja, szkolnictwo, rzemiosło, przemysł, technika i budownictwo”.⁵⁶

⁵⁵ http://pl.wikipedia.org/wiki/Etnolekt_%C5%9B%C4%85ski.

⁵⁶ Wyderka B.: *Język dialekt czy kreol*, w: Nijakowski L.: Op. Cit..209.

Warto również podkreślić, iż w dziedzinach tych występują nierzadko słowa polskie, co stanowi o fakcie, iż germanizmy nie stanowią tutaj wyłączności tej terminologii.

W związku ze zmianami społecznymi jakie wystąpiły po drugiej wojnie światowej, a tym samym ograniczenie niemieckich wpływów na język polski spowodowało, iż terminologia niemiecka lub zapożyczona z innych języków przestaje być coraz bardziej znana

3.2.11.2. Wpływ języka czeskiego na gwary śląskie

Na wstępie warto podkreślić fakt podobieństwa języka polskiego i czeskiego, nie tylko pod względem słowotwórstwa, ale całego systemu językowego oraz fakt wykształtowania się na terenach przygranicznych tzw. gwar przejściowych, czyli gwar posiadających cechy zarówno języka polskiego jak i czeskiego.

Do gwar przejściowych zalicza się gwary laskie, występujące na terenie Czech na obszarze od rzek Odry, Ostrawicy i Morawy na wschodzie, aż po Nowy Jiczyn, Sztramberg oraz Opawę. Na terenie Polski gwary laskie występują na obszarze kilku wsi w obecnym powiecie raciborskim.

Na temat pierwotnego charakteru tych gwar panowały gorące dyskusje pomiędzy językoznawcami z Czech oraz z Polski. Obecnie przyjęto tezę, iż pochodzenie tych gwar jest czeskie, obecne są w nim jednak naleciałości, a tym samym wpływy polskie.⁵⁷

Wpływ języka czeskiego na dialekt śląski jest zauważalny przede wszystkim w regionach położonych przy samej granicy. Do obszarów tych zaliczyć można Śląsk Cieszyński, gdzie doszło do powstania stosunków dwujęzycznych. W północnej części śląska wpływ języka czeskiego zanika, a w gwarach opolskich jest on całkowicie niezauważalny.

Generalnie wpływ języka czeskiego na gwary śląskie nie jest tak silny jak wpływ języka niemieckiego i praktycznie zaobserwować można jego stopniowy zanik. Można powiedzieć, iż ogranicza się on praktycznie tylko do słownictwa: np. *cera* (= córka, czes. *dcera*).

Jak wspomniałam na początku tego rozdziału, cech dialektu śląskiego jest bardzo dużo. W związku z tym, że dialekt śląski ma bogatą historię, cechuje go również bogactwo cech gramatycznych, fonetycznych, a przede wszystkim słowotwórczych, które w powyższym rozdziale przedstawiłam w sposób zwięzły, ale wydaje mi się dość jasny i obrazowy.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 210.

4. Zróżnicowanie kulturowe i społeczne Śląska

Śląsk jest rejonem, na którym od wieków dochodziło do przepływu wielu języków i kultur. Sam fakt, iż pojęcie Śląska do dziś stwarza kontrowersyjne dyskusje nad geograficzną interpretacją tego regionu świadczy o bogatej historii tego obszaru.

Głównym czynnikiem, który wpłynął na wielokrotnie przemieszczanie się granic w tym regionie jest niewątpliwie jego położenie geograficzne.

Cechą granic jest to, iż bywają one przesuwane. Powodów tego zjawiska można wymienić sporo: kalkulacja gospodarcza, polityczna, dynastyczna, powiązania militarne lub czysta chciwość.⁵⁸

Śląsk był dzielony wiele razy w swojej historii. Niewątpliwie jednak najczęściej przebiegały na tym terenie granice polskie, niemieckie oraz czeskie. Każde z tych państw wносиło inną tradycję, obyczaje i kulturowość, co miało wpływ na kształtowanie się mentalności oraz pewnego poczucia przynależności mieszkańców tego regionu..

Granice polityczne przyczyniały się do wzmacniania granic mentalnych, których kod stanowił język. Służył on nie tylko przekazowi informacji, ale miał również za zadanie łączenie kulturowości.

Na terenach Górnego Śląska swój wpływ zaznaczały trzy języki: polski, niemiecki i czeski. Niewątpliwie jednak to język niemiecki zaznaczył się tutaj najbardziej, walcząc o rację bytu z dwoma pozostałymi.

Fakt, iż Śląsk został dość szybko odcięty od Polski był powodem, iż wykształciła się tam specyficzna struktura społeczeństwa. Podział jego warstw był wyznaniowy lub narodowo-etniczny. Górne warstwy tego społeczeństwa zostały zdominowane przez tych, którzy utożsamiali się Niemcami lub tradycją germańską, natomiast warstwy niższe- w większej mierze polskie, stanowiło chłopstwo. Podział tych warstw podobnie przejawiał się w sferze duchowo-wyznaniowej. Te osoby, które utożsamiały się z państwem niemieckim były wyznania ewangelickiego, przy czym chłopskie warstwy preferowały polski katolicyzm. Podział ten spowodował pewne zachowane kulturowej odrębności, a co za tym szło, zamknięcie ludności autochtonicznej. Wpływ na takie zjawisko miał również fakt przygraniczności tego regionu.⁵⁹

⁵⁸ Myszor, J.: *Zróżnicowanie kulturowe na Górnym Śląsku i jego uwarunkowania*, w: Ploch, G. Op. Cit., s.49.

⁵⁹ Leszkowicz- Baczyńska, Ż.: *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Nowe pogranicza?*. Zielona Góra 2005, s.99.

Przygraniczność regionu Śląska miała bardzo wielki wpływ na charakter więzi jego mieszkańców oraz świadomość narodową. Świadomości ludności autochtonicznej zamieszkującej te tereny towarzyszyło zawsze silne poczucie więzi lokalnej.

O wieków podkreślali oni swoją przynależność do tego regionu oraz fakt bycia Górnślązakami. Narodowość polska, niemiecka lub jakakolwiek inna była w mentalności tych osób od wieków odrzucana.

4. 1. Historia i jej wpływ na kształtowanie tożsamości mieszkańców Śląska

Za początek niezależności politycznej księstw śląskich uznaje się rok 1163. Niezależność ta trwała do roku 1392, kiedy została ona utracona przez ostatnie ze śląskich księstw (księstwo świdnicko-jaworskie).

O istnieniu odrębności ślązaków w stosunku do Polaków, Czechów i Niemców mówić można jednak dopiero biorąc pod uwagę wiek XV, kiedy to swoje początki miał sejm śląski.

W czasie panowania pruskiego tereny Dolnego Śląska praktycznie zwały się z państwem niemieckim. W tym okresie świadomość śląska oraz typowo śląska kultura powstawały wyłącznie na terenach Górnego Śląska. Za okres, w którym świadomość mieszkańców tego terenu była ukształtowana uznać można połowę XIX wieku. Jednak wpływy zarówno polskie jak i niemieckie, a tym samym powstające tendencje nacjonalistyczne w ogromnej mierze zaburzały te procesy.⁶⁰

Znalazło to swoje odzwierciedlenie w tym, iż Ślązacy określali swoją tożsamość jako stricte polską lub niemiecką. W okresie powstań śląskich, czyli tak zwanego plebiscytu mieszkańcy tych terenów nie byli już brani pod uwagę. Tożsamość śląska pozostawała jednak zakorzeniona u części tej ludności. Świadczyć o tym może kształt powstania idei Wolnego Państwa Górnśląskiego.

I tak 15 lipca 1920 roku polski Sejm Ustawodawczy podjął ustawę konstytucyjną dotyczącą Statutu Organicznego Województwa Śląskiego, która miała na celu przyznać szeroką autonomię Górnemu Śląskowi. Jej organy stanowiły Sejm Śląski, składający się z 48, a później 35 posłów), Śląska Rada Wojewódzka, osobny Skarb Śląski oraz oddzielna Policja Województwa Śląskiego.

⁶⁰ Kwaśniewski, K.: *Jeszcze o narodowości śląskiej*, w: Nijakowski, L.: *Nadciągają Ślązacy*, Towarzystwo Przyjaciół Śląska, Warszawa, 2004, S. 70-89.

W sierpniu tego samego roku założona została przez Anzelma Srokę organizacja pod nazwą Jedność Górnśląska, mająca swoją siedzibę w Bytomiu, a której celem było utworzenie państwa górnośląskiego pod ochroną Ligi Narodów. Jej działalność trwała niecały rok.

W maju 1926 roku powstał Związek Obrony Śląska Polskiego, rozwiązany w roku 1934. Ważnym wydarzeniem w dziejach przedwojennego Śląska było również powstanie w roku 1934 Śląskiej Partii Ludowej, która decyzją władz państwowych została rozwiązana 19 kwietnia 1938 roku.⁶¹

Pomimo, iż Śląsk otrzymał pewnego rodzaju autonomię, podejmowane były na tych terenach działania, mające na celu polonizację tego regionu. W momencie wybuchu drugiej wojny światowej, od roku 1939 działania te zostały zastąpione, przez nie mniej intensywną germanizację.

Po roku 1945 w Polsce obowiązywała zasada jedności narodowej. 6 maja 1945 roku uchwałą Krajowej Rady Narodowej oficjalnie zniesiono statut autonomii Śląska. Problem mniejszości narodowej i etnicznej w całym kraju formalnie przestał istnieć, a kraj uznany był za jednolity narodowościowo. Dotyczyło to również terenów Górnego Śląska. Wyciszony został temat wysiedleń ludności niemieckiej, jakie miały miejsce po zakończeniu wojny.

Po roku 1945 na tereny Śląska napłynęła ludność wysiedlona ze wschodnich terenów państwa Polskiego. W przeciągu lat 50-tych XX wieku Theodor Kapitza zarządzający „Ober-Schlesien Aktion” wnioskował od rządu polskiego oraz ONZ samorządu i demokratycznego przedstawicielstwa wszystkich grup narodowościowych na Śląsku. Roszczenia te spotkały się ze sprzeciwem Bund der Vertriebenen, związku, który wówczas domagał się jakiegokolwiek obecności słowiańskiej na terenach Śląska.⁶²

Warto tutaj wspomnieć, iż rozwój ekonomiczny, który objawiał się powstawaniem zakładów przemysłowych był zauważalny w latach 80-tych. Miało to związek z intensywną emigracją.

Na tereny Górnego Śląska napływała ludność z innych obszarów Polski. Nie rozumiała ona jednak tamtejszych tradycji ani kultury śląskiej.

W związku z tym zjawiskiem doszło do powstawania widocznych odrębności pomiędzy ludnością autochtoniczną a napływową. Podziały te miały tutaj podłoże regionalne, nie miały zaś związku z obywatelskim, ani przynależnością narodową. W praktyce oznaczało to podział na ludność napływową, czyli: z innych terenów Polski. Ludność napływowa nazywana była przez mieszkańców śląska „gorolami”, natomiast ślązacy nazywani byli „hanysami”. Pojęcia

⁶¹ *Ibidem.*

⁶² *Ibidem.*

te wykształtowały się w okresie powojennym, jeszcze za czasów panowania władz PRL-u, czyli po wysiedleniu ludności niemieckiej z tych terenów.⁶³

Pod koniec lat 80-tych XX wieku, czyli po obaleniu systemu komunistycznego w Polsce, dążenia ślązaków do podkreślenia własnej tożsamości zaczęły stawać się coraz aktywniejsze. Coraz większa liczba ludności Górnego Śląska zaczęła posługiwać się gwara, co miało na celu podkreślenie tych dążeń. Rozpoczęto również organizację imprez o typowo śląskim charakterze.

Jak wspomniała, po roku 1989 rozpoczęły się trwające do dziś przemiany kulturowe. Panujące po tym roku ustroj demokratyczny umożliwił wolność obywatelską, co miało swoje pozytywne, jak i negatywne konsekwencje. W okresie panowania komunizmu w państwie polskim kwestia narodowościowa, a tym samym sprawa mniejszości regionalnych formalnie nie była brana pod uwagę. Z tego powodu po uzyskaniu wymarzonej wolności, Ślązacy podjęli działania organizacyjne mające na celu podkreślenie swojej odrębności.

Pod koniec roku 1989 w Katowicach powstał Związek Górnos Śląski, który rozpoczął wydawnictwo biuletynu „Nasza gazeta”. Założeniami tej organizacji była etniczność, powołanie Rzeczypospolitej Samodzielnych Regionów, oraz ideę „Wielkiego Śląska” (Częstochowa-Brno, Opole-Bielsko).

W 1990 roku powstał Ruch Autonomii Śląska oraz Związek Górnos Śląski, głoszący konieczność autonomii Śląska i zarządzania nim tylko przez rodowitych Ślązaków. Organizacja ta w roku 1991 w wyborach parlamentarnych uzyskała 40 061 głosów oraz 2 mandaty, a w 1994 skupiała prawie 6 tysięcy osób oraz posiadała 15 oddziałów. Rozpoczęła również wydawnictwo miesięcznika „Jaskółka Śląska”.

W 1996, pod przywództwem Gorzelika, Kołodziejczyk oraz Sowy narodził się Związek Ludności Narodowości Śląskiej, składając do Sądu Wojewódzkiego podanie o wpis do rejestru stowarzyszeń, który został pozytywnie rozpatrzony w roku 1997. Przeciw tej ustawie wystąpił jednak prawicowy Ruch Obywatelski „Polski Śląsk” Wraz z powstawaniem tych organizacji rozwinęła się kwestia językowa na Śląsku, oraz odrodziła się idea autonomizacji Górnego Śląska.⁶⁴

⁶³ Świątkiewicz, W.: *Górnos Śląskie zakorzenienie w refleksji socjologicznej*, w: Ploch, G.: Op. Cit., s.76-89.

⁶⁴ Kwaśniewski, K.: w: Op. cit., s.83.

4.2. Świadomość językowa i etniczna ludności zamieszkującej Śląsk

Termin tożsamości w obecnych czasach jest pojęciem używanym dość często. Stosując go w nawiązaniu do zbiorowości określa wspólne cechy oraz poczucie wspólnoty jednostek, które tworzą ową zbiorowość. Podstawę tożsamości zbiorowej tworzy tożsamość indywidualna stanowiąca w oparciu o system wartości subiektywne przekonania, opinie.

Jednym z rodzajów tożsamości jest tożsamość regionalna, wyznaczona określonym terytorium, a przede wszystkim jego specyfiką, kulturą oraz językiem.

Kwestia powstania tożsamości narodowej podjęta przez różnego rodzaju organizacje powiązana jest z dyskusją dotyczącą języka polskiego. Sprawa tożsamości ślązaków tworzy interesujący temat dla etnologów, językoznawców a także socjologów.

Napływowi mieszkańcy Śląska Opolskiego oraz Górnego dostrzegali odmienność ślązaków, przede wszystkim odmienność kulturową. Świadczyły o niej przede wszystkim braki integracji, które były wpływem historii tego regionu.

Warto również podkreślić, iż ważnym wymiarem debaty o Śląsku stanowi podział Górnego Śląska na dwa województwa. Ludność zamieszkująca tereny Katowic, czyli Górnego Śląska, uważa, iż Śląsk Opolski jest obszarem fikcyjnym, wykreowanym w celu wspierania interesów jego mieszkańców.

Duży nacisk kładziony jest również na fakt, iż w województwie opolskim to Niemcy są uważani za potęgę polityczną. Z tego powodu opolanie są przez ślązaków traktowani bardziej jak Niemcy, niż jako ich ziomkowie.

4.3. Wpływ kształtowania wielokulturowości Śląska Cieszyńskiego

Śląsk Cieszyński, jak już wspomniane zostało w jednym z początkowych rozdziałów tej pracy stanowi bardzo specyficzny region Śląska. Jest to obszar określany dość często jako region wielokulturowy, mający swoje położenie tam gdzie miesza się ze sobą kultury.

Na tych terenach rzeczywiście dochodziło do mieszania się różnorodnych tradycji mających podłoże w krajach takich jak: Niemcy, Austria, Węgry, Słowacja. Wpływy swoje zaznaczyła również na tych terenach kultura żydowska.

Tereny Śląska Cieszyńskiego, podobnie jak cały region od wieków były obszarami przygranicznymi przechodzącymi z granic jednego państwa do innego.

Od 1920 roku region ten stanowi teren przygraniczny, co ustalone zostało według umowy międzynarodowej i co, niekoniecznie spodobało się mieszkańcom terenów Śląska Cieszyńskiego. Wielu historyków twierdzi, iż podział tego regionu stworzył, oraz do dziś stanowi, główną przyczynę konfliktów pomiędzy Polską a Czechami, którzy uważają podział tej części Śląska za niesprawiedliwy. Konflikt ten stanowi tzw. „kwestię zaolziańską” - z racji na to, iż tereny Śląska Cieszyńskiego określane są mianem Zaolzia.⁶⁵

Nie tylko wśród historyków, ale również wśród językoznawców polskich i czeskich dochodziło niemal od zawsze do spięć w kwestii Śląska Cieszyńskiego. Przedmiotem konfliktu były tutaj korzenie gwar laskich, obecnych właśnie na tych terenach. Spierano się o ich pochodzenie, a w efekcie uznano, iż formalnie gwary te wywodzą się z języka czeskiego, jednak wpływ języka polskiego jest tutaj wyraźnie spektakularny.

Obecnie nieformalne stolice Śląska Cieszyńskiego stanowią dwa miasta: Cieszyn po polskiej stronie granicy oraz Czeski Cieszyn, znajdujący się na terenie Republiki Czeskiej.

Te dwa miasta pomimo, iż ich nazwa jest praktycznie taka sama, w gruncie rzeczy różnią się od siebie, stanowiąc tym samym obraz różnic kulturowych Śląska Cieszyńskiego.

Od roku 1920 miasta te, a tym samym części Śląska Cieszyńskiego rozwijają się osobno, stanowiąc odrębne centra kulturowe tego regionu. Problem stanowi tam, przede wszystkim etniczna kwestia tego regionu, oraz związane z nią ciągle trwające procesy asymilacyjne.

Według licznych badań dotyczących tego problemu wynika, iż mieszkańcy tego regionu nie kryją wzajemnej niechęci.

Jednak po roku 1989 obydwie miasta, a zarazem „regiony” Śląska Cieszyńskiego niejako zmuszone zostały do podjęcia wzajemnej współpracy. Głównym powodem takiej sytuacji stał się przede wszystkim wolny rynek, który był skutkiem konieczności wspólnych ustaleń, regulacji, a tym samym „zmusił” mieszkańców do podjęcia zarówno administracyjnej, jak również regionalnej współpracy. Współpraca „trans graniczna” trwa do dnia dzisiejszego funkcjonuje nienagannie, jednak w głównej mierze funkcjonuje w oparciu o podobne, ale nadal różne wzory.

Miasta tworzą w chwili obecnej tzw. „Euroregion Śląsk Cieszyński”. Jest to pewnego rodzaju oficjalne przedstawienie chęci wzajemnej współpracy.⁶⁶

⁶⁵ Rusek, H: Tradycje i współczesne kontrowersje wielokulturowości Śląska Cieszyńskiego, w: Ploh, G: Op. Cit. s. 164.

⁶⁶ Ibidem, s. 165-170.

Ta forma współpracy ma na celu oficjalne oraz nieoficjalne „zatuszowanie” konfliktów z przeszłości- sporów, nieporozumień kulturowych, problemów narodowościowych, mających tutaj miejsce przede wszystkim w ostatnim wieku.

Pozostałości tych konfliktów widnieją jednak w postępowaniu oraz zachowaniach ludności, na której w dalszym ciągu ciąży piętno historii i którzy pomimo oficjalnie pokojowego nastawienia, a nawet starań Unii Europejskiej, która istotnie wspiera ten region, bardzo często przejawiają wzajemną niechęć oraz nieufność.

Warto jednak podkreślić, iż mieszkańcy Śląska Cieszyńskiego to ludność bardzo zaradna, aktywna, potrafiąca się zorganizować do różnego rodzaju działań. Pomimo, iż mieszkańców polskiej i czeskiej strony nie łączy zbyt piękna historia, starają się okazywać sobie wzajemny szacunek i dążą do współpracy, która niewątpliwie się rozwija i stwarza nadzieję na zapomnienie wzajemnej urazy.

5. Współczesne kontrowersje polityczne na temat języka śląskiego

W przeciągu ostatnich zostały podjęte przez śląski ruch emancypacyjny usilne działania polityczne, których celem jest uznanie dialektu śląskiego językiem regionalnym.

Doprowadziło to do powstania publicznych dyskusji i wymiany argumentów na ten temat.⁶⁷

Za uznaniem języka śląskiego językiem regionalnym opowiada się przede wszystkim stowarzyszenie Danga. Prace tej organizacji mają na celu ujednolicenie gramatyki, ortografii oraz leksyki języka śląskiego. Organizacja Danka wspomaga również stowarzyszenie Pro Loquela Silesia.

Kwestia nadania językowi śląskiemu statusu języka regionalnego jest w obecnie bardzo kontrowersyjna. Podobny spór dotyczy nazewnictwa ulic oraz miejscowości w języku śląskim.

Również w polskim Sejmie debata na temat języka śląskiego jest nieustannie głośna. Za nadaniem językowi śląskiemu statusu języka regionalnego opowiada się większość polityków. W Sejmie trwa debata na ten temat. Pomimo, iż projekt ustawy został poparty przez posłów wszystkich klubów, to dyskusje wokół tego tematu nie mają końca. Projekt noweli ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym trafił do Sejmu pod koniec października 2010 roku, po czym został skierowany do sejmowej Komisji

⁶⁷ Wyderka, B., *Języki regionalne w Polsce. Wizja czy rzeczywistość*, w: Przybylska, R., Kasia, J., Sikora, K. *Symbolae grammaticae in honorem Bogusłai Dunaj*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010, S. 281.

Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Decyzja dotycząca tej sprawy nie została jednak podjęta do dnia dzisiejszego. Według szefa tej komisji, Marka Asta istnieje wiele kontrowersji, co do tego czy język śląski spełnia kryteria języka regionalnego i należy je najpierw wyjaśnić. Powołuje się on tutaj na zdania językoznawców.

„Obecnie status języka regionalnego ma jedynie język kaszubski...

... Przyznanie mowie śląskiej statusu języka regionalnego umożliwiłoby umieszczanie obok urzędowych nazw miejscowości, ulic czy obiektów geograficznych także ich nazw w języku śląskim. Oznaczałoby również, że język ten mógłby być - na wniosek rodziców i prawnych opiekunów dzieci - nauczany w szkołach.”⁶⁸

Od ponad roku kodyfikacją (standaryzacją) języka śląskiego zajmuje się zespół naukowców i językowych pasjonatów. Są to działacze nowopowstałych stowarzyszeń: Towarzystwa Piastowania Śląskiej Mowy Danga oraz Towarzystwo Kultuwowania i Promowania Śląskiej Mowy. Standaryzacja jest mocno wspierana również przez Ruch Autonomii Śląska oraz Związek Ludności Narodowości Śląskiej, któremu to sądy polskie od lat 13 odmawiają zgody na rejestrację. Dla działaczy tych związków kwestia języka zawsze była sprawą najważniejszą, i często przypisuje się im tendencje separatystyczne.

Bardzo ważnym wydarzeniem jeśli chodzi o język śląski było wpisanie go w rejestr języków świata, prowadzony przez Bibliotekę Kongresu USA. do czego przyczynił się Andrzej Roczniok, lider związku ZLNŚ, który formalnie już nie istnieje. Język śląski znalazł się na międzynarodowej liście ISO 639 z kodem „szl”. Do wniosku zostało dołączonych kilkadziesiąt książek i publikacji, napisanych w języku śląskim, które miały za zadanie poświadczyć żywotność języka śląskiego. Wpis do rejestru co prawda nie ma większego znaczenia, ale z pewnością podnosi status języka śląskiego w oczach samych ślązaków. Liczba języków na świecie wynosi około 6 tysięcy, z czego blisko 800 ma formę pisaną. Reszta stanowi dialekty, które są obecne tylko w mowie.

„Istotne jest, to co na miejscu potrafimy zrobić, aby uratować język ojców i dziadków od zapomnienia- mówi Kulisz, pracownik naukowy Politechniki Śląskiej w Gliwicach.- A

⁶⁸ <http://www.radiozet.pl/Wiadomosci/Polska/Spor-o-uznanie-jezyka-slaskiego>.

pierwszym krokiem do uratowania śląszczyzny jest kodyfikacja i uznanie za język regionalny”⁶⁹

Zdaniem szefa ruchu Polski Śląsk, wicemarszałka województwa śląskiego Andrzeja Sypra, takie działania mają podtekst polityczny. Język, jego zdaniem ma być jednym z czynników, oraz stanowić nieodzowny argument wpływający na fakt przyszłego uznania narodowości śląskiej.

*„W mojej rodzinie śląski obecny jest od pokoleń i zawsze uważany był za jeden z dialektów języka polskiego”*⁷⁰ - twierdził Sypra na jednym ze spotkań, podejmującym kwestię kodyfikacji. Ewidentnie zauważalny był wówczas jego sprzeciw w kwestii kodyfikacji języka śląskiego.

Osobą, która kieruje pracami zespołu kodyfikacji języka śląskiego, jest prof. Jolanta Tambor, będąca językoznawcą Uniwersytetu Śląskiego, z pochodzenia ślązaczka. W miesięczniku „Śląsk” napisał, że kodyfikacja gwar śląskich w jeden język jest niemożliwa.

*„Odpowiadałam na postulat, aby ze śląszczyzny zrobić język narodowy, a na to mojej zgody nie było i nie będzie.”*⁷¹

Badaczka jednocześnie jest zdania, ludność zamieszkująca tereny Górnego Śląska nie jest narodem, ani nawet narodowością. Ślązacy, zdaniem Tambor, to silnie wyodrębniona grupa etniczna.

*„Przez lata uczyłam studentów, że kaszubski jest tylko dialektem języka polskiego. Ale skoro polski Parlament uznał go za język regionalny, to trzeba właśnie tak go traktować. Podobnie, mam nadzieję, będzie z ujednoliconą śląszczyzną, nie wykluczam, że kiedyś o swój regionalny język pokuszą się górale podhalańscy. Jeśli jednak poczuję, że prace nad kodyfikacją języka regionalnego wykorzystywane będą do narodotwórczych lub autonomizacyjnych procesów, to ja się z tego projektu wycofam”*⁷²

Podobne zdanie na ten temat ma prof. Miodek z Uniwersytetu Wrocławskiego:

⁶⁹ Dziadul J.: *Praja godać*, w: Polityka nr 38, 19 wrzesień 2009 s.99.

⁷⁰ *Ibidem*.s.101.

⁷¹ *Ibidem*.s.101.

⁷² *Ibidem* s.101.

„Dialekt śląski jest tak przeraźliwie polski, że nie ma potrzeby go kodyfikować. Literackim wariantem śląszczyzny jest polszczyzna. I koniec, nie ma nad czym dyskutować.”⁷³

Przez wiele lat osoby, które posługiwały się polszczyzną śląską były szykanowane i wyśmiewane. W czasach PRL gwara śląska uznawana była jedynie w kawałach o Masztalskich oraz w występach folklorystycznych zespołu Śląsk. Dzisiejsze czasy uznać można za renesans języka śląskiego.

Językoznawcy są zdania, że duże znaczenie w tej kwestii ma obecność Internetu, dzięki któremu ślązacy zaczęli porozumiewać się ze sobą używając gwary śląskiej.

Istotną inspirację w kwestii uznania języka śląskiego językiem regionalnym daje ślązakom status jaki uzyskał cztery lata temu język kaszubski. Od tego czasu kiedy uznano język kaszubski za język regionalny w bieżącym roku szkolnym uczy się go na Pomorzu około 10 tys. dzieci. W siedmiu szkołach podstawowych stanowi on jeden z przedmiotów programowych (ocena wliczana jest do średniej). Z badań jednak wynika, że nauką języka kaszubskiego zainteresowana jest o wiele większa liczba osób, jednak z powodu braku nauczycieli edukacja kaszubskiego pozostaje ograniczona. W tym roku 15 osób wybrało język kaszubski na maturze, a w najbliższych czasie wprowadzone zostaną studia języka kaszubskiego Pomorskiej Akademii Pedagogicznej, natomiast na Uniwersytecie Gdańskim odbędzie się kształcenie nauczycieli w tym kierunku. W języku kaszubskim wydawanych jest coraz więcej książek i czasopism, oraz prowadzone są emisje radiowe i telewizyjne, a w niektórych kościołach msze święte. Nie jest również problemem załatwianie spraw urzędowych w języku kaszubskim. Sytuacja języka kaszubskiego niewątpliwie motywuje ślązaków i sprawia, że z coraz większym zaangażowaniem walczą o status swojego języka.

Jeśli chodzi o same prace nad kodyfikacją języka śląskiego są one na ta chwilę bardzo zaawansowane. Głównym jej założeniem jest zachowanie grafii z oficjalnego języka polskiego. Celem jest nienaruszalność przyzwyczajęń ortograficznych osób mających zamiar lub uczących się języka śląskiego. Zaplanowane jest wprowadzenie nie większej liczby nowych znaków niż trzy, cztery np. na oznaczenie pochylonego „o” czy opolskiego dyftongu „ou”.⁷⁴

⁷³ Ibidem.s.101.

⁷⁴ Ibidem.s.100.

5.1. Spory prawne dotyczące pojęcia narodowości śląskiej

Jeśli chodzi o termin narodowości śląskiej, temat ten stanowi od lat sprawę sporną. Już w roku 1997, kiedy Sąd Wojewódzki w Katowicach dokonał rejestracji Związku Ludności Narodowości Śląskiej podkreślono, iż

„...co się tyczy pojęć narodowości śląskiej i śląskiej mniejszości narodowej to problematyka związana z ustaleniem właściwego znaczenia tych pojęć nie może być przedmiotem szczegółowego badania sądu rejestrowego”⁷⁵

10 lipca tego samego roku Sąd Apelacyjny uchylił rejestrację ZLNŚ. Sąd stwierdził między innymi, iż:

„Encyklopedia PWN i Słownik języka polskiego (Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996) definiują „naród jako trwałą wspólnotę ludzi, powstałą, na podstawie wspólnoty losów historycznych, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego, przejawiającą się w świadomości narodowej jej członków. Sprecyzowano również i grupę etniczną stanowi grupa, posiadająca własny język, odrębną kulturę, poczucie więzi grupowej i świadomość autonomii od innych grup oraz własną nazwę, a mniejszość narodowa, do której chce się przynależeć musi obiektywnie istnieć i nie być określona wyłącznie wolą osoby.”⁷⁶

ZLNŚ podjęło kroki, aby odwołać się do podjętej w tej sprawie decyzji. Sprawa trafiła w ręce Europejskiego Trybunału Spraw Człowieka w Strassburgu, który w swojej decyzji podkreślił, iż nie w jego zadaniu leży interpretacja, ani stworzenie pojęcia narodu, a tym samym wypowiedzenie się w kwestii narodu śląskiego.⁷⁷

Pomimo odwołań od tego wyroku, w roku 2004 Wielka Izba Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strassburgu podtrzymała swoją opinię dotyczącą tej kwestii.

Po wielokrotnych odwołaniach, między innymi w roku 1998, kiedy Sąd oficjalnie uznał, iż nie ma podstaw do uznania narodowości śląskiej, dnia 21 grudnia 2011 roku została wydana

⁷⁵ Kwaśniewski, K., Op. cit. S 82.

⁷⁶ Ibidem.S. 83.

⁷⁷ Ibidem, s.84

decyzja przyznająca rejestrację Stowarzyszeniu Osób Narodowości Śląskiej. Wydarzenie to odegrało bardzo ważną rolę w dążeniach ślązaków.⁷⁸

5.2. Istnienie „narodu śląskiego” w oczach socjologów oraz w świadomości mieszkańców tego regionu

*"Przecież każdy z nas nosi
w sobie dziedzictwo - dziedzictwo, na które pracowały pokolenia. Całe stulecia zdobyczy i nieszczęść,
triumfu i klęsk stanowią dziedzictwo, które zapuszcza głęboko korzenie i czerpie nowe tkanki od
każdego z nas. Nie możemy bez niego żyć. To nasza dusza. Tym właśnie dziedzictwem, nazywanym
rozmaicie - Ojczyzną lub Narodem - żyjemy."*

*Kardynał Karol Wojtyła
Kraków, 3 maja 1978 r.*

„Na pytanie o istnienie narodu śląskiego padają proste i kategoryczne odpowiedzi: „nie istnieje”, albo rzadziej „istnieje”. Tymczasem rzeczywistość jest o wiele bardziej skomplikowana. Aby uzyskać prawdziwą odpowiedź na to pytanie, trzeba kwestię istnienia bądź nieistnienia narodu śląskiego rozpatrywać nie tylko w kontekście teraźniejszości, ale także przeszłości i przyszłości.”⁷⁹

Pojęcie narodu można wziąć pod uwagę mówiąc dopiero o wieku XIX. Warto jednak podkreślić, iż tworzenie się nowych narodów nie nastąpiło szybko. Był to etap trwający kilka, kilkadziesiąt a nawet kilkaset lat.

Ludność zamieszkująca tereny Górnego Śląska zaciekle broni swojej tożsamości, nazywanej przez nich „śląską”. Jak dowodzą wyniki Spisów Powszechnych tożsamość ta, jest przedkładana nad tożsamość polską i traktowana jest jako narodowa. Pozostali mieszkańcy Polski są raczej zdania, iż tereny Górnego Śląska są typowo polskie, ponieważ leżą w granicach polskich, a ludność je zamieszkująca to nikt inny jak Polacy (lub Niemcy).

⁷⁸http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35063,12443334,Sad_zdecydowal_ze_istnieje_narodowosc_slaska.html#ixzz27OMBgt9W

⁷⁹ <http://www.korespondent.pl/news/6953/czy-istnieje-narod-slaski/>.

Podstawą tych dyskusji jest tutaj słowo „naród” i „narodowość”, a w zasadzie interpretacje tych słów.

Definicja narodu jest pojęciem różnie interpretowanym, nie tylko wśród polityków, czy też mieszkańców Śląska ale nawet przez samych socjologów, którzy je niesolidarnie interpretują. Bardzo ciężko jest odpowiedzieć na pytanie czy grupę etniczną można nazwać narodem, z racji tego, iż pojęcie „naród” ulec może różnorodnej interpretacji.

Badaczy narodów podzielić można tutaj na dwie grupy. Na tych, którzy definiują pojęcie narodu podając cechy obiektywne, które dana grupa społeczna musi spełniać, aby uzyskać miano narodu: terytorium, historię, kulturę czy też system prawny, oraz na tych, którzy termin narodu definiują subiektywnie. Subiektywna definicja narodu pozwala na samodzielną decyzję o przynależności do nie do końca sprecyzowanej wspólnoty narodowej. Niektórzy badacze, tak jak na przykład Weber usiłują połączyć dwie, wyżej wymienione definicje tego pojęcia:

„Naród jest specyficznym patosem, który łączy przez język, konfesję, zwyczaje lub los spójną grupę ludzi z koncepcją jej własnej, już egzystującej lub przez nią wymarzonej politycznej organizacji władzy”⁸⁰

⁸⁰ Weber, M.: *Wirtschaft und Gesellschaft*. Köln, s.316, w: Kocyba, P.: *Instrumentalizacja kontaktu językowego: Wasserpolnisch – gwara śląska – kreol górnośląski*, Institut für Slavistik, Technische Universität Dresden, s.36

6. Mowa Górnoszlązaków- samodzielny język czy gwara języka polskiego?

Od praktycznie wieków Ślązacy nazywają swoją mowę językiem śląskim (ślōnskō gōdka, ślůnsko godka), uważając tym samym swój dialekt za język odrębny, różniący się od literackiego języka polskiego. Wielu językoznawców jest jednak zdania, iż nie ma argumentów ściśle językowych świadczących o tym, iż za taki można byłoby go uważać. Padają tutaj racjonalne tezy, iż dialektu śląskiego w żadnym wypadku nie można uznać za osobno funkcjonujący, odrębny język słowiański.

Osoby postulujące za uznaniem języka śląskiego odrębnym, przytaczają argumenty dotyczące odmienności jego leksyki. Opinie te nie są jednak potwierdzone żadnymi badaniami metodologicznymi. Innymi argumentami są tutaj dowody na istnienie silnej odrębności tożsamościowej wśród mieszkańców tego regionu.⁸¹

Do tej pory jednak argumenty te nie zdołały przekonać sejmu, aby taki nadać grupie gwar śląskich status odrębnego języka narodowego.

Poniżej przedstawiam argumenty tych językoznawców przemawiające za tym, że język śląski jest dialektem, oraz tych, którzy wskazują na to, iż można by go uznać za odrębny język.

6.1. Teoria kreoli górnoszląskich oraz polemika na jej temat

Poniższy rozdział dotyczyć będzie teorii kreoli górnoszląskich, zrodzonej na bazie poglądu odrębności językowej mieszkańców Śląska teorii która odgrywa ważną rolę wśród językoznawców i wokół której jest sporo kontrowersji. Autorem tej teorii jest Tomasz Kamusella, który w swojej publikacji zatytułowanej „Kreol górnoszląski” naukowo rozważa oraz udowadnia odrębność językową Śląska.

Teoria, oraz poglądy Kamuselli stanowią jakby punkt wyjściowy dyskusji na temat języka śląskiego, spotykają się z polemiką, przeważnie ze strony innych językoznawców, takich jak na przykład Bogusław Wyderka lub ze stanowczym poparciem przeważnie ze strony osób będących zwolennikami autonomii Śląska. Poniższy rozdział stanowi głównie przedstawienie teorii najważniejszych językoznawców, których przedmiot badań stanowi język śląski i ma on na celu pokazanie tego, jak spore, pozostające ciągle żywymi kontrowersje budzi kwestia gwar śląskich. Rozdział ten nie ma na celu udowodnienia tego, która teoria jest bardziej

⁸¹ Wyderka, B., *Słowiańskie języki regionalne w Polsce. Wizja czy rzeczywistość?*, w: Przybylska R., Kąska J., Sikora, K., *Symbolae grammaticae In honorem Boguslai Dunaj*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010, s. 277-290.

prawdziwa, oraz który z językoznawców ma rację. Poniższy tekst ma za zadanie przedstawienie różnorodności oraz podziału zdań na ten temat, a przede wszystkim ukazanie tego, jak żywe oraz jak kontrowersyjne są poglądy i teorie osób badających mowę Górnolązaków.

Na wstępie warto wyjaśnić czym jest teoria kreoli górnolązkich.

Językami kreolskimi są języki, które powstały w skolonizowanych społecznościach europejskich i zostały przez nie uznane językami etnicznymi. Kształtowały się poprzez uproszczenie systemu języków kolonizatorów i wstawienie w nie leksykalnych elementów stworzonych przez tubylców. Powstałe w specyficznych okolicznościach oraz warunkach języki kreolskie używane są m.in. na Jamajce w Senegalu oraz innych regionach świata.⁸²

Z tego powodu wielu językoznawców w tym przede wszystkim Bogusław Wyderka podważa fakt, iż twórcą i prowodyrem tej teorii jest Tomasz Kamusella.

Za punktem wyjściowym dla powstania kreola górnolązkiego autor uważa drugą połowę XIX wieku: ze względu na industrializację oraz na napływ ludności miejscowej do niemieckojęzycznych miast wytworzyły tak zwane *pidginy*, których celem było celem sprostanie kontaktom językowym. Kontakty te z czasem przeradzały się w stałe kontakty, co spowodowało, iż z pidginów powstały *kreole*⁸³ Na tę teorię zareagował między innymi Bogusław Wyderka twierdząc, że

„gwary śląskie są gwarami polskimi dlatego, że mają system językowy i podstawowy zasób leksykalny w dużej mierze tożsamy (pokrewny) z systemami innych odmian językowych należących do polskiego języka etnicznego”.⁸⁴

Zdanie to popiera również Kowalska⁸⁵, która przynależność gwary śląskiej do oficjalnego języka polskiego argumentuje obecnością mazurzenia- izoglosy, będącej dla niego typową cechą fonetyczną.⁸⁶

Ten i wiele innych argumentów językowych przedstawiają językoznawcy, polemizujący z teorią Kamuselli, którego zdaniem nie należy w tych rozważaniach brać pod uwagę kwestii tylko językowej, ale skupić się przede wszystkim na strefie pozajęzykowej.

⁸² Wyderka, B.: *Język dialekt czy kreol* w: Towarzystwo Przyjaciół Śląska pod red. Nijakowski L.: *Nadciągają Ślężacy, czy istnieje narodowość śląska*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa s.201.

⁸³ Kamusella, T: *Kreol Górnolązki*, [w:] *Kultura i Społeczeństwo* 1, s. 73–84.

⁸⁴ Wyderka, B.: *Język, dialekt czy kreol?* [w:] Nijakowski L. Op. cit. S. 187–215.

⁸⁵ Kowalska, A.: (1992): *Z przeszłości gwary śląskiej*, [w:] Lubina Michał (red.): *Wszechnica Górnolązka. Gwara śląska wczoraj i dziś*. Katowice, S. 9–15.

⁸⁶ *Ibidem*.

„Bez odnoszenia się do użytkowników, zapisów, kontekstu użycia, czyli rzeczywistości pozajęzykowej, w żaden sposób nie można stwierdzić, czy na gruncie ideologicznym jakaś grupa ludzka identyfikuje się z danym językiem lub używa tego języka do określenia samej siebie jako różnej od innych grup ją otaczających.”⁸⁷

Dla tego autora samo przekonanie społeczeństwa władającego danym językiem o jego odrębności wydaje się być wystarczającym argumentem, aby język ten uznać za samodzielny. Ważne jest tutaj również zdanie Gerd Hentschel’a odwołującego się w tym kontekście do szkoły praskiej, twierdzącej, iż „język musi być unormowany, wielofunkcyjny, zróżnicowany stylistycznie i mieć wiążący charakter”⁸⁸, czego jego zdaniem język mieszkańców Górnego Śląska w najmniejszym nawet zakresie nie spełnia.

W swojej pracy Kamusella, aby udowodnić teorię kreolu górnośląskiego, przytoczył kilka zdań:

„1.1 Mach dem kanarek mal die klotka auf, da kann er sich rein und raushopsać.

1.2 Die Mamulka denkt sich w doma, was sich macht Soldaten, denkt sich, że kopusta, kloski, trinkt sich Wein (...) Hab geschrieben Mutter gestern, hab kanon puzowatsch, is psiakrew kaput gegangen, muß go bezahlowatsch. (...) Sabiol szablą ganz alleine tausendzwölf turkusen.

1.1 Alexander scho na wander, kupiou buty za trzy knuty.

1.2 (...) Szlajfyrze mieli ta łośka z bruskami zamontowano na inksztandze przy kole.

1.1 Maryko ty stara kryko, ty mos tyn pysk jak stary wertiko.

1.2 A potym geburstag moł jego baba i bajtel.

1.1 Za komuny szło nejwyżi pozaglondać na fajerwerki w telewizorze.

1.2 (...) Dziołcha była piykno – no wiyecie: krew a mleko, jak to padajom”.⁸⁹

Spotkało się to również ze sporą krytyką ze strony językoznawców, przede wszystkim dlatego, iż język śląski jest językiem mówionym, a tego rodzaju teksty są, zdaniem Wyderki,

⁸⁷ Kamusella, T.: Op. cit. S. 40.

⁸⁸ Hentschel G.: *Zum „sprachlichen Separatismus“ im heutigen Polen – vergleichende Beobachtungen zum Schlesischen und Kaschubischen* [w:] Zybatow, Lew N. (red.): *Sprachwandel in der Slavia. Die slavischen Sprachen an der Schwelle zum 21. Jahrhundert*. Ein internationales Handbuch. Teil 2. Frankfurt/M., 893–909 w: Kocyba P. *Instrumentalizacja kontaktu językowego: Wasserpolnisch – gwara śląska – kreol górnośląski* Institut für Slavistik Technische Universität Dresden, s. 81.

⁸⁹ Kamusella T.: Op. Cit. s. 42.

w różnym stopniu nasilone wpływami polskimi lub niemieckimi, co zależy od tego, czy teksty są tworzone przez Niemców o kontaktach z mieszkańcami Śląska, którzy języka niemieckiego nie rozumieją, czy też są to Ślązacy, dla których język niemiecki stanowi język nabyty⁹⁰

Celem Kamuselli jest udowodnienie teorii na temat samodzielności języka śląskiego. Teoria jego spotyka się, jak widać, z liczną polemiką, przez co wśród innych językoznawców postrzegana jest raczej jako przejaw nacjonalizmu śląskiego. Udowodnienie samodzielności języka Górnoszlązaków wiąże z wzbudzeniem przekonania o istnieniu narodu śląskiego, a tym samym do rozszerzenia zjawiska nacjonalizmu śląskiego.

Zdaniem polemizujących z Kamusellą językoznawców, ważną rolę odgrywa dla nacjonalistów śląskich, za jakich jest on uważany, fakt mówienia kreolem, a nie gwarą.

W ten sposób nacjonaści ślascy bronią de facto pogardzanej tradycji Wasserpolnisch, czyli pojęcia języka Ślązaków jako prostackiego języka mieszanego, bo czym innym jest kreol górnośląski, rozumiany jako rozbudowany pidgin⁹¹

Powyższy rozdział stanowi przykład tego, jak zagorzałe są w chwili obecnej dyskusje na temat języka śląskiego wśród językoznawców. Jak widać nie jest to temat jasny, zgodny. Niemal niemożliwe jest dotarcie do obiektywnej literatury na ten temat, ponieważ obiektywizm w tej kwestii może być pojęciem bardzo względnym. Interesującym pozostanie jednak pytanie w jakim stopniu powyższa kwestia odgrywa znaczenie dla mieszkańców Górnego Śląska, czyli de facto tych, którzy gwarą śląską władają

6.2. Argumenty za uznaniem śląskiego odrębnym językiem regionalnym

Pomimo, iż „zwolennicy” języka śląskiego konsekwentnie i wytrwale walczą o nadanie mu statusu odrębnego języka, argumentów ściśle językowych, świadczących o tym iżby był to samodzielny język, obiektywnie rzecz biorąc w zasadzie nie ma. Podawane są natomiast argumenty pozajęzykowe, przede wszystkim dotyczące poczucia odrębności etnoregionalnej.

Dużą rolę odgrywają w tej kwestii argumenty Tomasza Kamuselli, który tworząc teorię kreoli górnośląskich, spotkał się z ogromną krytyką ze strony innych ekspertów swojej dziedziny. Kwestii kreoli górnośląskich porusza odrębny rozdział w późniejszej części tej pracy, dlatego w tym momencie szczegóły pomijam.

⁹⁰ Wyderka, B.: *Język dialekt czy kreol*, w: Nijakowski, L.: Op. Cit. s.205.

⁹¹ Kocyba, P.: Op Cit ,s.44.

Do jednych z najbardziej aktywnych językoznawców, postulujących za uznaniem śląskiego językiem regionalnym, należy również Jolanta Tambor, która w jednym ze swoich artykułów w zbiorze zatytułowanym „Śląsko godko” podkreśla, iż:

„Nie można - dysponując wyłącznie narzędziami językoznawczymi - stwierdzić dziś jednoznacznie, czy etnolekt, tzn. mowa pewnej grupy ludzi, jest dialektem czy językiem. Język i dialekt nie są bowiem obecnie kategoriami językoznawczymi, lecz językowo-politycznymi. O tym rozróżnieniu w dzisiejszych czasach decydują wyłącznie czynniki polityczne, a jeszcze konkretniej ustawodawcze. Jeśli gremium ustawodawcze danego państwa zapisze pewien etnolekt jako język (w ustawach, uchwałach czy innych odpowiednich dokumentach), to ów takowym się staje. Dotyczy to zarówno określenia "język narodowy", jak i, "język regionalny".⁹²

Jednocześnie stanowi to kontrargument dla językoznawców „upierających się” iż język, aby stać się samodzielnym spełniać musi odrębność systemową. Jako przykład można tutaj wymienić również języki słowacki i czeski, które stanowią odrębne języki narodowe, pomimo, iż systemowo są do siebie podobne. Również język kaszubski, pomimo, iż oficjalnie jest uznany językiem regionalnym, zawiera liczne cechy oficjalnego języka polskiego.

Tambor odnosi się również do Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 6 stycznia 2005 roku:

„Mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która (...) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie”.⁹³

Takowa mniejszość narodowa, zdaniem Tambor, ma prawo do posługiwania się „swoim” językiem (należy rozumieć: narodowym).⁹⁴

Jednocześnie autorka podkreśla, iż nie ma podstaw nazwania języka śląskiego narodowym, jednak istnieje bardzo dużo argumentów, za przyznaniu mu, podobnie jak językowi kaszubskiemu, statusu języka regionalnego. Powołuje się przy tym na treść Europejskiej

⁹² Tambor, J.: *Etnolekt Śląski jako język regionalny*, Uzasadnienie stanowiska, w:

http://www.przymierzeslaskie.tarnogorski.pl/publikacje-artykul-etnolekt_slaski_jako_jezyk_regionalny.html

⁹³ Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 6 stycznia 2005, Pkt. 1.6 art.2.

⁹⁴ Tambor, J. Op. Cit., w: http://www.przymierzeslaskie.tarnogorski.pl/publikacje-artykul-etnolekt_slaski_jako_jezyk_regionalny.html

Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, mówiących o tym, iż za język regionalny uznać można język, który:

„jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę, liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa; różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów”⁹⁵

Obok argumentów prawnych, przekonujących o słuszności uznania dialektu śląskiego językiem regionalnym, Jolanta Tambor przedstawia również cechy językowe śląskiego, świadczące o jego odrębności i różniące się od cech jakie posiada język polski:

- ✓ Obecność samogłosek pochyłonych (w tym o pochyłonego jako samogłoski pośredniej i e pochyłonego zbliżonego lub równego y zarówno po miękkich, jak i po twardych).

Warto dodać, iż tę samą cechę traktuje Bogusław Wyderka, jako argument na podobieństwo gwary śląskiej do języka polskiego. Powołuje się on przy tym na fakt wcześniejszego występowania tych samogłosek w oficjalnej polszczyźnie oraz nawiązuje do ich późniejszego przekształcenia w tzw. samogłoski słabe.

- ✓ Inny rozwój nosówek, labializacja nagłosowego o, ściągnięcie wygłosowych grup -ej, -ego, pozostałości po r frykatywnym, silne redukcje głosek.
- ✓ Rozkład między rodzajem męskoosobowym i niemęskoosobowym.
- ✓ Różne końcówki rzeczowników w przypadkach takich jak dopełniacz i biernik liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego, różne końcówki przymiotników w mianowniku i bierniku liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego.
- ✓ Różność liczebników głównych oraz niektórych zaimków osobowych, inna końcówka 1. osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego czasowników.
- ✓ Odmienność przedrostków i przyrostków
- ✓ Słownictwo różniące się znacznie od słownictwa oficjalnej polszczyzny⁹⁶

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem.

Autorka podkreśla również, iż regionalny język śląski zawierałby aż trzy różne regionalne odmiany: górnoszlaską, cieszyńską i opolską.⁹⁷

Ponadto językoznawcy oraz ugrupowania postulujące za uznaniem śląskiego językiem regionalnym podkreślają, jako bardzo istotny argument, same dążenia ślązaków do zachowania swojej odrębności. Warto wspomnieć tutaj o licznych dowcipach, których sens powiązany jest właśnie z językiem śląskim, ciągle powstających słownikach języka śląskiego, konkursów, a także przedstawień, a nawet filmów.

6.3. Argumenty za uznaniem śląskiego dialektem języka polskiego

Argumentów udowadniających, iż gwary śląskie nie są oraz nie można ich traktować ani uznać jako odrębny, samodzielny język jest zarówno wśród polityków jak i językoznawców wyjątkowo sporo. Są to zazwyczaj racje językoznawców i historyków udowadniających naukowo, iż gwary śląskie należą oraz należały do języka polskiego lub, w przypadku Zaolzia do języka czeskiego.

W poniższym rozdziale przedstawione zostaną główne oraz najczęściej wymieniane cechy, stanowiące o polskim charakterze języka śląskiego.

Językoznawcy, którzy są przeciwni uznaniu języka śląskiego odrębnym językiem znajdują ich wyjątkowo dużo, a nawet udowadniają, iż nie ma w dialekcie śląskim ani jednej cechy językowej, która nie występowałaby w języku polskich, innych gwarach polskich lub języku czeski.

Wyderka wymienia bardzo wiele tych cech, biorąc pod uwagę przede wszystkim fonetykę oraz fonologię. Poniżej główne cechy przeczące jakiegokolwiek odrębności językowej Śląska:

- ✓ Występowanie metatezy grup *trot*, *tlot* (*broda*, *strona*), należącej do cechy wspólnej dla całego obszaru polskiego, a w języku czeskim kontynuowanej niezmiennie w postaci **trat*, **tlat*.
- ✓ Występowanie miękkich spółgłosek somatycznych *l*, *r* (*wilk*, *wierzch*), które w języku czeskim zachowały do dnia dzisiejszego charakter sonantyczny (*vlk*, *vrch*).
- ✓ Występowanie samogłosek pochylonych, które w języku polskim przekształciły się z czasem na samogłoski jasne (a, e, u), a które zostały zachowane w gwarach i występują między innymi w gwarze zachodniej Wielkopolski

⁹⁷ *Ibidem*.

- ✓ Zachowanie samogłosek nosowych, oraz w niektórych regionach wymowa ę jako a (Widzę tę krowę = widza ta krowa). Cecha ta występuje nie tylko na Śląsku, lecz jest również obecna w gwarach małopolskich i mazowieckich.
- ✓ Niejednokrotnie wspomniane mazurzenie, które jest cechą nie tylko gwary śląskiej, ale występuje również w wielu innych gwarach polskich.
- ✓ Występowanie akcentu paroksytonicznego, czyli padającego na przedostatnią sylabę wyrazu.
- ✓ Obecność dz, ś, ć, dź, ź oraz innych cech spółgłoskowych obecnych w języku polskich, a nieobecnych w innych sąsiednich językach słowiańskich.⁹⁸

⁹⁸ Wyderka B. Op. Cit., w: Nijakowski, L. Op. Cit., s 208-209.

7. Stosunek mieszkańców Śląska do gwary

Gwara na Śląsku jest pojęciem wykraczającym poza sferę czysto językową. Ślązacy bardzo często definiują obszar tego regionu na podstawie zasięgu gwary śląskiej. Jest ona wyznacznikiem swojskości dla 90% ankietowanych w badaniach przeprowadzonych przez A. Skudrzykową i K. Urban.⁹⁹

Zdaniem wielu językoznawców gwara służy przede wszystkim podtrzymaniu więzi grupowej oraz identyfikacji z grupą posługującą się gwara. Ślązacy używając swojej gwary pokazują również innym grupom społecznym swoją przynależność. Władanie gwarą śląską jest wyznacznikiem utożsamiania się z grupą, „swojskością”. Tą rolę język śląski zaczął spełniać już w drugiej połowie XIX wieku i niewątpliwie pełni do dnia dzisiejszego.

W związku z tym, że do roku 1945 językiem urzędowym na Śląsku był język niemiecki, wykształtował się w tym regionie specyficzny rodzaj dwujęzyczności.

Język niemiecki jako język oficjalny służył zdobyciu wykształcenia, pozyskaniu dobrej pracy oraz awansu. W sytuacjach nieoficjalnych używano języka polskiego czyli w efekcie gwary śląskiej. Posługiwanie się językiem ogólnopolskim było praktycznie zbędne, a na Śląsku występował on tylko w literaturze oraz prasie polskojęzycznej. Po II wojnie światowej nastąpiła stopniowa integracja języka ogólnopolskiego z językiem śląskim. Można stwierdzić, iż ludność śląską nadal jest ludnością dwujęzyczną, a języki którymi się posługuje to gwara śląska i język ogólnopolski.

Doprowadziło to do sytuacji, w której doszło do wykształcenia systemu komunikacyjnego, którego główne miejsce zajmują gwary śląskie. Język ten używany jest przede wszystkim w kontaktach rodzinnych. Dla osób starszych, które przeżyły zmianę systemu ustrojowego w Polsce, język ten jest jedynym kodem, służącym komunikacji.

Język ten można określić również statusem kodu mieszanego, który powstał w wyniku mieszania się cech gwarowych z formami polskiego języka literackiego. Taka forma języka stanowi narzędzie komunikacji przeważnie dla mieszkańców okolic Opola.¹⁰⁰

Należy tutaj również dodać, że trzecim językiem, który posługuje się wielu ślązaków jest język niemiecki.

Na Śląsku bardzo ważną rolę odgrywa tradycja językowa. Znajomość oraz posługiwanie się gwarą śląską nie jest powiązana ze statusem społecznym, wiekiem czy też wykształceniem.

⁹⁹ Skudrzykowa, A., Urban, K.: *Gwara śląska- świadectwo kultury, narzędzie komunikacji*, 1999.

¹⁰⁰ *Ibidem* s. 84.

Osoby używające na w życiu zawodowym języka ogólnopolskiego na ogół w kontaktach rodzinnych, szczególnie z osobami starszymi posługują się gwarą śląską.

Gwarę najchętniej używają mieszkańcy zachodnich regionów Śląska, przeważnie z województwa rybnickiego. Najrzadziej zaś dialektem śląskim posługuje się ludność pochodząca z południowej części regionu, czyli pobliza miasta Częstochowa. Używanie gwary jest najbardziej spotykane w regionie zachodnim (rybnickie), natomiast języka literackiego najczęściej używają mieszkańcy regionu północnego, czyli okolic Częstochowy.

Zazwyczaj gwarami porozumiewają się mieszkańcy wsi i małych miejscowości, jednak w przypadku dialektu śląskiego, rozprzestrzenia się on również poza te regiony. Dialekt znają zarówno osoby mieszkające w większych miastach jak również wsi. Język ten przybiera jednak różne odmiany i znacznie różni się od siebie w zależności od regionów, w których się go używa.¹⁰¹

Należy tutaj również podkreślić, iż Ślązacy są w pewnej mierze ograniczeni, głównie z racji na to, iż nie wszyscy potrafią posługiwać się poprawnie polskim językiem literackim.

Gwara Śląska jest przez pozostałych mieszkańców Polski, szczególnie tych wykształconych, postrzegana jako gorsza, błędna. Ludność używająca gwary odbierana jest często jako niewykształcona, nie posiadająca dobrej opinii, niekulturalna.

Językoznawcy podkreślają, iż taka sytuacja ma wpływ na integrację, a raczej jej brak pomiędzy mieszkańcami Śląska a pozostałymi mieszkańcami Polski, tudzież ludnością napływową.¹⁰²

Pomimo sceptycznego nastawienia przybyszów do gwary, nieuchronne jest częściowe opanowanie słownictwa śląskiego. W zakładach pracy, gdzie większość robotników posługuje się gwarą, przybysze również muszą się jej nauczyć. To samo dotyczy też osób zajmujących wyższe stanowiska. Dyrektor firmy, aby móc zrozumieć swoich pracowników, również musi znać ich język.

Osoby posiadające wyższe wykształcenie niechętnie posługują się jednak gwarą. na ogół świadomie odrzucają słownictwo gwarowe. Ich mowa ulega jednak wpływom ludności autochtonicznej, co jest zauważalne przede wszystkim w rozkładzie samogłosek nosowych przed spółgłoskami szczelinowymi czy w konstrukcjach składniowych jak np.: *Jest to dobrze? Nie idzie tego zrobić*¹⁰³

¹⁰¹ Sagan-Bielawa, M.: Op.Cit. s.15

¹⁰² Wyderka, B. Op. Cit. w: Sagan-Bielawa, M.: Op. Cit, s.15

¹⁰³ Nowakowska- Kempna, I.: *Śląsk w badaniach językoznawczych: badanie pogranicza językowo-kulturowego polsko-czeskiego*, 1976, Katowice, s: 60-65

Odrębną kwestię w tym temacie stanowi wiedza Ślązaków na temat języka, którym się posługują. W późniejszym rozdziale przedstawię za pomocą ankiety jak szeroka jest świadomość ślązaków na temat gwary śląskiej oraz jak duże jest nią zainteresowanie, jeśli chodzi o kwestię czysto językoznawczą.

Wiedza większej grupy Ślązaków na temat języka śląskiego bazuje na informacjach będących skutkiem rozważań opinii publicznej nie zaś na potwierdzonych naukowo źródłach.

Bogusław Wyderka¹⁰⁴ podkreśla, iż :

*„ chodzi tu o przekonanie o mieszanym charakterze gwar śląskich oraz o języku śląskim jako samodzielnym języku ”.*¹⁰⁵

Według przeprowadzonych przez niego badań wynika iż około 70% mieszkańców Śląska uważa iż gwary śląskie mają charakter mieszany, czyli polsko- niemiecki. Około 10 % badanych jest przekonana o niemieckich korzeniach gwar śląskich, natomiast 12% utożsamia je z językiem polskim. Pogląd tej ostatniej grupy dominuje wśród pokolenia młodego, powojennego, natomiast wśród osób starszych nie ma on potwierdzenia.¹⁰⁶

¹⁰⁴Prof. dr Hab., Specjalista dialektologii, historii języka oraz językoznawca. Od roku 1994 kierownik Zakładu Historii Języka Polskiego i Dialektologii w Instytucie Filologii Polskiej na Uniwersytecie Opolskim

¹⁰⁵ Wyderka B.: *Język dialekt czy kreol* w: Nijakowski L.: Op. Cit., s 198

¹⁰⁶ *Ibidem*.

7.1. „Jestem ślązakiem”- Narodowe Spisy Powszechne, analiza wyników

Ryc. 7 : Ślązacy podczas dorocznego Marszu Autonomii¹⁰⁷

Poniższy rozdział prezentuje dane Narodowych Spisów Powszechnych, jakie miały miejsce w roku 2002 oraz 2011 na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oraz w roku 2002 i 2011 na terenie Republiki Czeskiej. Przedstawione zostaną tutaj wyniki dotyczące deklaracji tożsamości śląskiej, a tym samym stanowiące liczbowe dane osób, które oficjalnie określają swoją przynależność do Śląska.

Warto jednak zaznaczyć, iż pod względem prawnym termin „narodowość śląska” do zeszłego roku nie istniała. Informacja ta została potwierdzona przez Główny Urząd Statystyczny, w okresie przygotowań się do kolejnego, najnowszego, Spisu Powszechnego, który odbył się w czerwcu 2011 roku. Pomimo, że mieszkańcy Górnego Śląska liczyli na to, że będą mogli zaznaczyć swoją narodowość jako „śląską”, GUS kategorycznie podkreślał, że:

„...nigdy, ani w spisie poprzednim, ani też teraz, gdy przygotowujemy się do kolejnego spisu, nie dawał podstaw do wyodrębniania "narodowości śląskiej". Nigdzie w żadnym dokumencie nie występuje określenie "narodowość śląska".¹⁰⁸

¹⁰⁷ <http://slask.naszemiasto.pl/artukul/galeria/1331451,gus-wstepne-wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2011,2327297,id,t,zid.html#galeria>.

¹⁰⁸ <http://wiadomosci.onet.pl/regionalne/w-dokumentach-gus-pojecie-narodowosc-slaska-nie-is,1,4107631,wiadomosc.html>.

Wypełniając ankietę Spisu Powszechnego obywatele Polski mieli natomiast możliwość samodzielnego wpisania innej niż polska narodowości, jeśli odczuwają do niej przynależność, ponieważ według GUS:

*„Narodowość jest deklaratywną (opartą na subiektywnym odczuciu) cechą indywidualną każdego człowieka, wyrażającą jego związek emocjonalny (uczuciowy), kulturowy lub genealogiczny (ze względu na pochodzenie rodziców) z określonym narodem”.*¹⁰⁹

Poniżej część formularza z roku 2002 dotycząca określenia narodowości:

III. NARODOWOŚĆ

33. Do jakiej narodowości się Pan(i) zalicza?
(nie należy mylić z przynależnością państwową - czyli obywatelstwem, o które pytaliśmy w pyt. 16)
W przypadku odpowiedzi 2 wpisać nazwę narodowości niepolskiej.

☐ 1 polskiej ☐ 2 niepolskiej (jakiej?)

Ryc. 8. Fragment formularza A ze Spisu Powszechnego z roku 2002¹¹⁰

Wypełniając ankietę mieszkańcy Górnego Śląska mieli również możliwość określenia swojej przynależności do innego narodu lub wspólnoty etnicznej, a pomocniczymi punktami były „Jakie jest Pana(i) obywatelstwo?” oraz o treści „W jakim języku (językach) rozmawia Pan(i) najczęściej w domu”

¹⁰⁹ Art. 2 Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r. (Dz. U. z 2010 r. Nr 47, poz. 277) źródło: GUS http://www.stat.gov.pl/warsz/69_175_PLK_HTML.htm

¹¹⁰ Fragment formularza Narodowego Spisu Ludności w; http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/nsp/formularze/nsp-a.pdf.

7.2. Narodowość śląską na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002

Narodowy Spis Powszechny z roku 2002 to ósmy w dziejach Polski oficjalnie zorganizowany spis ludności. Odbył się on 20 lutego 2002 roku, a jego wyniki zostały opublikowane kilka miesięcy później.

Warto dodać, iż ówczesny Spis, jako pierwszy od roku 1921 podejmował kwestię narodowości. Spis z roku 15 lutego 1921 odbył się na Zaolziu i ujął 21 607 Ślązaków-Polaków, 1 408 Ślązaków-Niemców, i 24 299 Ślązaków-Czechosłowaków. Wynik ten stanowił 17,37 % ludności.¹¹¹

W roku 2002 narodowość śląska została określona przez 173 153 ankietowanych i była to najliczniejsza grupa, określająca swoją narodowość jako inną niż polską. Liczba ta stanowiła 0,45% mieszkańców Polski, a 36,73% ogółu ludności sklasyfikowanej jako „niepolska”.

172 682 osób z tej liczby (99,72%) było obywatelami polskimi natomiast, 252 (0,15%) obywatelami innych państw, przy czym obywatelstwo 219 (0,13%) osób nie zostało określone.

Osoby, które określiły swoją narodowość jako śląską to głównie mieszkańcy województw śląskiego oraz opolskiego. Poza ich granicami tylko 410 osób (0,24%) zadeklarowało swoją przynależność do narodowości śląskiej – najwięcej w województwach dolnośląskim (99) i małopolskim (74).

56 643 osób zadeklarowało, iż na co dzień używa języka śląskiego, co stanowi jedną trzecią osób o określonej wówczas narodowości śląskiej.¹¹²

27,1% osób, deklarujących swoją narodowość jako śląską potwierdziło, że kontaktach z rodziną używa języka śląskiego.¹¹³

Poniższa tabela przedstawia trzy regiony Śląska, w których najwięcej osób zadeklarowało narodowość śląską:

¹¹¹ Holzer J. Z., *Demografia*, PWE, Warszawa 2003, w: http://slonzoki.org/?page_id=17

¹¹² Michał Płaza, *Spis Powszechny 2002*, w: http://slonzoki.org/?page_id=17.

¹¹³ *Ibidem*.

Rejon	Katowice	Powiat tarnogórski	Powiat rybnicki
Liczba osób deklarująca narodowość śląską	17777	12038	10967

Tabela Nr 3. Największa liczba deklaracji narodowości śląskiej według województw¹¹⁴.

Jak widać w powyższej tabeli najliczniejsza grupa osób określających swoją narodowość jako śląską zamieszkuje Katowice, będące zarazem nieoficjalną stolicą Górnego Śląska. Tam liczba „ślazaków” stanowi 5,43% wszystkich mieszkańców tego miasta. Kolejnymi regionami o najliczniejszej liczbie osób, określających swoją narodowość jako śląską jest powiat tarnogórski, gdzie liczba tych osób stanowi 8,96% , oraz powiat rybnicki, w którym liczba takich osób wynosi aż 15,04% ogółu ludności i jest to liczba rekordowa¹¹⁵

Jeśli chodzi o miasta Śląska to największa liczba deklaracji narodowości śląskiej została zebrana w: Rybniku (8980), Rudzie Śląskiej (8183), Bytomiu (7114) oraz Chorzowie (6981). Najmniej osób deklarujących narodowość śląską zanotowano w powiecie cieszyńskim, Jastrzębiu Zdroju i Tychach.¹¹⁶

Jeśli chodzi o Śląsk Opolski tutaj deklaracja narodowości śląskiej nie była aż tak zauważalna jak na Górnym Śląsku.

Na podstawie spisu najliczniejszą mniejszością narodową okazała się tutaj mniejszość niemiecka licząca 106855 osób, co stanowiło 10,03% mieszkańców województwa, a zatem wartość ponad czterokrotnie wyższą niż udział deklarujących narodowość śląską (2,27%)¹¹⁷

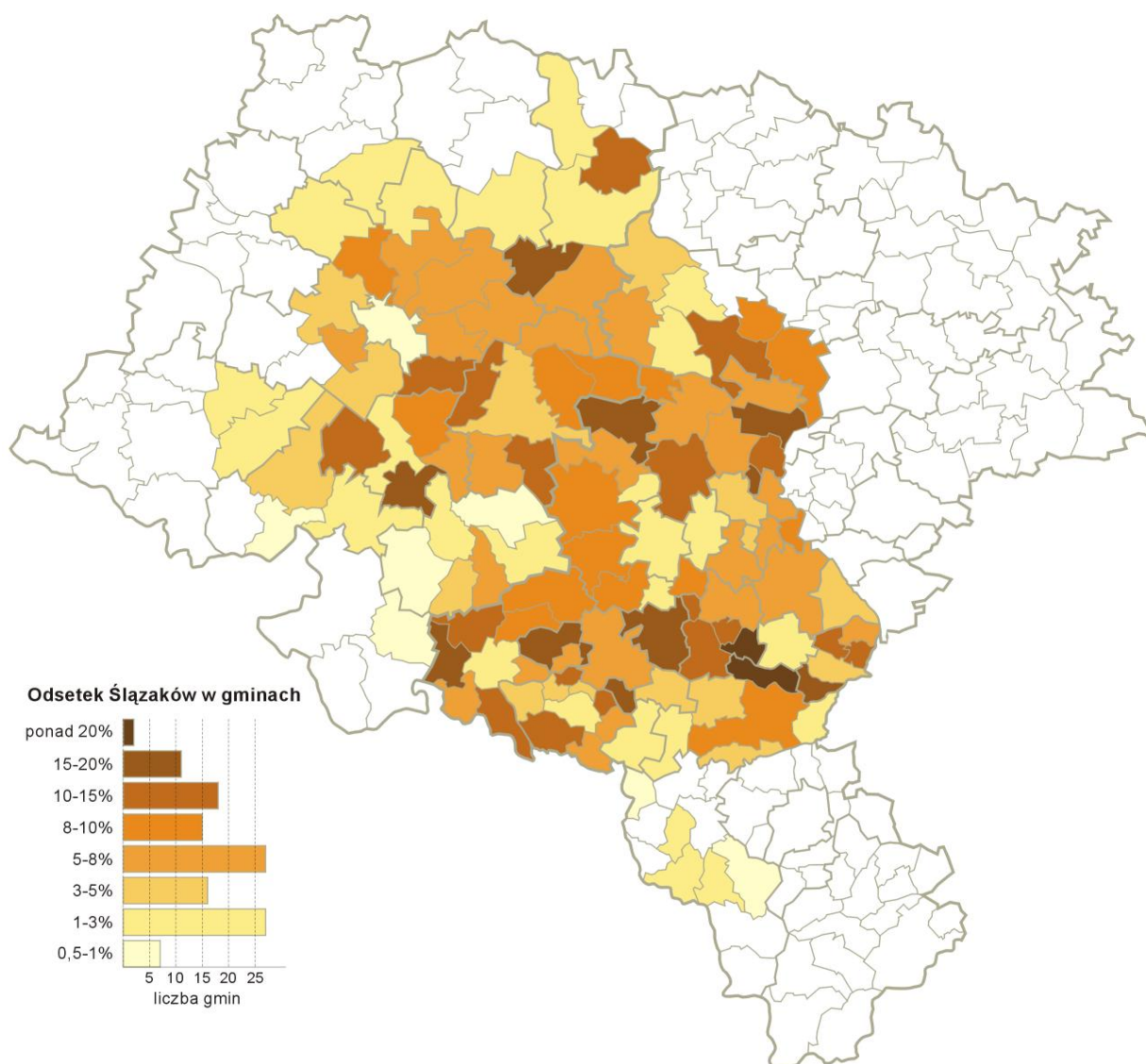
Poniższa mapka przedstawia obrazowo, jak wyglądało rozmieszczenie deklaracji narodowości śląskiej na terenie Górnego Śląska:

¹¹⁴ Tabela sporządzona na podstawie wyników GUS.

¹¹⁵ Michał Płaza, Op. Cit., odczyt z dn. 10.04.2012.

¹¹⁶ *Ibidem.*

¹¹⁷ *Ibidem.*

Ryc. 9. Rozmieszczenie ludności Śląskiej deklarującej narodowość śląską podczas Narodowego Spisu Powszechnego w roku 2002¹¹⁸

¹¹⁸ Plaza M., 2006, Przestrzenne rozmieszczenie osób deklarujących narodowość śląską na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002 (w:) J. Górecki (red.) Przestrzeń społeczno-ekonomiczna Europy Środkowej i Wschodniej, KGUJ, Kraków, 189-196 w: <http://slonzoki.org/narodowosc-slaska/spis-powszechny-2001/>, odczyt z dn. 16.04.2012.

7.3. Prognozy Spisu Powszechnego z roku 2011

Ostatni Narodowy Spis Powszechny na terenie Rzeczypospolitej Polskiej odbył się na wiosnę zeszłego roku. Miał on miejsce w czasie pisania tej pracy i stanowił temat bardzo aktywny zarówno w środowiskach badaczy, polityków jak również w mediach, a także wśród mieszkańców nie tylko terenów Śląska, ale również całej Polski. Kwestię, jaka była w tym okresie bardzo istotna dla tematu tej pracy i jaką niewątpliwie postanowiłam w niej poruszyć są prognozy tego Spisu.

Z racji na dążenia do uznania języka śląskiego językiem regionalnym, a ślązaków mniejszością narodową, a tym samym nadanie im praw ochrony kultury i języka, wydarzenie, jakim był ostatni Spis Powszechny było dla środowisk i organizacji śląskich, a także polityków i językoznawców wydarzeniem spektakularnym.

Przed odbytym Spisem przeprowadzono liczne sondaże dotyczące deklaracji tożsamości śląskiej, z których wynikało, iż prawie połowa mieszkańców ziem Śląska zamierzała zadeklarować narodowość śląską. Oburzenie wywołał, przede wszystkim, brak możliwości wyboru narodowości śląskiej w kwestionariuszu, a „jedynie” możliwość samodzielnego jej wpisania.

Jeden z sondaży, mających na celu zbadanie a tym samym oszacowanie liczby potencjalnych narodowych ślązaków, został przeprowadzony przez jedną z najpopularniejszych firm badawczych, firmę Marketing Research Group. Z wyników wywiadu wynikało, iż prawie 40% mieszkańców Śląska identyfikuje się z narodem Śląskim i tak ma zamiar zadeklarować w zbliżającym się Spisie Powszechnym. Wyniki Sondażu wyglądały następująco:

Jaką narodowość zadeklarujesz w Narodowym Spisie Powszechnym?

60,5% - *polską*

38,7% - *śląską*

0,8% - *niemiecką*

Czy deklarowanie narodowości śląskiej godzi w polską rację stanu?

69% - *nie*

14,5% - *tak*

16,5% - *nie potrafię ocenić*

Czy Śląsk skorzystałby na uzyskaniu autonomii?

53,5% - tak

23,1% - nie

23,4% - nie potrafię ocenić¹¹⁹

Wyżej podane wyniki świadczą wyraźnie o znaczeniu tożsamości Śląskiej dla mieszkańców tego regionu. Odnosząc się do nich można zauważyć, iż jeśli sprawdziłyby się one w rzeczywistości, poczucie narodowości śląskiej wzrosłoby niezmiernie od przedostatniego Spisu Powszechnego z roku 2002, zwiększając tym samym szanse mieszkańców tego regionu na uzyskanie prawnej autonomii. O tym jak wyglądała rzeczywistość dowodzi następny podrozdział tej pracy.

7.4. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z roku 2011 oraz analiza jego wyników.

W ostatnim Narodowym Spisie Powszechnym z roku 2011 podobnie jak w spisie z 2002 r., można było zadeklarować narodowość śląską. Kwestii narodowości oraz używanego języka poświęcono następujące pytania:

- 1) Jaka jest Pani/Pana narodowość? Przez narodowość należy rozumieć przynależność narodową lub etniczną - nie należy jej mylić z obywatelstwem*
- 2) Czy odczuwa Pani/Pan przynależność także do innego narodu lub wspólnoty etnicznej?*
- 3) Jakim językiem(ami) zazwyczaj posługuje się Pan(i) w domu? (język używany w codziennych kontaktach domowych z osobami najbliższymi – nie należy mylić ze znajomością języka obcego)¹²⁰*

¹¹⁹ Źródło: Sondaż na temat narodowości śląskiej przeprowadzony przez Marketing Research Group 8-9 kwietnia 2011 roku w Katowicach, Gliwicach, Chorzowie i Rybniku z udziałem 400 respondentów (losowa próba dorosłej populacji).w: <http://chorzow.naszemiasto.pl/artukul/861460,sondaz-dz-38-7-badanych-chce-zadeklarowac-narodowosc-slaska,id,t.html>, odczyt z dn. 10.05.2012.

¹²⁰ GUS: Zasady opracowywania wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 w zakresie mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego s.8 w: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/Notatka_KWRzMNiE_22-23_luty_2012.pdf.

Zeszłoroczny Spis Powszechny był spisem internetowym, oraz wypełniony mógł być samodzielnie przy komputerze w domu, a następnie przesłany Głównemu Urzędowi Statystycznemu.

Wyniki zeszłorocznego Narodowego Spisu Powszechnego pokazały, że wśród 38,5 mln mieszkańców Polski tożsamość narodowa jako polska została określona przez 35,3 mln osób. Tożsamość śląska została zadeklarowana przez 809 tys. osób i stanowiła ona drugą „niepolską” tożsamość narodową. Narodowość kaszubską zadeklarowało 228 tysięcy osób.

Około 834 tys. (2,17 proc.) osób określiło posiadanie zarówno polskiej, jak i innej niż polska tożsamości narodowo-etnicznej. 554 tys. osób zadeklarowało tylko niepolską tożsamość narodową lub etniczną i była to grupa stanowiąca (1,44 proc.), z której 38 tys. (0,1 proc.) były osobami, które identyfikują się dwiema niepolskimi narodowościami. Dane spisu wykazały, iż panuje bardzo duże poczucie odrębności etnicznej społeczności regionalnych, jednak w większości przypadków łączy się to z równoczesnym odczuciem polskiej tożsamości narodowej. Do najliczniejszych, innych niż polskie, identyfikacji narodowo-etnicznych należą: deklaracja śląska oraz kaszubska. Deklarację śląską zadeklarowano w sumie 809 tysięcy razy. Mniej niż połowa z tego, bo 362 tysiące osób, określiło ją jako identyfikację pojedynczą- jedyną, nie stojącą obok żadnej innej. Nie ulega jednak przeoczeniu fakt, iż częściej narodowość śląską określona zostawała łącznie z polską. W 2011 r. odnotowano 109 tys. osób deklarujących przynależność niemiecką i była to liczba mniejsza niż w poprzednim spisie-, w którym wynosiła ona 150 tys. osób.¹²¹

W momencie spisu za granicą dłużej niż trzy miesiące przebywało ok. 1,94 mln osób będących stałymi mieszkańcami Polski, przy czym dwie trzecie z nich - ponad 12 miesięcy i dłużej. Najwięcej emigrantów przebywało w Wielkiej Brytanii (30,2 proc.), w Niemczech (21,6 proc.), USA (11,4 proc.), Irlandii (6,5 proc.) oraz w Holandii (4,6 proc.). Najwięcej osób przebywających za granicą pochodziło z województw: śląskiego, małopolskiego i dolnośląskiego.¹²²

Jeśli chodzi o kwestię językową, tutaj aż 509 tys. osób podało język śląski, jako język używany w kontaktach domowych.¹²³

¹²¹ GUS- raport Narodowego Spisu Powszechnego s. 116- 118.

¹²² <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/2029020,114883,11395456.html>.

¹²³ GUS- raport Narodowego Spisu Powszechnego s.118.

Tab. 9. Ludność faktycznie zamieszkała według rodzaju i kolejności identyfikacji narodowo-etnicznych – według NSP 2011

Identyfikacja narodowo-etniczna	Identyfikacja pierwsza (zadeklarowana w pierwszym pytaniu)	w tym jako jedyna	Identyfikacja druga (zadeklarowana w drugim pytaniu)	Razem – niezależnie od liczby i kolejności deklaracji (w pierwszym lub drugim pytaniu)*	w tym występująca z polską
	w tys.				
Ogółem	38 501	35 767	871	38 501	x
Polska	36 007	35 251	78	36 085	x
Inna niż polska	632	516	793	1 388	834
w tym:					
śląska	418	362	391	809	415
kaszubska	17	16	211	228	212
niemiecka	49	26	61	109	52
ukraińska	36	26	12	48	20
białoruska	37	31	10	47	15
romska	12	9	4	16	6
rosyjska	8	5	5	13	7
amerykańska	1	1	10	11	10
łemkowska	7	5	3	10	3
angielska	2	1	8	10	8
Nieustalona	1 862	x	x	1 862	x

* Kolumna zawiera zestawienie odpowiedzi z dwóch pytań – dane nie sumują się

Ryc. 10 : Identyfikacja narodowo- etniczna NSP 2011¹²⁴

Dla niektórych środowisk, przede wszystkim anty-śląskich, kwestię sporna budzi sposób, w jaki były zliczane dane przez Główny Urząd Statystyczny. Urząd ten tłumaczy, iż nie jest możliwy jakikolwiek wpływ na uzyskane wyniki. W Warszawie doszło do przeprowadzenia pikiety w tej sprawie przez ludność, zamieszkującą Śląsk Opolski, twierdzącą, iż rachmistrzowie nie dotarli do wszystkich. Ruch Autonomii Śląskiej również dążył do zaskarżenia GUS-u w tej sprawie.

Z drugiej strony, inne organizacje obawiają się wpływu Ruchu Autonomii Śląska na sfałszowanie danych spisu. Nie zmienia to jednak faktu, iż Ślązacy są niezmiernie dumni z wyników spisu.

¹²⁴ Dane Statystyczne: Główny Urząd Statystyczny, Publikacja dostępna w: http://www.stat.gov.pl/gus/5840_12766_PLK_HTML.htm.

„Piotr Długosz ze Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej uważa, że tak duża liczba Ślązaków oznacza, że ludzie przestali się bać powiedzieć, kim są, i wychodzić otwarcie ze swoją tożsamością. - Nie grożą im już za śląskość żadne problemy - mówi. Jego zdaniem to punkt wyjścia do poważnych rozmów między rządem i Ślązakiem, co ze społecznością śląską zrobić. - Powinniśmy być uznani za grupę etniczną. Jestem pewien, że gdyby ankietowani odwiedzili większą liczbę osób niż tylko 20 proc. mieszkańców, to Ślązaków było z pewnością więcej - mówi Długosz” -przeczytać można w jednym artykule portalu gazeta.pl¹²⁵

W dużej mierze jednak wyniki spisu okazały się zaskakujące dla polityków polskich. Z jednej strony obawiają się oni umocnienia masowych ruchów separatystycznych, z drugiej cieszą się, iż tak duża liczba osób narodowość śląską zadeklarowała łącznie z narodowością polską, co potwierdza, że większość ślązaków czuje się Polakami.

Nie zmienia to jednakże faktu, iż rozpoczęły się dość spore obawy o nasilenie dążeń o autonomię śląską. Z naukowego punktu widzenia są one bezpodstawne, co potwierdza prof. Marek Szczepański- Socjolog Uniwersytetu Śląskiego:

„Ruch Autonomii Śląska miał ostatnio świetne wyniki wyborcze. Ten spis to także jego sukces. Pytanie jednak: co dalej? Czy uda się dla dobra regionu wykorzystać te dane? Teraz chciałbym wiedzieć, jak dalej RAŚ spożytkuje te deklaracje, czy dojdzie do mobilizacji mieszkańców, jeśli np. chodzi o postawy prospołeczne wobec małych światów. Ciągłe nie angażujemy się w życie społeczne - mówi.

Proszę jednak pamiętać, że te 809 tys. to wciąż zdecydowana mniejszość. W województwie śląskim mieszka prawie 5 mln osób, i to one powinny decydować o tym, czy warto zabiegać o autonomię, czy nie. To pytanie nie może być zawężone tylko do tych, którzy deklarują narodowość śląską. Sam uważam Ślązaków za mniejszość etniczną i uważam, że mowa śląska powinna być językiem regionalnym. Czekam, co z tych starań wyniknie. Większość autonomii jednak nie chce!”¹²⁶

¹²⁵ <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/2029020,114871,11394496.html>.

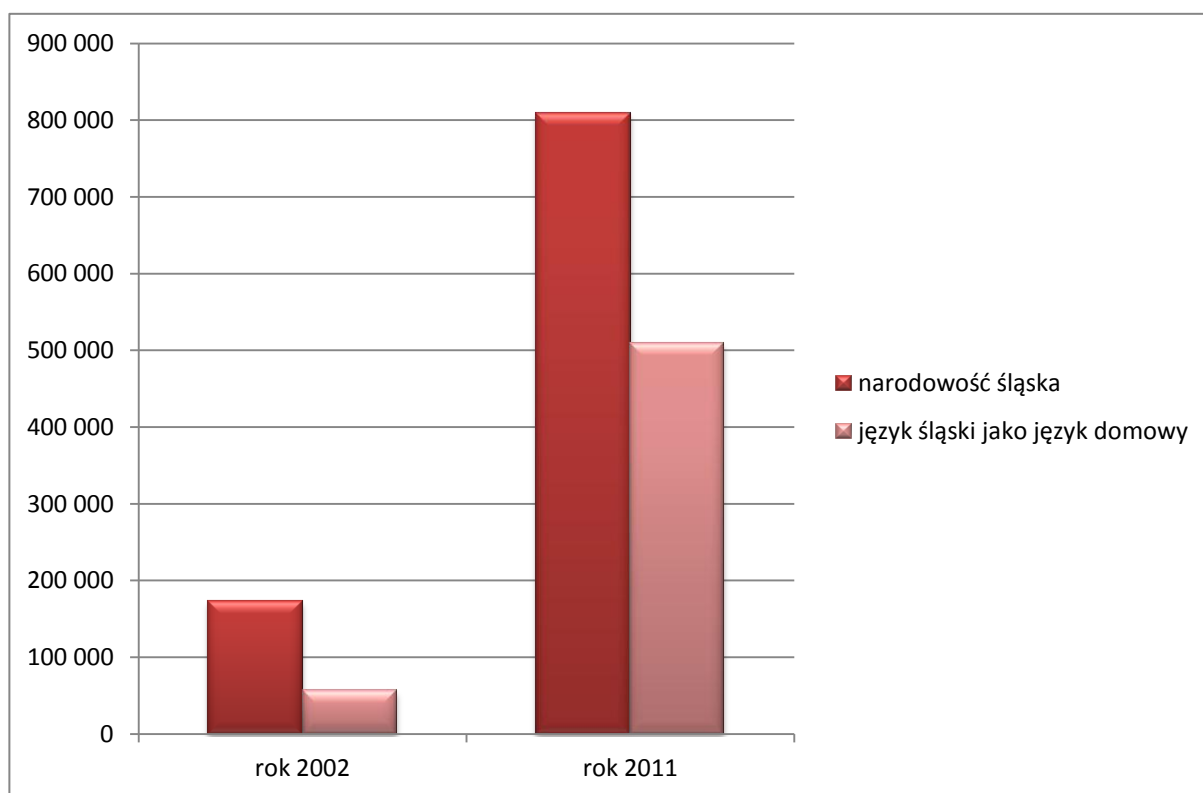
¹²⁶ Ibidem.

6.5. Porównanie wyników Narodowych Spisów Powszechnych z lat 2002 i 2011 przeprowadzonych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej

Powyższe dwa podrozdziały poświęcone są dwóm ostatnim Spisom Powszechnym przeprowadzonym na terenie Polski w przeciągu ostatnich 15 lat. Dla Ślązaków oraz organizacji dążących do uzyskania statusu mniejszości etnicznej przez mieszkańców Polski określających swoją narodowość jako śląską oraz uzyskania statusu języka regionalnego przez dialekt śląski wyniki tych spisów mają bardzo duże znaczenie.

Wyniki te wyraźnie obrazują jak wygląda rzeczywistość, są, pomimo wielokrotnego oskarżania o ich fałszowanie, rzetelną informacją na temat tego, jak duże znaczenie i jak popularna jest w Polsce narodowość śląska.

Porównanie najlepiej przedstawia obraz, dlatego postanowiłam za pomocą poniższego diagramu porównać liczbę osób deklarujących narodowość śląską w roku 2002 z danymi z roku 2011:

Wykres 1. Porównanie liczby osób określających narodowość śląską w roku 2002 oraz 2011

Powyższy diagram przedstawia dokładne dane liczbowe dotyczące deklaracji narodowości śląskiej podczas Narodowych Spisów Powszechnych w latach 2002 i 2011.

Na obrazie wyraźnie widać jak liczba tych osób w przeciągu niecałych 10 lat zwiększyła się prawie czterokrotnie.

Dowodzi to, iż liczba osób o narodowości śląskiej, a tym samym o poczuciu bycia ślązakiem niesamowicie wzrasta. Jak niejednokrotnie wspomniałam w tej pracy, kwestia świadomości narodowej i językowej ślązaków jest tematem bardzo aktywnym- powyższe wyniki mogą tę tezę jedynie potwierdzić.

Na ich podstawie wyraźnie widać, jak duża liczba mieszkańców (podejrzewając) tego regionu posługuje się na co dzień gwarą.

Pomimo, iż wielu językoznawców, takich jak między innymi Urbańczyk w odniesieniu do rozwoju dialektów języka polskiego, zwraca i zwracało uwagę na możliwość

„całkowitego rozplynięcia się gwar w języku ogólnonarodowym”¹²⁷

W przypadku dialektu śląskiego sytuacja taka nie wydaje się mieć miejsca- a wręcz odwrotnie- można podejrzewać, iż gwary śląskie stają się coraz bardziej popularne, a tym samym coraz częściej używane, lub po prostu, ze względu na propagowaną wolność myśli i słowa, powiązaną z panującym w obecnych czasach ustrojem politycznym w Polsce więcej osób przyznaje się do języka jakim się posługuje. Możliwe jest również, iż intensywność organizacji starających się o prawa dla Ślązaków powodują tzw. wywieranie presji na mieszkańcach tego regionu. Fakt taki oznaczałby, iż wyniki Spisów Powszechnych nie są do końca wiarygodne- co jest bardzo często kontrargumentem na dążenia ślązaków.

Niezaprzeczalne jest również, iż media oraz poziom nauki i techniki czasów obecnych jest bardzo zaawansowany. Nie wiemy jak wyglądałyby Wyniki Spisów Powszechnych sprzed kilkuset lat, ponieważ danych tak dokładnych z tego okresu niestety nie ma

¹²⁷ Gajda, S.: Op. cyt., s. 415.

7.6. Narodowość Śląska w Czechach

Aby dokładniej przedstawić kwestię narodowości śląskiej w Czechach, poruszonej w poniższym rozdziale warto przypomnieć iż w obrębie granic państwa czeskiego występuje duża część Górnego Śląska. Składa się ona z części obszaru Śląska Cieszyńskiego, Śląska Opawskiego oraz terenów dawnego księstwa Nyskiego. Ludność zamieszkująca te ziemie, podobnie jak w przypadku Górnego Śląska jest etnicznie zróżnicowana, jednak tożsamością „dominującą”, między innymi ze względu na to, iż ludność zamieszkującą te ziemie stanowi głównie ludność napływowa ze środkowych Czech, jest tożsamość czeska.

Społeczeństwo Śląska Cieszyńskiego deklaruje bardzo często tożsamość polską. Zauważono jednak również, iż wiele osób zamieszkujących ten region czuje się także Ślązakami, Ślązakami-Polakami czy Ślązakami-Czechami.

Najwięcej Ślązaków „notuje się” na terenach Śląska Opawskiego, gdzie w niektórych rejonach prawie 10% ludności deklaruje swoją narodowość jako śląską.

W Republice Czeskiej ostatnie dwa Spisy Powszechne przypadają 1 marca 2001 oraz 2011.

Istotną rolę odgrywają również w tym temacie wyniki Spisu Powszechnego, jaki odbył się w ówczesnej Czechosłowacji w roku 1991, gdzie narodowość śląska została zadeklarowana przez 44 446 osób. Liczba tych osób stanowiła aż 0,4% mieszkańców Czech. Ze względu na to, iż dane statystyczne podane są ogółem nie jest sprecyzowana liczba Słowaków deklarująca wówczas narodowość śląską.¹²⁸

W roku 2001 narodowość śląską zadeklarowało, w porównaniu do wcześniejszego Spisu Powszechnego sprzed 10 lat, tylko 10878 Ślązaków. Prawie 1000 z nich żyło w Kraju Morawskośląskim przy granicy z Polską. Najwięcej ślązaków określiło swoją tożsamość w okresach: Opawa (prawie 4500 osób), Karviná (prawie 2000 osób) oraz Frýdek-Místek (ponad 1600 osób). Kolejny Spis przeprowadzono w Czechach w roku 2011, gdzie narodowość czeska została określona przez 12 231 mieszkańców tego kraju, z czego podobnie jak w Spisie Powszechnym z roku 2001 największa ilość tych osób zamieszkiwała region morawsko-śląski.¹²⁹

Na podstawie powyższych wyników widać, iż od roku 1991 świadomość tożsamości śląskiej w Czechach wyraźnie spadła, przy czym w ciągu ostatnich 10 lat liczba „ślązaków” na tych terenach nieznacznie wzrosła.

¹²⁸ Dane statystyczne: [http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D6002FD8F5/\\$File/kap_I_05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D6002FD8F5/$File/kap_I_05.pdf)

¹²⁹ *Ibidem*.

W Republice Czeskiej sytuacja związana z narodowością śląską ma znacznie inną postać niż na ziemiach Rzeczypospolitej. Tutaj bowiem termin narodowości śląskiej jest oficjalnie uznany, a element godła narodowego Republiki Czeskiej stanowi śląski herb, czyli czarny orzeł na złotym tle:

Ryc.11 Godło narodowe Republiki Czeskiej¹³⁰

¹³⁰ <http://www.voyager64.com/czechy.html>

8. Zainteresowanie tematyką gwary śląskiej oraz tożsamość narodowa w obszarze Dolnego oraz Górnego Śląska na podstawie ankiety własnej

Pomimo, iż praca ma raczej charakter typowo opisowy, poniższy rozdział mojej pracy ma charakter badawczy. Na taką formę zdecydowałam się ponieważ, mimo, iż źródła dotyczące tematyki gwary śląskiej oraz informacje na temat przeprowadzonych badań są w dużej ilości dostępne, postanowiłam niezależnie od nich przeprowadzić własne badania w tej dziedzinie. Kwestia gwary śląskiej wydaje się być w obecnych czasach bardzo popularna, pomimo to ciekawa byłam ogólnego zainteresowania tą tematyką, przede wszystkim w środowisku osób młodych. Nagłośniony przez media oraz różnego rodzaju organizacje językowe temat niekoniecznie musi okazać się przedmiotem zainteresowań młodych ludzi współczesnego społeczeństwa lub, co ciekawsze, okazać się może tematem nieznanym, który, w obliczu natłoku przekazywanych przez obecne media informacji, staje się kwestią wręcz niezauważalną.

8.1. Charakterystyka metody badawczej

Do pozyskania informacji od mieszkańców Dolnego oraz Górnego Śląska na temat ich tożsamości narodowej oraz zainteresowania tematyką gwary śląskiej zastosowałam ankietę. Pomimo że moja praca nie jest pracą badawczą lecz opisowa, aby zdobyć informacje, na temat popularności gwary śląskiej użyłam tej właśnie formy.

Zastosowałam metodę sondażu diagnostycznego. Łobocki uważa, iż ta metoda jest mało rzetelną w porównaniu do innych metod, ale okazuje się ona bardzo przydatna poznawczo tym, że jest stosowana z umiarem. Najczęściej zastosowanie znajduje w badaniach za pomocą ankiet, stąd często przez jednych nazywana jest sondażem diagnostycznym, przez innych sondażem na grupie reprezentatywnej, a przez jeszcze innych sondażem ankietowym. Niewątpliwą wadą tej metody jest niepewność w kwestii fałszywości bądź słuszności opinii zawartych w sporządzanych kwestionariuszach. Wszelkie prawidłowości w tej metodzie opierają się na różnym stopniu prawdopodobieństw. Badacz jest w stanie to zmienić

ukierunkowując i motywując ankietowanych do szczerych i w miarę przemyślanych wypowiedzi¹³¹

Techniką, jaką posłużyłam się jest technika ankietowa. Polega ona na zbieraniu informacji poprzez zestaw pytań przygotowanych przez badającego w tak zwany kwestionariuszu ankiety. Pytania w mojej ankiecie mają charakter zamknięty oraz otwarty. Pytania zamknięte to przygotowane pytania oraz tak stworzony zestaw odpowiedzi, który wymaga od ankietowanego zaznaczenia prawidłowej według niego odpowiedzi lub zaznaczenia wartości w podanej skali, za pomocą której ankietowany stwierdza w jakim stopniu odpowiedzi odpowiadają jego opinii. Z kolei pytania otwarte pozostawiają swobodę odpowiedzi, jednak w przypadku pierwszych trzech pytań możliwość odpowiedzi ogranicza się do wyboru TAK lub NIE.

Pytania posegregowane są jasno i czytelnie od najprostszych do tych najbardziej skomplikowanych.

Moja ankieta, składa się, jak wspomniałam, z czterech pytań otwartych oraz sześciu pytań zamkniętych ze skalą jakości. Pełna treść ankiety dostępna jest w aneksie pracy.

8.2. Wyniki przeprowadzonego badania

Docelową grupą mojej ankiety były osoby w wieku 25-37 lat zamieszkujących Dolny oraz Górny Śląsk. Zależało mi na tym, aby w badaniu udział wzięły osoby młode, będące drugim pokoleniem powojennej Polski, na których opinię w żadnej lub tylko w niewielkiej mierze miał okres ustroju komunistycznego panującego w Polsce do roku 1989, oraz, którzy nie doświadczyli bezpośredniego wpływu cywilizacyjnego w postaci np. germanizacji. Z zamiarem nie przyłożyłam żadnej wagi do wykształcenia oraz sytuacji materialnej/zarobkowej ankietowanych osób. Ankieta ma przede wszystkim za zadanie przedstawienie niezależnej opinii pospolitego człowieka. Wybierając ankietowanych nie wykluczyłam jednak osób posiadających wyższe wykształcenie. Kwestia ta nie została jednak w ankiecie w żaden sposób poruszona.

¹³¹ Łobocki, M.: *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków, 2000, s.236

Grupę docelową stanowić miały osoby młode, przebywające w chwili obecnej na Śląsku, niekoniecznie na tych terenach urodzone, do których dotarłam przede wszystkim za pośrednictwem znajomych oraz rodziny, która zamieszkuje tereny Dolnego i Górnego Śląska. Byli to pracownicy, uczniowie, studenci, a także osoby nieaktywne zawodowo. Głównym moim celem było dotarcie do osób będących mieszkańcami tych regionów. Ankieta została wypełniona przez te osoby raczej ręcznie, rzadziej za pomocą komputera.

W ankiecie, którą przeprowadziłam wzięło udział 60 osób, w tym 45 kobiet i 15 mężczyzn.

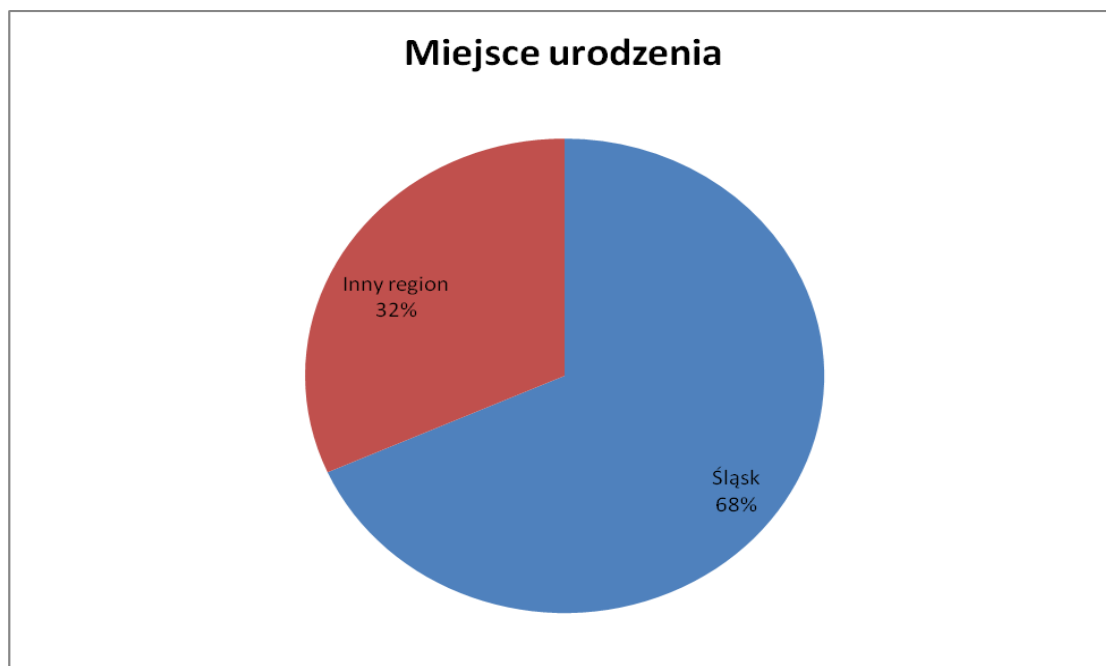
Pierwsze pytanie ankiety dotyczyło miejsca urodzenia, przy czym 41 osób określiło, że są urodzone na Śląsku, co procentowo stanowi 68 %. Jeśli chodzi o pozostałą część osób (19), określiły one, iż ich miejscem urodzenia nie jest Śląsk. Ankieta nie zawiera możliwości podania innego miejsca urodzenia.

Spora liczba osób nieurodzonych na obszarze Śląska pozwala przypuszczać, iż są to osoby, które zmieniły swoje miejsce zamieszkania z innego rejonu Polski na Śląsk w celu pobierania nauki (studia), pracy, lub ich rodzice stanowią ludność napływową, która po drugiej wojnie światowej masowo przeprowadziła się na te tereny.

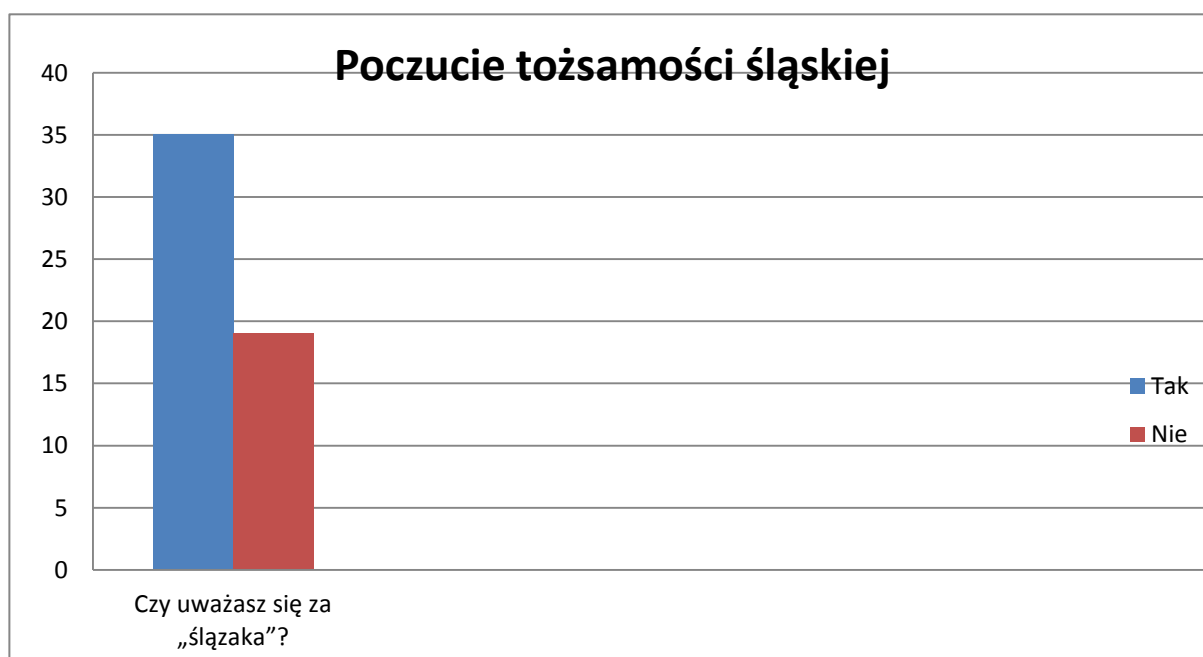
Spośród ankietowanych osób, 35 uważa się za rodowitych ślązaków. Jest to wynik o tyle zaskakujący, że ankieta została przeprowadzona zarówno wśród osób mieszkających na Dolnym jak i na Górnym Śląsku. Wynik taki świadczy o tym, iż poczucie tożsamości śląskiej jest zauważalne wśród mieszkańców zarówno regionu Dolnego jak i Górnego Śląska. Pozwala to również przypuszczać, iż kwestia tożsamości odgrywa dla ankietowanych dużą rolę oraz, iż poczucie „bycia ślązakiem” jest w mieszkańcach tego regionu wyraźnie zakorzenione lub sukcesywnie „wpojone” przez pokolenia starsze. Stanowi to jedynie przypuszczenia, ponieważ kwestia ta nie została w żadnym z pozostałych pytań kwestionariusza poruszona.

Warto jednak zauważyć, iż nie wszystkie osoby określające swoją tożsamość jako śląską, w poprzednim pytaniu twierdziły, iż są urodzone na Śląsku.

Obrazowo przedstawiają to poniższe wykresy:

Wykres 2: Miejsce urodzenia ankietowanych osób

Wykres nr 3: Poczucie tożsamości śląskiej

Jak już неоднократно wspomniałam, Polacy mówiąc o Śląsku mają przeważnie na myśli jedynie tereny Górnego Śląska. Jednak wyniki ankiety, którą przeprowadziłam pokazują, iż Śląsk kojarzony jest z obydwoma regionami. Przypuszczać można, iż duży wpływ na tę

sytuację, w szczególności, jeśli pod uwagę weźmiemy mieszkańców Dolnego Śląska, ma w tej chwili przyłożenie dużej wagi do regionalizmu na tych właśnie terenach. Dodam, iż pytanie „czy uważasz się za „ślązaka?” celowo zostało zamieszczone przeze mnie na samym początku ankiety, z racji na to, aby inne pytania nie wpłynęły na pierwszą myśl ankietowanego dotyczącą jego tożsamości.

Kolejne pytanie dotyczyło zainteresowania tematyką języka śląskiego. Tutaj wyniki nie były aż tak „optymistyczne”:

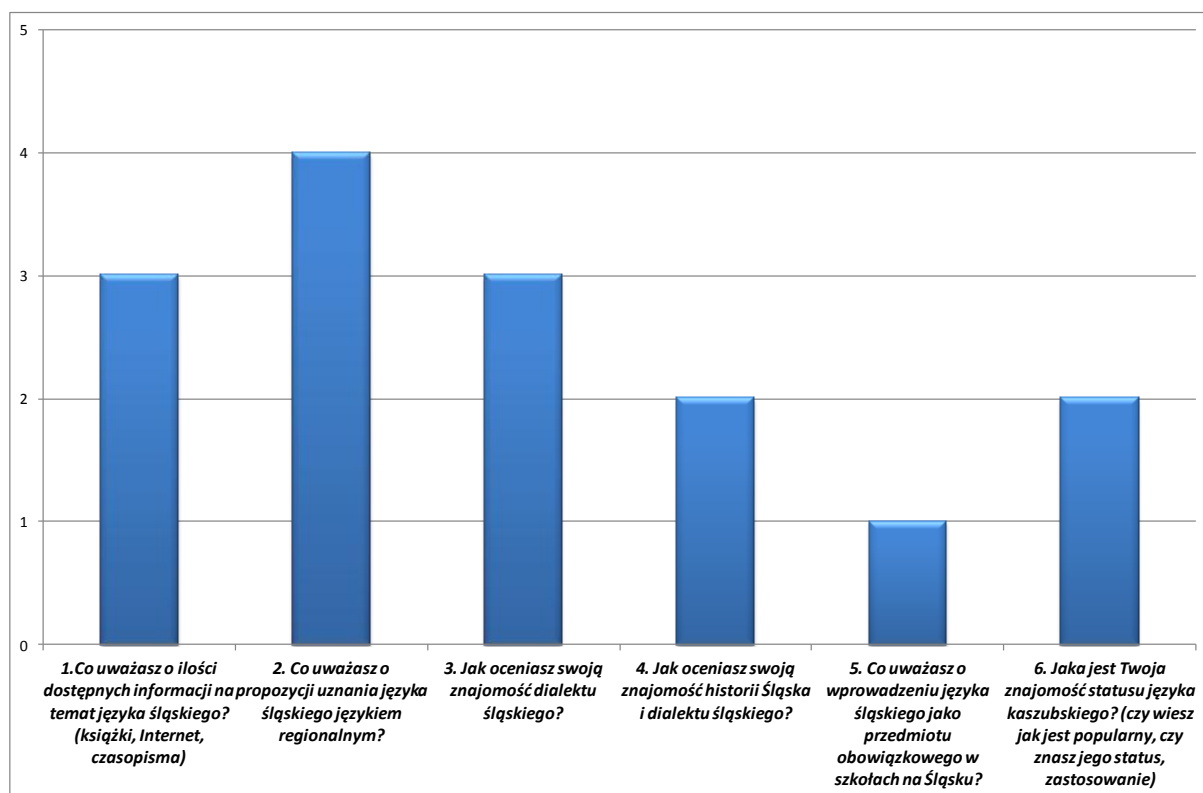

Wykres 4: Zainteresowanie tematyką języka śląskiego

Jak widać na powyższym wykresie 82% ankietowanych nie wyraża zainteresowania tematyką śląską. Prawdopodobnie wpływ na ten wynik ma tutaj wiek ankietowanych. Warto również dodać, iż tylko 5 z 60 ankietowanych potrafiło poprawnie nazwać jakiekolwiek stowarzyszenia językowe działające na Śląsku, natomiast 30 osób zadeklarowało, że nie ma o żadnych z tych organizacji pojęcia. Tak, jak wspomniałam na początku rozdziału wybierając grupę docelową badania, nie kierowałam się wykształceniem ankietowanych osób. Można tutaj jednak przypuszczać, iż wynik ten wyglądałby inaczej, jeśli pod uwagę zostały by wzięte tylko osoby, które ukończyły uczelnie wyższe.

Kolejną część mojej ankiety stanowiły pytania zamknięte. Tutaj ankietowani mieli podaną „skalę jakości” według której odpowiadali na znajdujące się obok pytania. Skala miała przedział od 1 do 5, przy czym 1 oznaczało wartość najslabszą, natomiast 5 najdoskonalszą, w zależności od tego, w jakim stopniu ankietowany zgadzał się z postawionym pytaniem.

Wyniki tej części ankiety, łącznie z zadanymi przeze mnie pytaniami prezentuje poniższy diagram:

Wykres 5: Odpowiedzi na pytania ankiety

Na podstawie powyższego diagramu przedstawiłam średnią odpowiedzi na zadane pytania według dostępnej w ankiecie skali o wartościach w przedziale od 1 do 5.

Diagram przedstawia w jakim stopniu ankietowani zgadzają się z zadanymi pytaniami.

Jeśli chodzi o pytanie pierwsze: co uważasz o ilości dostępnych informacji na temat języka śląskiego? (książki, Internet, czasopisma), tutaj ankietowani najczęściej wybrali wartość 3 z podanej skali. Wnioskować z tego można, iż dostępność informacji na temat języka śląskiego jest dość dobra. Wynika to z dość sporej ilości stron internetowych oraz czasopism dostępnych na ten temat. Podkreślę, iż liczba stron internetowych, forów oraz różnego rodzaju portali na temat Śląska jest naprawdę spora.

Wyraźnym poparciem cieszy się, według informacji, które uzyskałam dzięki przeprowadzeniu mojego badania, propozycja wprowadzenia języka śląskiego jako języka regionalnego. Średnia ilość odpowiedzi wykazała, iż według podanej skali jakości, ankietowani zdecydowali się na wartość 4. Taki wynik pozwala twierdzić, iż propozycja uznania języka śląskiego

regionalnym cieszy się pozytywną akceptacją. Wynikać może to z ogólnej tolerancji dla języków regionalnych, a w szczególnej mierze właśnie języka śląskiego.

Warto również dodać, że gwara śląska jest wśród Polaków ogólnie akceptowana i pozytywnie kojarzona.

Większość osób język śląski kojarzy z programami humorystycznymi lub bardzo popularnym serialem, który przez długi czas emitowany był w polskiej telewizji, mianowicie „Święta wojna”.

Dużą popularnością cieszą się również śląskie kanały telewizyjne. Mają one przeważnie charakter folklorystyczny, kojarzący się z tradycjami, przede wszystkim, polskimi.

Ogólne nastawienie do języka śląskiego wśród mieszkańców całej Polski określić można jako pozytywne. Gwara ta cieszy się bardzo dużą popularnością, a odpowiedzi, które uzyskałam w mojej ankiecie potwierdzają pozytywne nastawienie do tego języka.

Kolejne pytanie dotyczące znajomości języka śląskiego pokazało, iż sporo osób pochwalić się może jego umiejętnością. Tutaj średnia odpowiedzi w skali jakości wyniosła 3. Zaskakujące jest to, iż język śląski znają osoby, które w poprzednim pytaniu zaprzeczyły śląskiej tożsamości.

Świadczyć może to o tym, iż na terenie samego Śląska gwara ta jest tak znana i rozpowszechniona, iż używają jej osoby, które niekoniecznie utożsamiają się z tym regionem. Zasięg gwary śląskiej jest również bardzo spory, dlatego przebywając w tych regionach, niezależnie od celu następuje spora styczność z tym językiem, a tym samym również jego automatyczna nauka.

Warto jednak zauważyć, iż zadane przeze mnie pytanie o umiejętność gwary śląskiej jest jedynie pytaniem teoretycznym.

Następne pytanie dotyczy wprowadzenia języka śląskiego jako przedmiotu obowiązkowego w szkołach śląskich. Pytanie takie wybrałam, ponieważ spotkać można sporo propozycji mających na celu przymusową naukę języka śląskiego.

Tutaj ankietowani są jednogłośnie przeciwni takiej opcji. Warto jednak zaznaczyć, iż kilka osób dopisało do tego pytania adnotację, iż akceptowałoby wprowadzenie języka śląskiego jako przedmiotu dobrowolnego.

Pomimo, iż moja praca związana jest z językiem śląskim, na samym końcu ankiety zadałam pytanie kompletnie z nim nie związane. Dotyczy ono mianowicie języka kaszubskiego, a konkretnie znajomości jego statusu. Nie należy tutaj statusu w żadnym wypadku mylić ze znajomością. Pytanie to celowo nie jest związane z pozostałymi, a zadałam je, aby

dowiedzieć się, jakie jest ogólne zainteresowanie innymi gwarami, występującymi na terenie Polski. Temat języka kaszubskiego był w ostatnich latach tematem bardzo nagłośnionym jednak wyniki przeprowadzonej przez mnie ankiety potwierdzają, iż niewiele osób posiada znajomość na temat tego języka.

Tutaj ogólna odpowiedź w skali jakości wynosiła 2. Wynik taki świadczy o fakcie, iż kwestia gwar oraz języków regionalnych nie jest tematem budzącym ogólne zainteresowanie.

Ślązacy, zarówno mieszkańcy Dolnego jak również Górnego Śląska, swoje zainteresowanie skupiają na językach swoich regionów. Nie jest to zjawiskiem w żadnym wypadku dziwnym, ale tym samym potwierdzającym, iż tak spora dyskusja na temat statusu gwar oraz języków regionalnych pozostaje jedynie tematem gorącym wśród językoznawców oraz polityków.

Osoby niezależne od wszelkich organizacji językowych, „pospolici” mieszkańcy tych regionów, pomimo, iż czują się „ślazakami”, wobec kwestii sporów i postanowień politycznych pozostają obojętni lub całkowicie niezainteresowani.

Ślązacy większą wagę przykładają do swoich korzeni oraz tradycji, z której się wywodzą i w której zostali wychowani, aniżeli do prawnych postanowień, natomiast badanie, w postaci ankiety, którą przeprowadziłam w dużym stopniu pozwala tę tezę potwierdzić.

Kwestia oraz spory typowo prawne dotyczące ustaleń odnośnie języka śląskiego pozostają tematem wywołującym emocje przede wszystkim w kręgach politycznych. Nie zmienia to oczywiście faktu, iż mieszkańcy terenów Śląska swoją gwarę „kochają” i „pielęgnują”.

Zaryzykować można również twierdzeniem, iż wspomniane w poprzednim rozdziale tej pracy wyniki Narodowego Spisu Powszechnego, poświadczające dużą liczbę osób określających swoją tożsamość jako śląską, są zbyt skrajnie interpretowane, a kwestia prawnego uznania języka śląskiego leży bardziej w celach polityków oraz organizacjach językowych niż przeciętnych mieszkańców tego regionu.

9. Podsumowanie

Śląsk od lat był i stanowi do dnia dzisiejszego jeden z najbardziej specyficznych regionów Rzeczypospolitej Polskiej. Już sam jego podział budzi kontrowersje i sporne dyskusje wśród uczonych wielu dziedzin: językoznawców, geografów, historyków.

Moja praca zatytułowana „Etniczna i językowa świadomość Ślązaków” porusza dość kontrowersyjny i głośny temat nie tylko w ówczesnych mediach, wśród językoznawców, historyków, ale również w kręgu polityków. Kwestia narodowości śląskiej od lat stanowi temat głośnych dyskusji, a język którym posługują się mieszkańcy tego regionu sporny wątek nie tylko dla językoznawców.

W powyższej pracy omówione zostały przeze mnie czynniki, które wpływają oraz wpłynęły na kształtowanie się świadomości etnicznej i językowej mieszkańców Górnego Śląska.

Dialekt śląski, a raczej grupa dialektów śląskich, stanowi jeden z najpopularniejszych dialektów w Polsce, natomiast problem identyfikacji etnicznej jest aktualnym tematem nie tylko w mediach, ale również w kręgach naukowców, dialektologów i socjologów.

Procesy, które przez stulecia miały miejsce na tych terenach stworzyły przedmiot badań dla historyków, polityków i innych naukowców.

W mojej pracy przedstawione zostały również opinie samych mieszkańców tego regionu, jak również najbardziej znanych językoznawców na temat języka śląskiego oraz narodowości śląskiej. Celem powyższej pracy było przedstawienie nie tylko różnych opinii oraz wniosków i argumentów, które dotyczą dialektu śląskiego oraz mentalności mieszkańców tego terenu, ale również opisanie zmian oraz procesu rozwoju poczucia tożsamości etnicznej jaki miał tam miejsce w przeszłości oraz w czasach obecnych.

Powyższą pracę można podzielić na trzy części. Pierwsza z nich stanowi wprowadzenie do reszty pracy i jest przedstawieniem Śląska oraz dialektu śląskiego. Historia tego regionu jest wyjątkowo bogata. Śląsk był bowiem terenem na którym praktycznie od wieków przebiegały granice wielu państw, a tym samym dochodziło do wymiany ludności oraz wiążących się z tym ciągłych zmian kulturowych. Pomimo tego region ten zamieszkiwała zawsze ludność ściśle z tym z nim związana, posługująca się własnym językiem, nieustannie dbająca o swoje od wieków zakorzenione tradycje. Mieszkańców tego regionu nazwano Ślązakami. Warto jednak podkreślić, iż nawet termin Ślązak nie jest jednoznaczny. Słowo to bywa różnie interpretowane, i pomimo, iż przyjęło się tak nazywać mieszkańców Górnego Śląska identyfikujących się z tym regionem, jest ono często rozumiane na różne sposoby.

W tej części pracy skoncentrowałam się przede wszystkim na głównych cechach gramatycznych dialektu, akcencie oraz fonetyce. Sporządzona została również tabela przedstawiająca zestawienie najważniejszych cech fonetycznych w poszczególnych częściach regionu. Ponieważ Śląsk, jak wspomniałam wcześniej, od wieków był terenem przygranicznym, ważny wpływ na kształtowanie dialektu śląskiego miały inne języki. Osobną uwagę poświęciłam tutaj wpływom języka niemieckiego oraz czeskiego na dialekt śląski oraz zapożyczeniom z tych języków.

Kolejna część mojej pracy koncentruje się na właściwej treści tematu- świadomości językowej i etnicznej ślązaków. Skoncentrowałam się przede wszystkim na nastawieniu Ślązaków do języka jakim się posługują. Oparłam się tutaj na analizie prac sporządzonych przez najbardziej znanych językoznawców oraz dialektologów, których przedmiotem badań jest dialekt śląski, nazywany przez mieszkańców tego regionu jako ślóska godko, ślóska mowa.

Dialektem, a właściwie dialektami śląskimi posługuje się szacunkowo ok. 1,5 miliona mieszkańców a jego zasięg podzielić można na trzy regiony Śląska: Śląsk Opolski, Górny Śląsk (Katowice) oraz Śląsk Cieszyński, czyli region przygraniczny granicy z Czechami.

Świadomość językowa mieszkańców tego regionu jest bardzo wysoka i od wieków zakorzeniona. Język stanowi tam wyznacznik identyfikacji z regionem. Kto używa gwary uznawany jest za rodowitego ślązaka. Znajomość gwary śląskiej przekazywana była z pokolenia na pokolenie.

Według wielu językoznawców proces ten zanika, jednak według statystyk liczba osób posługująca się gwarą wyraźnie wzrasta. Ślązacy ogólnie bardzo lubią swój język i bez oporów się z nim utożsamiają.

Warto dodać, iż dialekt śląski jest ogólnie dobrze odbierany również przez mieszkańców innych regionów Polski. Kojarzony jest z humorystycznymi skeczami oraz serialami. Powstał również kanał telewizyjny ze śląską muzyką oraz śląskimi przepisami kulinarnymi. To, co odróżnia Śląsk od innych części Polski to przede wszystkim pielęgnowanie tradycji oraz bardzo dobrze postrzegana gościnność i dbanie o kontakty rodzinne.

W dalszej części zostało omówione przeze mnie pojęcie narodowości śląskiej. Termin ten budzi niesamowicie dużo kontrowersji.

Podobnie kontrowersyjna kwestia dotyczy uznania dialektu śląskiego językiem regionalnym. Tutaj do głosu dochodzą językoznawcy, których zdania są podzielone. Zarówno jedna, jak również druga grupa argumentuje swoje racje słusznie, a nawet argumenty tych grup

wzajemnie się pokrywają. Do grupy językoznawców, szczególnie interesujących się kwestią śląską należą m.in.: Tomasz Kamusella, Bogusław Wyderka, Jolanta Tambor, Jan Miodek. To właśnie na ich pracach skoncentrowałam analizę powyższej pracy. Dokonałam porównania ich argumentów, które nierzadko pokrywają się ze sobą. Osobna uwaga poświęcona została również kwestii tzw. kreoli góralskich, którą w jednych ze swoich prac porusza Tomasz Kamusella. Teoria ta wzbudziła burzliwie dyskusje szczególnie w kręgu językoznawców i historyków.

Oprócz opinii językoznawców przytoczona została przeze mnie również sytuacja polityczna odnosząca się do kwestii śląskiej. Sporządzony został również rozdział porównujący argumenty grup będących za, oraz przeciw uznaniu języka śląskiego regionalnym, a ślązaków grupą regionalną lub mniejszością narodową.

Grupa postulująca za odrębnością ślązaków i uznaniem ich języka za narodowy wysuwa argumenty dotyczące ich poczucia świadomościowego. Nie jest negowany tutaj fakt o podobieństwie dialektu śląskiego do języka polskiego, jednak dla tej grupy uczonych argument ten jest drugorzędny. Grupę to stanowią zazwyczaj historycy, opierający swoje argumenty na analizie przeszłości „narodu śląskiego” ,a także w dużej części politycy oraz organizacje śląskie.

Bardziej umiarkowaną grupę stanowią językoznawcy uważający, iż język śląski uzyskać powinien status języka regionalnego. Oznaczało by to, że Ślązaków nie uznano by za odrębny naród, a jedynie za grupę regionalną. Służyłoby to przede wszystkim stworzeniu możliwości pielęgnacji kultury ślązaków oraz ich języka, a także wspieraniu tej grupy w działaniach temu służących poprzez między innymi:

- nauczanie języka śląskiego
- umożliwienie wprowadzenia oficjalnych kanałów radiowych i telewizyjnych w języku śląskim
- wsparcie finansowe rozwoju druku w języku śląskim
- wprowadzenie tablic informacyjnych w dwóch językach: śląskim i polskim

Status języka regionalnego w Polsce posiada język kaszubski i zdaniem wielu językoznawców jest to jedyna metoda aby umożliwić grupie regionalnej zachowanie swojej tradycji i obyczajów, które w obecnych czasach zanikają. Przeciwnicy tej idei opinie swoje argumentują na ogół faktem, iż język śląski musiałby zostać skodyfikowany. Stworzyłoby to

zdaniem tej grupy, z racji na zróżnicowanie dialektu śląskiego, wiele problemów. Kodyfikacja języka śląskiego wiązać by się musiała z uznaniem tylko niektórych form językowych dialektu śląskiego za poprawne. Spowodować by to mogło podział mieszkańców regionu, a tym samym doprowadzić z czasem wręcz do zaniku tradycji oraz stanowczego ograniczenia zasięgu dialektu śląskiego. Mieszkańcy tych regionów Śląska, których mowa nie zostałaby uznana za „oficjalną” woleliby używać ogólnej polszczyzny.

Grupa językoznawców będących przeciwnymi uznaniu języka śląskiego regionalnym uważa, iż sytuacja taka doprowadzić by mogła do podziału, a nawet ogromnych konfliktów między mieszkańcami poszczególnych regionów Śląska.¹³²

Następnie dokonałam analizy oraz porównania Spisów Powszechnych przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny w latach 2002 i 2011. Rozdział ten miał na celu przedstawienie liczbowe rodowitych Ślązaków, czyli osób utożsamiających się z tym regionem, przedkładających tożsamość z tym regionem nad identyfikację z państwem, których obywateli stanowią.

Ślązacy od lat walczą o uzyskanie autonomii i statusu mniejszości regionalnej. Ogromna liczba z nich, jak pokazał Międzynarodowy Spis Powszechny określiła swoją narodowość jako śląską. Jeszcze większa liczba osób, określiła narodowość śląską obok narodowości polskiej.

Tożsamość ślązaków, a tym samym dialekt śląski były szczególnie piętnowane po roku 1945, czyli po zakończeniu II wojny światowej. Poruszanie tej kwestii było przez panujące władze zabronione, a językiem oficjalnym był tylko i wyłącznie język polski. Nie pozostawia wątpliwości również fakt, iż w tym czasie nikt o poczucie tożsamości śląskiej nie pytał, a nawet jakby taka sytuacja miała miejsce mieszkańcy tego regionu z przyczyn oczywistych woleliby zadeklarować swoją tożsamość jako polską, pomimo, iż mijałoby się to z prawdą.

Sytuacja ta uległa zmianie po roku 1989, czyli od momentu obalenia systemu komunistycznego w Polsce. Zmiana ta nie była natychmiastowa, i można powiedzieć, że w dalszym ciągu ma swój przebieg. Aktualne zjawiska są „podkreślane” sytuacją Kaszubów, którzy, jak wspomniałam, uzyskali autonomię a ich język został oficjalnie uznany regionalnym.

Porównanie wyników Spisów Powszechnych z lat 2002 i 2011 świadczy niewątpliwie o bardzo dużym wzroście liczby osób poczuwających się ślązakami. Dowodzi to tym samym, iż

¹³² Winiarska I.: *Dialekt śląski wczoraj i dziś* w:

http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=956&Itemid=19&limit=1&limitstart=10

kwestia „narodu śląskiego”, pomimo zmiany pokoleń, pozostaje ciągle żywa, a dążenia ślązaków stają się w przeciągu lat aktywniejsze.

Według wyników analizy w/w Spisów Powszechnych wyraźnie wynika również, iż wzrasta także liczba osób posługujących się dialektem śląskim. Pozwala to przypuszczać jednak, że wpływ na taki wynik nie ma fakt, iż coraz więcej osób uczy się dialektu śląskiego, a raczej większa identyfikacja mieszkańców tego regionu z językiem, którym się posługują.

Bez znaczenia nie pozostaje tutaj również wpływ organizacji dążących do uzyskania statusu mniejszości narodowej. Można przypuszczać, iż nie liczba ślązaków wzrasta, ale ich chęć pielęgnacji własnej kultury, języka, obyczajów. Należy również zauważyć, iż fakt ten spowodowany może być niewątpliwie rozwojem mediów w ciągu ostatnich lat. Aktywność organizacji bez wątpienia ma wpływ na zainteresowanie tematem. Również droga do odbiorców jest z racji na dostęp do Internetu, a tym samym istnienie portali społecznościowych tj. facebook ułatwiona. Powstaje wiele grup, stron internetowych zakładanych również przez osoby prywatne, propagujących śląską kulturę oraz język.

Wielu badaczy, polityków, językoznawców zarzuca, iż wyniki ostatniego Spisu Powszechnego są sfalszowane lub wręcz wymuszone. Nie ma jednak dowodów świadczących o tym, aby taka sytuacja miała miejsce.

Powyższa praca dowodzi również temu jak podzielone są interpretacje naukowców w tej kwestii i pozwala przypuszczać, iż z racji tego, że każda z tych opinii jest w pewnej mierze trafna, są one niestety subiektywne, a być może nawet uwarunkowane nastawieniem politycznym. Wyniki tych badań bez wątpienia jednak świadczą, o tym, jak wielkie znaczenie ma w czasach obecnych, pomimo wzrostu poziomu emigracji, „śląskość” oraz poczucie tożsamości narodowej.

Powyższa praca nie ma na celu oceny wyżej opisanego zjawiska. Przedstawia ona przede wszystkim obecną sytuację oraz znaczenie języka śląskiego jak i tożsamości śląskiej nie tylko dla mieszkańców tego regionu, ale również dla pozostałych mieszkańców Polski.

Ślązacy zamieszkują nie tylko regiony Rzeczypospolitej Polskiej. Z racji na wielokrotne podziały Śląską oraz niejednokrotnie wspomniane zmiany jakie dotyczyły od wieków ten rejon, zajmują oni również tereny przygraniczne Republiki Czeskiej. W powyższej pracy uwzględniłam wyniki tamtejszych Spisów Powszechnych, które przeprowadzone zostały w latach 2001 i 2011. Wyniki te pokazują, iż również tam poczucie świadomości Ślązaków wzrasta. Jednak wzrost ten nie jest aż tak duży jak na terenie Rzeczypospolitej Polskiej.

Sytuacja taka ewidentnie pokazuje, iż kwestia tożsamości śląskiej w Czechach jest również obecna, a liczba osób identyfikujących się ze Śląskiem ogólnie wzrasta. Można jednak przypuszczać, iż że kwestia narodowości śląskiej (‘národost: slezská’) inaczej wygląda na terenie Czech, a inaczej na terenie Polski. Wpływ na to, iż u południowego sąsiada Polski konflikty dotyczące Ślązaków nie są tak aktywne może mieć fakt formalnego istnienia pojęcia narodowości śląskiej. Bez znaczenia nie pozostaje również brak formalnych organizacji dążących do podtrzymania śląskości na tamtych terenach.

*Na czeskim Śląsku nie wykształciły się dotychczas żadne siły polityczne, mogące wpłynąć na losy regionu; nie istnieją też aktywne organizacje działające na rzecz ochrony śląskiej kultury*¹³³.

Kwestia kultury śląskiej w Republice Czeskiej, pomimo, iż z racji na brak konfliktów jest w znacznie lepszej sytuacji niż na terenie Polski z upływem czasu może stopniowo zanikać.

Pomimo, iż w kręgach tamtejszych polityków powróciła regionalna świadomość, nie pozostawia wątpliwości fakt, iż procesy odbywające się na tamtejszych ziemiach są znacznie słabsze niż w Polsce.¹³⁴

Ostatni rozdział mojej pracy stanowi analiza przeprowadzonej przeze mnie ankiety. Aby przekonać się jak rzeczywiście wygląda świadomość językowa i etniczna mieszkańców Śląska postanowiłam przeprowadzić samodzielne badanie.

Grupą docelową składała się z 60 osób w wieku 25-37 lat mieszkających obecnie na Śląsku. Wyniki przeprowadzonego przeze mnie badania ewidentnie pokazują, iż liczba osób poczuwających się Ślązakami jest duża. Z 60 ankietowanych, ponad połowa (35) zadeklarowała, iż uważa się za Ślązaka. Również sporo osób opowiada się za uznaniem języka śląskiego językiem regionalnym. Kwestią budzącą wątpliwości pozostaje jednak zainteresowanie tematyką języka śląskiego. Tutaj aż 82% ankietowanych odpowiedziało przecząco na pytanie „czy interesuje Cię tematyka języka śląskiego”. Wynik taki znacznie zaprzecza wiadomościom z mediów, które podkreślają, jak wyraźnie jest zainteresowaniem tym tematem w czasach obecnych.

¹³³ Narodowość śląska w Republice Czeskiej, w: <http://www.nowagazetaslaska.eu/encyklopedia-autonomii/343-narodowo-lska-w-republice-czeskiej.html>

¹³⁴ Ibidem.

Wyniki przeprowadzonego przeze mnie badania nie zaprzeczają równocześnie temu, iż poczucie śląskości jest w mieszkańcach tego regionu zakorzenione. Analiza ankiety zaprezentowana została przeze mnie za pomocą licznych diagramów, co pomogło obrazowo przedstawić jej wyniki.

Jednocześnie pragnę podkreślić, iż wyników przeprowadzonej przeze mnie ankiety nie należy przedkładać nad wyniki badań wykonanych przez językoznawców oraz doświadczonych badaczy, czy nad wyniki Spisów Powszechnych.

10. Deutsche Zusammenfassung

Sprachliches und ethnisches Bewusstsein der Schlesier

Das Gebiet, das sich unter dem Namen Schlesien zusammenfassen lässt, zeichnet sich bis zum heutigen Tage durch mehrere charakteristische Besonderheiten aus. Schon allein die Aufteilung, welche Landstriche Schlesien zuzuordnen sind, hat vielfach kontroversielle Diskussionen unter Sprachwissenschaftlern, Historikern und Geographen ausgelöst.

Ziel meiner Diplomarbeit mit dem Titel „Sprachliches und ethnisches Bewusstsein der Schlesier“ ist es, diese Thematik aufzugreifen, die besonders zwischen den verschiedenen Wissenschaften und der Politik, aber vor allem auch in den heutigen Medien präsent ist. Die Frage nach der Existenz der schlesischen Nationalität führte bereits mehrfach zu Diskussionen, wobei sich nicht nur Sprachwissenschaftler mit der Frage beschäftigen, welcher Sprachgruppe die Sprache der Einwohner dieser Region zuzuordnen ist.

In meiner Diplomarbeit habe ich vor allem dargestellt, welche Faktoren die Gestaltung der nationalen und sprachlichen Identität der Einwohner des Gebiets Schlesien beeinflussen bzw. beeinflusst haben.

Die schlesische Mundart ist einer der populärsten Dialekte, der in Polen verwendet wird, aber die Tatsache, dass dies nicht ebenso dem Selbstverständnis der schlesischen Identität entspricht führt wie schon erwähnt mehrfach zu Diskussionen in Wissenschaft und Populärkultur.

Sowohl die sprachlichen Erscheinungen, die in dieser Region Polens auftreten, als auch der seit hunderten Jahren dauernde Kampf um die Deutung der schlesischen Identität bilden ein interessantes Forschungsgebiet für Politiker und Sprachwissenschaftler.

In meiner Arbeit habe ich nicht nur die wichtigsten Faktoren aufgegriffen, die auf die Mentalität der Einwohner von Schlesien einen Einfluss haben, sondern auch die Meinung der Menschen aus Schlesien über die Sprache, die sie sprechen. Das Ziel dieser Arbeit war die Beschreibung verschiedener Ansichten, die sich auf die schlesische Sprache und schlesische Mentalität beziehen und auch die Darstellung der sprachlichen und ethnischen Entwicklungen und Änderungen, die in Schlesien derzeit stattfinden und bis zum heutigen Tag stattgefunden haben.

Die obige Arbeit kann man in drei Abschnitte gliedern. Der erste Teil umfasst eine Einführung, stellt das Gebiet Schlesien aus geographischer Hinsicht dar und charakterisiert die schlesische Mundart.

Die Geschichte dieser Region ist in vielfacher Hinsicht sehr interessant. Durch dieses Gebiet liefen immer verschiedene Staatsgrenzen, was mit ständiger Migration, sowie mit nachhaltigen kulturellen Veränderungen verbunden war. Trotzdem wohnten hier immer die Menschen, die mit diesem Gebiet emotional sehr verbunden waren. Sie haben eine eigene Sprache gesprochen und ständig eine eigene Kultur und überlieferte Traditionen gepflegt. Diese Gruppe bezeichnet man als Schlesier.

Man muss aber festhalten, dass dieses Wort auch unterschiedlich interpretiert werden kann. Im Allgemeinen finden sich die s.g. „Schlesier“ in Oberschlesien, die sich auch sehr stark mit diesem Gebiet identifizieren.

Wie gesagt, in diesem Teil meiner Diplomarbeit habe ich Schlesien aus geografischer und historischer Hinsicht beschrieben und die wichtigsten Eigenschaften der schlesischen Mundart erklärt und mich vor allem auf die Aspekte Grammatik, Phonetik und Betonung konzentriert. In einer Tabelle wurden die wichtigsten Eigenheiten der Phonetik in verschiedenen Gebieten Schlesiens umrissen. Aufgrund der mehrfachen Grenzänderungen ist die schlesische Mundart stark durch andere Sprachen bestimmt, vor allem durch Deutsch und Tschechisch, deren wichtigste Aspekte ich in meiner Arbeit aufgegriffen habe.

Der nächste Teil meiner Arbeit konzentriert sich thematisch auf das sprachliche und ethnische Bewusstsein der Schlesier. Hier habe ich mich vor allem auf den Standpunkt der Einwohner dieser Region, wenn es um deren Zugehörigkeitsgefühl und schlesische Mundart geht, konzentriert.

Ich habe mich nicht nur auf die Analyse der Literatur bezogen, die von den bekanntesten Sprachwissenschaftler, die sich besonders mit diesem Thema befassen, erstellt wurde, sondern auch auf Texte aus Internet und Presse, die aktuelle Erscheinungen beschreiben.

Die schlesische Mundart wird von den Schlesiern *ślóska godko*, *ślóska mowo* genannt und schätzungsweise von ca. 1,5 Mio. Einwohnern dieser Region gesprochen.

Ihre Reichweite kann man in drei verschiedenen Gebiete aufteilen: Opeln, Katowice und Teschner Schlesien.

Das nationale Bewusstsein ist in dieser Region sehr stark verwurzelt und die Sprache bildet für die Einwohner eine wesentliche Einflussgröße. Wer die schlesische Sprache spricht, ist

mit den eingeborenen Schlesiern automatisch assoziiert. Die Sprachkenntnis der schlesischen Mundart wurde hier von Generation zu Generation überliefert.

Viele Sprachwissenschaftler behaupten, dass dieser Prozess mit der Zeit im Schwinden begriffen ist, wobei die Statistiken zeigen, dass die Anzahl der Personen, die schlesisch sprechen, deutlich ansteigt. Die Forschungen, die ich in meiner Arbeit vorgestellt habe, zeigen vor allem die Verbundenheit und Identifikation der Schlesier mit Ihrer Sprache.

Eine große Bedeutung hat auch die Tatsache, dass auch andere Einwohner Polens eine positive Haltung zur schlesischen Sprache haben. Es entstanden sehr viele Programme sowie Kleinkunstabühnen, welche die schlesische Sprache aus humoristischer Hinsicht darstellen und sehr beliebt sind und gern gesehen werden. Das, was die Region Schlesien von anderen Gebieten Polens unterscheidet, sind vor allem die Bemühungen um die Pflege von Traditionen, Sitten und auch sozialen bzw. familiären Beziehungen.

In meiner Arbeit habe ich auch das Thema der Existenz schlesischer Nationalität besprochen. Das Wort Nationalität hat sehr viele Interpretationen. Offiziell existiert zwar die Schlesische Nationalität nicht, aber es gibt sehr viele Organisationen, von denen diese als eigenständige Minderheit anerkannt wird. Ein spektakulärer Moment war die Anerkennung der Organisation Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej, die im Dezember 2011 stattgefunden hat. Da im Namen dieser Organisation die Wortgruppe Schlesische Nationalität (Narodowo) auftritt, kann man zweifellos behaupten, dass es so eine Nationalität gibt. Das ist ein interessanter Widerspruch, weil es in der letzten Volkszählung, die im April 2011 durchgeführt wurde, die Möglichkeit gab, die schlesische Nationalität auszuwählen. Die Anerkennung dieser Organisation wurde ursprünglich abgelehnt und jahrelang von Gericht zu Gericht weitergeleitet. Im Dezember 2011 wurde wie gesagt deren Name akzeptiert, was aber bis zum heutigen Tag zu juristischen Einsprüchen geführt hat.

Viele Organisationen und auch Einwohner Schlesiens wollen auch, dass die schlesische Mundart als Regionalsprache und die Schlesier als regionale Gruppe anerkannt werden. Diese Initiative führt zu vielen Unstimmigkeiten und Diskussionen, vor allem zwischen Sprachwissenschaftlern, Historikern und Politiken.

Die Meinungen und Ansichten diesbezüglich sind sehr unterschiedlich und geteilt. Sowohl die eine, als auch die andere Gruppe stellt logische und begründende Argumente dar, wobei sich viele von diesen decken.

Sprachwissenschaftlich interessant ist auch die Frage der Anerkennung der schlesischen Sprache als regionale Sprache. Dieser Aspekt wird von Sprachwissenschaftlern oft diskutiert, wobei aber sowohl die entsprechenden Meinungen als auch Argumente kontroversiell sind.

In meiner Arbeit habe ich die Meinungen und Argumente bedeutender Wissenschaftler wie Bogusław Wyderka, Tomasz Kamusella, Jolanta Tambor und Jan Miodek aufgegriffen und miteinander verglichen.

Der obengenannte Teil der Arbeit betrifft also die politische und sprachliche Kontroverse, wenn es um das Thema Schlesien und schlesische Mundart geht. Ich habe hier die Meinungen, Vorschläge und Grundkonzeptionen von den wichtigsten politischen und wie gesagt, sprachwissenschaftlichen Organisationen und Personen, die für oder gegen die Anerkennung der schlesischen Minderheit bzw., der schlesischen Regionalgruppe und -sprache sind, dargestellt.

Die Gruppe der Wissenschaftler, die behauptet, dass die schlesische Sprache als eine separate Nationalsprache funktionieren soll, bringt vor allem die Argumente ein, die sich an dem Bewusstsein der Schlesier orientieren. Sie negieren nicht die Tatsache, dass diese Sprache der polnischen sehr ähnlich ist, aber dies steht in keinerlei Relation zu bedeutenderen Aspekten wie Integrität, gemeinsame Geschichte und ständiges Streben an Erhaltung eigener Kultur.

Zu dieser Gruppe gehören u.a. Politiker und Historiker, die sich für Ihre Ansichten auf die Geschichte der Schlesier beziehen.

Die zweite Gruppe besteht eher aus Sprachwissenschaftlern, die behaupten, dass die schlesische Mundart als Regionalsprache angesehen werden soll. Das würde bedeuten, dass den Schlesiern der Status einer Minderheit mit eigener Regionalsprache zuerkannt werden sollte, und würde es den Einwohnern Schlesiens ermöglichen, ihre Sprache und ihre Traditionen mit Hilfe des Staates zu pflegen. Der Staat könnte verschiedene Aktivitäten unterstützen, wie u.a.:

- Schlesisch als eigenständiges Unterrichtsfach
- Möglichkeit zur Einführung offizieller TV- bzw. Radio Kanäle, die in der schlesischen Sprache senden
- Finanzielle Förderung von Printmedien in schlesischer Sprache
- Einführung von zweisprachen Ortstafeln und Informationsschilden (polnischen und schlesisch)

Die kaschubische Sprache hat in Polen bereits den Status einer Regionalsprache. Nach der Meinung von Wissenschaftlern ist dies die einzige Methode um einer Regionalgruppe die Pflege ihrer Kultur und Tradition zu ermöglichen. Sie unterstreichen auch die Wichtigkeit einer solchen Maßnahme, da nur dadurch die Pflege der Tradition möglich ist und der Erhalt dieser Volksgruppen gewährleistet ist.

Dazu sagen allerdings einige Sprachwissenschaftler, dass man aber die schlesische Sprache zuerst offiziell kodifizieren muss, was ein weiteres Problem darstellt, da sich die schlesische Mundart regional unterscheidet. Standarisierung dieser Sprache würde bedeuten, dass man nur manche Formen für richtig wählen und anerkennen würde, was mit größter Wahrscheinlichkeit zu inneren Konflikten in dem ganzen Gebiet führen könnte. Solche Situation würde nicht nur zu einer Eingrenzung der schlesischen Sprache führen, sondern auch zu einem langsamen Schwund schlesischer Traditionen und regionalen Bewusstseins.

Die Einwohner, deren Sprache nicht als offizielle Sprache angesehen wäre, würden wahrscheinlich lieber die nationale polnische Sprache verwenden als eine schlesische Variante, die mit Ihrer Identität und Tradition nicht konform ist.

Diese Gruppe von Sprachwissenschaftlern, die sich gegen Anerkennung der schlesischen Sprache als Regionalsprache einsetzen, behaupten, dass eine solche Lösung nur unnötige Konflikte und Aufteilungen in dieser Region verursachen kann.¹³⁵

Im nächsten Teil meiner Arbeit habe ich die Identität und das ethnische Bewusstsein der Menschen, die in Schlesien wohnen und die Ergebnisse der allgemeinen Volkszählung vom Jahr 2002 und 2011 dargestellt und verglichen. Diese Ergebnisse zeigen, wie viele Menschen, die in Schlesien wohnen, sich als Schlesier bezeichnen können. Die Interpretationen dieser Ergebnisse sind unterschiedlich, was ich natürlich auch zu belegen versucht habe.

Die Schlesier kämpfen seit Jahren um die Gewinnung der Autonomie und den Status einer regionalen Minderheit.

Ein große Anzahl der Befragten der letzten Volkszählung gab ihre Nationalität als schlesisch an, aber eine noch größere Zahl von Personen bezeichnete sich gleichermaßen als Polen und Schlesier.

Das schlesische Nationalbewusstsein und die schlesische Sprache wurden nach dem zweiten Weltkrieg, nach dem Jahr 1945, besonders angeprangert. Eine eigenständige Sprache und Identität waren behördlich untersagt. Man sollte und durfte nur Hochpolnisch sprechen und

¹³⁵ Winiarska, I.: Op Cit.

ein schlesischer Dialekt war besonders deswegen verpönt, weil diese Sprache viele Germanismen enthält.

In dieser Zeit hat niemand nach dem schlesischen Nationalbewusstsein gefragt, und sogar wenn man damals eine Volkszählung organisiert hätte, wäre das Ergebnis ziemlich sicher in Richtung einer polnischen Volkszugehörigkeit ausgefallen.

Die schlesische Sprache erlebte erst nach dem Jahr 1989 eine Wiedergeburt. Nach dem Systemwandel in Polen hat sich die Situation definitiv geändert. Man muss aber dazu sagen, dass die Änderung nicht sofortig war und eigentlich bis heute andauert bzw. sich weiter fortsetzt, wobei die aktuelle Situation durch den Status der kaschubischen Sprache, die als Regionalsprache anerkannt wurde, stark beeinflusst wird.

In meiner Arbeit habe ich die Ergebnisse der letzten zwei Volkszählungen, die in Polen stattgefunden haben, verglichen. Der Vergleich beweist, dass die Anzahl der Personen die sich als Schlesier bezeichnen und mit dem Gebiet Schlesien stark identifizieren, eindeutig steigt. Das beweist auch, dass das Thema der schlesischen Nationalität von hoher Bedeutung ist und die Bestrebungen der Schlesier in dieser Richtung weitergehen.

Republik Polen

Volkszählung	Anzahl der Personen, die schlesisch als Nationalität angaben	Anzahl der Personen, die zu Hause schlesisch sprechen.
Jahr 2002	173 153 Tsd.	566 643 Tsd.
Jahr 2011	809 000 Tsd.	509 Tsd.

Aus den oben genannten Ergebnissen kann man ersehen, dass nicht nur die Anzahl der Personen, die sich als Schlesier bezeichnen, steigt, sondern auch die Anzahl derjenigen, die schlesischen Dialekt sprechen. Dieses Ergebnis fußt aber weniger auf der Tatsache, dass nun mehr Bewohner schlesisch lernen, sondern eher darauf, dass sich nun wieder mehr Einwohner mit Ihrer Region und Sprache identifizieren, die sie seit Jahren sprechen.

Einen großen Einfluss auf diese Ergebnisse können auch verschiedenen Organisationen haben, die um die Rechte für die Schlesier kämpfen. Man kann also sagen, dass nicht die Anzahl der Schlesier steigt, sondern ihr Bedürfnis nach Pflege der eigenen Kultur, Sprache, Traditionen und Sitten.

Man sollte auch festhalten, dass die verschiedenen Medien einen Einfluss auf diese Entwicklung haben können, da heutzutage fast jeder einen Internetzugang und Fernseher besitzt. Dadurch können schlesischen Organisationen leicht die jeweilige Zielgruppe erreichen und es werden viele Gruppen und Internetseiten ins Leben gerufen, welche für die schlesische Kultur und Traditionen werben.

Die Aktivität von solchen Organisationen könnte also diese o.g. Ergebnisse auch ziemlich stark beeinflussen.

Viele Wissenschaftler und Politiker erheben allerdings Vorwürfe, dass die Ergebnisse der letzten Volkszählung verfälscht wurden. Es gibt aber keinerlei Beweise, dass diese Vorwürfe wahr sein könnten.

Die Interpretationen der Ergebnisse von Volkszählungen sind sehr unterschiedlich. Man kann zwar vermuten, dass alle angegebenen Argumente logisch und richtig sind, aber die meisten Ansichten sind aber sehr subjektiv und vielleicht auch von politischen Einstellungen geprägt. Das Ziel der obigen Arbeit war nicht die Bewertung der beschriebenen Situation. Ich wollte vor allem darstellen, welche Bedeutung die schlesische Sprache und schlesische Identität heutzutage hat.

Die Schlesier bewohnen nicht nur Polen. Da diese Region oft aufgeteilt wurde und fast immer an Tschechien und Deutschland angrenzte bzw. teilweise zu diesen Staaten gehörte, wohnen viele Schlesier bis zum heutigen Tag in diesen Ländern. In meiner Arbeit habe ich auch die Ergebnisse der Volkszählung, die in der Tschechischen Republik im Jahr 2001 und 2011 stattgefunden hat, berücksichtigt. Diese Ergebnisse zeigen, dass auch in diesem Land schlesische Nationalbewusstsein existiert und die Anzahl der Personen, die sich mit der schlesischen Nationalität (‘národost: slezská’) identifizieren, ähnlich wie in Polen, steigt. Es lässt sich aber sofort bemerken, dass dieser Anstieg nicht so intensiv und schnell wie in Polen stattfindet.

Tschechische Republik

Volkszählung	Anzahl der Personen, die schlesisch als Nationalität angaben	Anzahl der Personen, die zu Hause schlesisch sprechen.
Jahr 2001	10 878 Tsd.	k/A
Jahr 2011	12 231 Tsd.	k/A

Auf der Grundlage der dargestellten Ergebnisse lässt sich erkennen, dass die Identitätsaspekte in Tschechien zwar ein aktuelles Thema darstellen, aber nicht so problematisch wie in Polen angesehen werden. Einen Einfluss darauf kann auch die Tatsache haben, dass in Tschechien de facto keine Organisationen existieren, welche die schlesische Eigenständigkeit bewahren wollen.

*„In dem tschechischen Schlesien sind bis jetzt keine politische Kräfte entstanden, die einen Einfluss auf das Schicksal dieser Region haben könnten; es existieren auch keine aktive Organisationen, welche die schlesische Kultur unterstützen würden“.*¹³⁶

Obwohl die schlesische Eigenständigkeit in der Tschechischen Republik sich in einer besseren Situation als in Polen befindet, kann sie mit der Zeit im Schwinden begriffen sein. Man kann zwar bemerken, dass das regionale Bewusstsein bis in politische Kreise vorgedrungen ist, allerdings sind diese Prozesse viel schwächer als in Polen¹³⁷

Das letzte Kapitel meiner Arbeit habe ich nach der Analyse der von mir durchgeführten Umfrage verfasst. Obwohl meine Diplomarbeit keine typische Forschungsarbeit ist, habe ich mich für eine Umfrage entschieden, um die Meinungen junger, unabhängiger Menschen über Schlesien darstellen zu können.

Die Umfrage, die ich durchgeführt habe, diente dazu, Informationen über Einstellungen, Meinungen, Wissen und Verhaltensweisen von Menschen, die in Ober- und Niederschlesien wohnen, zu gewinnen. Die Zielgruppe meiner Umfrage bestand aus 60 Menschen im Alter von 25-37 Jahren, die in Schlesien leben. Ich habe mich nicht nur auf Einwohner Oberschlesiens konzentriert, sondern wollte ich auch die Meinung anderer Regionen Schlesiens, Niederschlesien und Oppeln, kennenlernen, wobei der Ausbildungsgrad der Betroffenen nicht berücksichtigt wurde. Um die eigene Forschung durchzuführen, habe ich eine Umfrage die aus geschlossenen (Bewertung) und offenen Fragen besteht verwendet. Die Ergebnisse meiner Forschung habe ich mit Hilfe von Diagrammen dargestellt. Diese zeigen, dass das Thema Schlesien in den Kreisen von jungen, unabhängigen Menschen nicht so präsent ist, wie in der Wissenschaft. Die Betroffenen fühlen sich zwar als Schlesier (ca.80%), interessieren sich aber kaum weiter für dieses Thema. Diese Angaben widersprechen deutlich den Daten, die von den Medien angegeben werden und welche zeigen, wie populär

¹³⁶ Narodowość śląska w Republice Czeskiej, w: <http://www.nowagazetaslaska.eu/encyklopedia-autonomii/343-narodowo-lska-w-republice-czeskiej.html>.

¹³⁷ Ibidem.

ist das Thema Schlesien aktuell ist. Ich möchte aber auch unterstreichen, dass die Ergebnisse meiner Umfrage nicht den offiziellen Angaben vorgezogen werden sollten.

Meine Diplomarbeit zeigt nicht nur, wie aktuell das Thema der heutigen schlesischen Situation ist, sondern auch wie viele Widersprüche und Konflikte damit verbunden sind. Zusammenfassend kann man festhalten, dass alle Argumente, Meinungen und Theorien richtig sein können. Schlesien, wie am Anfang gesagt, hat sich immer durch charakteristische Besonderheiten ausgezeichnet und seine Situation war nie stabil. So ist es bis zum heutigen Tage.

In heutigen Zeiten scheint es so zu sein, dass die einzelnen Regionen keine Bedeutung haben bzw. haben wollen. Eigene Traditionen, Kultur und Sitten verlieren immer mehr an Bedeutung. Das bezieht sich aber nicht auf die Bewohner Schlesiens, die trotz aller Schwierigkeiten so intensiv für ihre Eigenständigkeit eintreten.

Meine Diplomarbeit habe ich nach der Analyse der Literatur über schlesische Sprache und der Mentalitäten der Menschen, die in Schlesien leben, geschrieben. Die Bücher und andere Materialien über Schlesien habe ich an polnischen Universitäten gefunden. Viele wertvolle und hilfreiche Informationen über Literatur habe ich von den Professoren erhalten, die an der Universität Oppeln und an der Schlesischen Universität in Kattowitz arbeiten und sich besonders diesem Thema widmen.

Da es sich in meiner Diplomarbeit um ein aktuelles Thema handelt, war es ebenso notwendig, viele Informationen aus der Presse und dem Internet zu analysieren und nutzen.

11. Załączniki

11.1. Spis rycin

Ryc. 1. Granice górnego Śląska

Ryc. 2. Mapa Polski uwzględniająca położenie Śląska

Ryc. 3. Mapa województwa dolnośląskiego

Ryc. 4. Mapa granic Śląska Cieszyńskiego

Ryc. 5. Podział schematyczny dialektów polskich wg K.Nitscha i S.Urbańczyka

Ryc. 6. Podział gwar polskich

Ryc. 7 Ślązacy podczas dorocznego Marszu Autonomii

Ryc. 8. Fragment formularza A ze Spisu Powszechnego z roku 2002

Ryc.9. Rozmieszczenie ludności Śląskiej deklarującej narodowość śląską podczas Narodowego Spisu Powszechnego w roku 2002

Ryc. 10 : Identyfikacja narodowo- etniczna NSP 2011

Ryc.11 Godło narodowe Republiki Czeskiej

11.2. Spis wykresów

Wykres 1. Porównanie liczby osób określających narodowość śląską w roku 2002 oraz 2011

Wykres 2: Miejsce urodzenia ankietowanych osób

Wykres 3: Poczucie tożsamości śląskiej

Wykres 4: Zainteresowanie tematyką języka śląskiego

Wykres 5: Odpowiedzi na pytania ankiety

11.3.Spis tabel

Tabela 1a. Zestawienie cech fonetycznych na Śląsku

Tabela 1b. Zestawienie cech fonetycznych na Śląsku c.d.

Tabela 2. Porównanie wyrażen w języku ogólnopolskim i śląskim

Tabela 3. Największa liczba deklaracji narodowości śląskiej według województw

11.4. Aneks- kwestionariusz ankiety

Część 1. Pytania otwarte

1. Czy jesteś urodzony na Śląsku?
2. Czy uważasz się za „ślązaka”?
3. Czy interesuje Cię tematyka języka śląskiego?
- 4.Czy znasz jakiekolwiek stowarzyszenia językowe działające na Śląsku?(jeśli tak to wymień

Część 2. Pytania zamknięte

Po prawej stronie każdej pozycji przedstawionej poniżej zakresł numer, który najlepiej oddaje Twoją opinię na temat jakości. Ocenę jakości określ na podstawie powyższej skali.

Opis	Skala				
	Słaba	Dobra			Doskonala
1. Co uważasz o ilości dostępnych informacji na temat języka śląskiego? (książki, Internet, czasopisma)	1	2	3	4	5
2. Co uważasz o propozycji uznania języka śląskiego językiem regionalnym?	1	2	3	4	5
3. Jak oceniasz swoją znajomość dialektu śląskiego?	1	2	3	4	5
4. Jak oceniasz swoją znajomość historii Śląska i dialektu śląskiego?	1	2	3	4	5
5. Co uważasz o wprowadzeniu języka śląskiego jako przedmiotu obowiązkowego w szkołach na Śląsku?	1	2	3	4	5
6. Jaka jest Twoja znajomość statusu języka kaszubskiego? (czy wiesz jak jest popularny, czy znasz jego status, zastosowanie)	1	2	3	4	5

11.5. Abstract

Die vorliegende Arbeit behandelt das Selbstverständnis und die nationale Identität der Bewohner des heutigen Oberschlesiens.

Der Text lässt sich in drei Abschnitte gliedern. Der erste Teil umfasst die geografischen und historischen Besonderheiten und charakterisiert die schlesische Mundart.

Des weiteren werden Meinungen, Vorschläge und Konzepte von verschiedenen Wissenschaftlern, Organisationen und Personen vorgestellt, die sich für die Akzeptanz von Schlesisch als Regionalsprache einsetzen, bzw. vor allem die langjährigen politischen Diskussionen behandelt.

In meiner Arbeit wurden auch die in Polen durchgeführten Volkszählungen verglichen. Aus diesen lässt sich ablesen, dass die Anzahl der Personen die sich als Schlesier bezeichnen und mit dem Gebiet Schlesien identifizieren, eindeutig steigt. Das beweist auch den bereits hohen Stellenwert des schlesischen Nationalitätsbewusstseins und dass die Bestrebungen in Richtung Autonomie weiter fortgesetzt werden.

Das letzte Kapitel wurde unter Zuhilfenahme einer Umfrage verfasst. Es wurden hierbei die Meinungen der Menschen, die in Schlesien wohnen, erhoben und mit den Ergebnissen der offiziellen Volkszählungen verglichen.

Diese Arbeit versucht die Aktualität und Brisanz des schlesischen Nationalgefühls in Polen aufzuzeigen und welche Veränderungen in dieser Region aktuell stattfinden.

12. Bibliografia

12.1. Literatura

- Bahlcke, J.: *Schlesien und die Schlesier*, Langen-Müller, München, 2000.
- Bąk, P.: *Gramatyka języka polskiego*, Wiedza Powszechna, 2004.
- Bąk, S.: *Z badań nad przeszłością dialektu śląskiego*, Wrocław, 1958.
- Bąk, S.: *Gwary ludowe na Górnym Śląsku*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Głosownia, 1956.
- Bąk, S.: *Teksty gwarowe z polskiego Śląska*, Teksty z 12 wsi w powiatach rybnickim i pszczyńskim, 1939.
- Bąk, S., Rospond S.: *Słownik gwarowy Śląska*, Opole, 1962.
- Bąk, S.: *Mowa Polska na Śląsku*, Ossolineum, 1974.
- Berlińska, D.: *Ślązacy jako wspólnota regionalna w świetle badań socjologicznych na Śląsku Opolskim*, w: *Przegląd Zachodni*. 2, , 1990.
- Czastka- Szymon, B., Ludwig, J., Synowiec H.: *Mały słownik gwary Górnego Śląska*, Część I., Katowice, 2000.
- Dubisz, S., Karaś, H., Kolis, N.: *Leksykon. Dialekty i gwary polskie*. Wiedza Powszechna, Warszawa 1995.
- Dobrowolski, P.: *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918-1929*, Warszawa-Kraków, 1972
- Dubisz S.: *Dialekty i gwary polskie*, Warszawa, 1995.
- Dubisz, S.: *Dialekty i gwary polskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa, 1995.
- Gajda, S.: *Tożsamość, a język w perspektywie slawistycznej*, Opole, 2008.
- Gajda S.: *Język Polski. Najnowsze dzieje języków słowiańskich*, Opole 2001.
- Greń, Z.: *Tradycja i współczesność w językowym i kulturowym obrazie świata na Śląsku Cieszyńskim*, Warszawa 2004.

- Holzer, J., Z.: *Demografia*, PWE, Warszawa 2003.
- Hyrtek, A.: *Górny Śląsk pod względem obyczajów, języka i usposobienia ludności*, Kraków, 1879.
- Jerczyński, D.: *Historia Narodu Śląskiego*. Zabrze, 2003.
- Kaiser, S.: *Cieszyn i Śląsk Cieszyński-wprowadzenie*, w: Ploch, G.: *Die ethnisch-nationale Identität der Bewohner Oberschlesiens und des Teschener Schlesiens*, Polskie Towarzystwo, Münster / Westfs., 2008.
- Kamusella, T.: *Kreol Górnośląski*, [w:] *Kultura i Społeczeństwo* 1, 1998., w: Kocyba, P.: *Instrumentalizacja kontaktu językowego: Wasserpolnisch – gwara śląska – kreol górnośląski*, Institut für Slavistik Technische Universität Dresden.
- Kamusella, T.: *Schlonzsko: Horní Slezsko, Oberschlesien, Górny Śląsk, Elbląska* Oficyna Wydawnicza, 2001.
- Kneip, M.: *Die deutsche Sprache in Oberschlesien*, Dortmund: Forschungsstelle Ostmitteleuropa, 1999.
- Kocyba, P.: *Instrumentalizacja kontaktu językowego: Wasserpolnisch – gwara śląska – kreol górnośląski*, Institut für Slavistik Technische Universität Dresden.
- Kowalska, A.: *Z przeszłości gwary śląskiej*, [w:] Lubina Michał (red.): *Wszechnica Górnośląska, Gwara śląska wczoraj i dziś*, Katowice, 1992.
- Kurek, H., Tyrpy, A., Woronicz, J.: *O języku śląskim, Studia Dialektologiczne IV*, Kraków, 2010.
- Leszkowicz- Baczyńska, Ż.: *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Nowe pogranicza?*, Zielona Góra, 2005.
- Łobocki, M.: *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków, 2000.

- Maleczyński, K.: *Historia Śląska, opracowanie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1960.
- Miodek, J.: *Śląska ojczyzna polszczyzna*, 1991. Katowice
- Myszor, J.: *Zróżnicowanie kulturowe na Górnym Śląsku i jego uwarunkowania*, w: Sagan-Bielawa, M.: *Polszczyzna mówiona inteligencji pochodzenia kresowego na Górnym Śląsku*, Historia Iagellonica, Kraków, 2004.
- Nijakowski, L.: *Towarzystwo Przyjaciół Śląska, Nadciągają Ślązacy, czy istnieje narodowość śląska*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Nowakowska- Kempna, I.: *Śląsk w badaniach językoznawczych: badanie pogranicza językowo-kulturowego polsko-czeskiego*, Katowice.
- Ploch, G.: *Die ethnisch-nationale Identität der Bewohner Oberschlesiens und des Teschener Schlesiens*, Polskie Towarzystwo, Münster / Westfs., 2008.
- Przybylska, R., Kąska, J., Sikora K.: *Symbolae grammaticae In honorem Boguslai Dunaj*, Księgarnia Akademicka, Kraków, 2010.
- Przybylska, R., Kąska, J., Sikora, K.: *Symbolae grammaticae In honorem Boguslai Dunaj*, Księgarnia Akademicka, Kraków, 2010.
- Pysiewicz-Jędrusik R., Pustelnik A., Konopska B.: *Granice Śląska*, Wrocław, 1998.
- Reiner T.: *Wyznania i związki religijne w województwie śląskim 1922-1939*, Opole 1977.
- Rospond, S.: *Dzieje polszczyzny śląskiej*, Katowice, 1959.
- Rospond, S.: *Polszczyzna Śląska*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970.
- Rospond, S.: *Zabytki języka polskiego na Śląsku*, Wyd. Inst. Śląskiego, Wrocław, 1948.
- Rybicki, P.: *O badaniu socjograficznym Śląska*, Katowice, 1938

- Sagan-Bielawa, M.: *Polszczyzna mówiona inteligencji pochodzenia kresowego na Górnym Śląsku*, Historia Jagellonica, Kraków, 2004.
- Senft, S., Trzecielińska-Polus, A.: *Colloquium Opole 2007. Mniejszości narodowe i etniczne- edukacja kulturalna*, Opole 2008.
- Skudrzykowa, A., Tambor, J., *Gwara śląska- świadectwo kultury, narzędzie komunikacji*, Katowice, 2001.
- Skudrzykowa, A., Urban, K.: *Małe ojczyzny. Świadomość językowo-kulturowa społeczności lokalnych*, Katowice 2010.
- Tambor, J.: Kulturowe wyznaczniki tożsamości. Tożsamość mieszkańców województwa śląskiego, Uniwersytet Śląski.
- Tambor, J.: *Gwara śląska- świadectwo kultury, narzędzie komunikacji*, Katowice 2002.
- Tambor, J.: *Mowa Górnoszlązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006.
- Tambor, J.: *Sprache und Identität*, Hildesheim, Olms, 2011.
- Urbańczyk, S., Kucała, M.: *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław 1999.
- Urbańczyk S., *Zarys dialektologii polskiej*, Warszawa 1962.
- Wanatowicz, M.W.: *Regionalizm a separatyzm- historia i współczesność. Śląsk na tle innych obszarów*, Katowice, 1995.
- Wronicz, J.: *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego*, Wydanie drugie, poprawione i rozszerzone, Ustroń, 2010.
- Wronicz, J.: *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego. Wydanie drugie, poprawione i rozszerzone*, Ustroń, 2010.
- Wszechnica Górnoszląska: *Gwara śląska wczoraj i dziś*, Katowice, 1992.
- Weber, M.: *Wirtschaft und Gesellschaft*. Köln, s.316, w: Kocyba, P.: *Instrumentalizacja kontaktu językowego: Wasserpolsch – gwara śląska – kreol górnośląski*, Institut für Slavistik Technische Universität Dresden.
- Wyderka, B.: 2004: *Język, dialekt czy kreol?* w: Nijakowski L.M.:

Nadciągają Ślązacy. Czy istnieje narodowość śląska?, Warszawa, 2004.

- Wyderka, B.: *Polszczyzna śląska Historia i współczesność*, Opole 1997.
- Wyderka, B.: *Słownik gwar śląskich*, Opole 2000.
- Wyderka, B.: *O języku Śląskim* w: Kurek, H, Trypa, A., Wronicz, J, *Studia dialektologiczne IV*, Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, Kraków 2010.
- Wyderka, B.: *Słowiańskie języki regionalne w Polsce. Wizja czy rzeczywistość?*, w: Przybylska, R., Kąska, J., Sikora, K.: *Symbolae grammaticae In honorem Bogusłai Dunaj*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010.
- Zaręba, A.: *Atlas językowy Śląska*, t.1-7, Kraków-Warszawa 1969-1989.
- Żerelik, R.: *Historia Śląska*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2002.

12.2. Prasa

- Domagalski M., Lewandowska I.: Narodowości śląskiej nie ma, w: *rzeczpospolita*, Nr 79, 5 kwietnia 2011.
- Dziadul, J.: Praja Gadać, w: *Polityka* Nr 38, 18 września 2009.
- Klich, A.: Obywatel Ślązak, *Gazeta Wyborcza*, 2 lipca 2003.
- Kutz, K.: Godność Ślązaków, *Gazeta Wyborcza*, 17 grudnia 2008.
- Winczorek, P.: codzienny osobisty plebiscyt, *rzeczpospolita* nr 79, 5 kwietnia 2011.

12.3. Internet

- ✓ <http://chorzow.naszemiasto.pl/artukul/861460,sondaz-dz-38-7-badanych-chce-zadeklarowac-narodowosc-slaska,id,t.html>, odczyt z dn. 10.05.2012.
- ✓ http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35063,12443334,Sad_zdecydowal__ze_istnieje_narodowosc_slaska.html#ixzz27OMBgt9W, odczyt z dnia: 12.01.2013.
- ✓ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Etnolekt>, odczyt z dnia: 10.02.2011.

- ✓ <http://slask.naszemiasto.pl/>, odczyt z dnia: 10.08.2001.
- ✓ <http://slonzoki.org/narodowosc-slaska/spis-powszechny-2001/>, odczyt z dnia: 16.04.2012.
- ✓ <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/2029020,114883,11395456.html>, odczyt z dnia: 15.05.2012.
- ✓ http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,11394496,Ponad_800_tys__Slazakow_.html, odczyt z dnia: 10.05.2012.
- ✓ <http://wiadomosci.onet.pl/regionalne/w-dokumentach-gus-pojecie-narodowosc-slaska-nie-is,1,4107631,wiadomosc.html>, odczyt z dnia 10.12.2011.
- ✓ http://www.codeconcept.pl/pl/Outsourcing_Poland.php?s=m, odczyt z dnia:
- ✓ <http://www.dziennikzachodni.pl>, odczyt z dnia: 10.02.2011.
- ✓ <http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl>, odczyt z dnia:10.01.2013.
- ✓ <http://www.radiozet.pl/Wiadomosci/Polska/Spor-o-uznanie-jezyka-slaskiego>, odczyt z dnia: 23.02.2011.
- ✓ <http://www.rybnikpogodzinach.pl/dolny-slask.htm>, odczyt z dnia:10.01.2011.
- ✓ http://www.slaskie.pl/pow/pow_1.htm, odczyt z dnia: 11.02.2011.
- ✓ http://www.slaskie.pl/pow/pow_1.htm, odczyt z dnia:15.03.2011.
- ✓ <http://www.voyager64.com/czechy.html>, odczyt z dnia:10.02.2011.
- ✓ http://www.naukowy.pl/encyklo.php?title=Etnolekt_%C5%9Bl%C4%85ski, odczyt z dnia 10.01.2013.
- ✓ <http://www.nowagazetaslaska.eu/encyklopedia-autonomii/343-narodowo-lska-w-republice-czeskiej.html>, odczyt z dnia: 12.12.2012.
- ✓ <http://slonzoki.org/narodowosc-slaska/spis-powszechny-2001/>, odczyt z dn. 16.04.2012.
- ✓ <http://chorzow.naszemiasto.pl/artykul/861460,sondaz-dz-38-7-badanych-chce-zadeklarowac-narodowosc-slaska,id,t.html>, odczyt z dnia:1.07.2011.
- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Etnolekt_%C5%9Bl%C4%85ski, odczyt z dnia 15.12.2012.
- ✓ http://pl.wiktionary.org/wiki/Aneks:Cechy_j%C4%99zyka_%C5%9Bl%C4%85skie, odczyt z dnia 17.12.2012.

12.4. Źródła danych statystycznych

- ✓ Główny Urząd Statystyczny: <http://www.stat.gov.pl/>, odczyt z dnia: 13.01.2012.
- Art. 2 Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r. (Dz. U. z 2010 r. Nr 47, poz. 277) źródło: GUS [//www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/nsp/formularze/nsp-a.pdf](http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/nsp/formularze/nsp-a.pdf), odczyt z dnia: 12.12.2011
- Zasady opracowywania wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 w zakresie mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego s.8 w:
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/Notatka_KWRzMNiE_22-23_luty_2012.pdf, odczyt a dnia: 12.01.2013
- ✓ Český statistický úřad: <http://www.czso.cz/>, odczyt z dnia: 10.01.2013.

13. Curriculum Vitae.

Elżbieta Wiszowaty

Aus- und Weiterbildung

2012	Net2Web Aus- und Weiterbildung (Wien) Business English Course
Seit SS 2008	Studium an der Universität Wien Studienfach: Slawistik
2005-2007	Studium an der Otto-Universität Bamberg Studienfächer: European Economic Studies (nicht vollendet), Politikwissenschaft(BA),Romanistik mit Schwerpunkt Spanisch (BA)
2005 SS2005	DSH- Prüfung (Die Deutsche Sprachprüfung für den Hochschulzugang) Studienkolleg Coburg (Deutschland)
2004-2005	Studienkolleg Zittau/Görlitz bei Fachhochschule Zittau/Görlitz Studienfach: DSH Kurs
2004	Matura
2000-2004	I Allgemeinbildendes Lyzeum in Walbrzych (Polen)
Schuljahr 2002/03	Arnold-Janssen-Gymnasium Neuenkirchen (Nordrhein-Westfalen Deutschland) Teilnahme an dem Schüleraustausch.

Berufserfahrung

05/2011-07/2012	FxPro Financial Services Ltd. <i>Marketing Spezialistin , Client Account Representative;</i> - Organisation von Marketingkampagnen in Polen-Marktanalysen -Budgetplanung - Sales und Beschwerdemanagement -Betreuung von Privat- und Unternehmenskunden im Bereich: Handelsplattformen (MT4, ECN- cTrader, Mobileplattformen- aTrader, iTrader, bTrader), Ein- Auszahlungen, Registrierungsprozesse (Private, Corporate, IB), Kundenförderung -Enge Zusammenarbeit mit Partnerunternehmen -Übersetzungen (englisch- polnisch, englisch-deutsch, deutsch-polnisch) -Bedienung von Live Chat, Database CRM
-----------------	---

03/2011	Praktikum bei der Botschaft der Republik Polen, Wien <i>Handels- und Investitionsabteilung:</i> - Erarbeitung von Informationen über die aktuelle Situation der österreichischen Wirtschaft und eine Prognose für die nächsten Jahre. - Ausarbeitung von wirtschaftspolitischen Profilen polnischer Verwaltungsbezirke - Übersetzungen von ökonomischen und handelsbezogenen Texten
01/2009-12/2009	Online Lingua <i>-Übersetzerin Polnisch- Deutsch, Deutsch-Polnisch (Internetseiten, offizielle Texte)</i>
2008-2009	AT Promotion Wien <i>-Promotion für Erste Bank, Teilnahme an Messen und internationalen Veranstaltungen.</i>

Sonstige Tätigkeiten während dem Studium

01/2007-12/2007	Steuerkanzlei Pamela Then Bamberg (DE) <i>- Aushilfe(Studentenjob)</i>
06/2006-09/2006	GHP Bamberg, Michelin Bamberg <i>-Produktionsarbeit, Aushilfe (Ferialjob)</i>
10/2005-10/2007	Diskothek Agostea Bamberg <i>-Garderobe, Thekenaushilfe, Kellnerin</i>
06/2005-09/2005	AD-Opticum- Optikergeschäft Bad Kreuznach <i>- Aushilfe beim Bootsverleih (Ferialjob)</i>

Sprachen

Muttersprache	Polnisch
Weitere Sprachen	Deutsch (verhandlungssicher)- DSH Englisch(Gut) Spanisch (Grundkenntnisse) Slowakisch (Grundkenntnisse)

Besondere Kenntnisse

Microsoft Kenntnisse	Windows
Microsoft Office	Word, Excel, Outlook, Powerpoint
Medien	Internet, Live Chat
Database	CRM, Salesforce, Herold, Kompass,
Führerschein	B

Wien, Dezember, 2012

